

Қазақстан Республикасының Қоғамдық даму министрлігі
Министерство общественного развития
Республики Казахстан

«Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы
Научно-исследовательский центр «Молодежь»

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» ИДЕЯСЫНЫҢ МӘНМӘТІНІНДЕ ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ТӘРБИЕЛЕУ»

Әдістемелік құрал

ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ МОЛОДЕЖИ В КОНТЕКСТЕ ИДЕИ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

Методическое пособие

Астана, 2018

Николаева О.В.

«Рухани жаңғыру» идеясының мәнмәтінінде жастарды рухани-адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу» әдістемелік құралы /Методическое пособие «Воспитание духовно-нравственных ценностей молодежи в контексте идеи «Рухани жаңғыру» О.В. Николаева, А.Б. Ермаков, А.В. Приходько - Астана: «Жастар» ҒЗО, 2018. – 130 б.

«Рухани жаңғыру» идеясының мәнмәтінінде жастарды рухани-адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу» әдістемелік құралы Қазақстан Республикасының Қоғамдық даму министрлігінің мемлекеттік тапсырмасын орындау шеңберінде әзірленген.

Аталған әдістемелік нұсқаулықта Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы мәнмәтініндегі қазақстандық жастардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың ерекшеліктері қарастырылған. Әдістеме материалдарында патриотизм, еңбек, отбасы, денсаулық, девиантты мінез-құлық профилактикасы секілді ұғымдармен байланысты жастарға рухани-адамгершілік тәрбие беру үдерісі қаралған.

Әдістемелік нұсқаулық жастармен жұмыс жасайтын кәсіби топтарға: жастар саясаты саласындағы мемлекеттік құрылымдар, мектептер, колледждер, жоғары оқу орындары және жастар ресурстық орталықтарына бағытталған.

Методическое пособие «Воспитание духовно-нравственных ценностей молодежи в контексте идеи «Рухани жаңғыру» разработано в рамках выполнения государственного задания Министерства общественного развития Республики Казахстан.

В настоящем пособии рассмотрены особенности формирования духовно-нравственных ценностей казахстанской молодежи в контексте Программной статьи Главы государства «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». В материалах пособия рассмотрен процесс духовно-нравственного воспитания молодежи в тесной связи с такими понятиями как патриотизм, труд, семья, здоровье, профилактика девиантного поведения.

Методическое пособие ориентировано на профессиональные группы, работающие с молодежью: государственные структуры в сфере молодежной политики, школы, колледжи, вузы, молодежные ресурсные центры.

© «Жастар» ғылыми зерттеу орталығы

© Научно-исследовательский центр «Молодежь»

**«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» ИДЕЯСЫ МӘНМӘТІНІНДЕ
ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН
ТӘРБИЕЛЕУ**

Глоссарий.....	4
Кіріспе.....	6
Тарау 1. «Рухани жаңғыру» Бағдарламасы мәнмәтінінде Қазақстан жастарының рухани-адамгершілік тәрбиелеудің негізгі аспектілері және өзектілігі.....	8
1.1. Жастардың құндылықтарын құруда әлеуметтену үрдісінің рөлі.....	8
1.2. Жастарды патриоттық тәрбиелеу ерекшеліктері және ұлттық бірегейлікті сақтау мәселелері	21
1.3. Жас қазақстандықтар санасындағы еңбек құндылығы	27
1.4. Қазақстандық жастардың отбасылық құндылықтарының заманауи күйі.....	32
1.5. Денсаулық және бос уақыт саласында жастардың заманауи құнды мақсаттарының ерекшеліктері.....	37
1.6. Құндылықтар жүйесі мәнмәтінінде жастардың әумесерлік мінез-құлқы	43
Тарау 2. Заманауи жастардың құндылық мәселелерін шешуге қатысты ұсыныстар.....	47
2.1. Патриоттықты және ұлттық бірегейлік нығайтуға қатысты ұсыныстар..	47
2.2. Қазақстандық жастардың санасында еңбек құндылығын нығайту бойынша ұсыныстар	48
2.3. Қазақстандық жастардың арасында отбасылық құндылықтарды нығайту негіздері	49
2.4. Жас қазақстандықтардың арасында салауатты өмір салты мен белсенді бос уақытты өткізуді дәріптеуге қатысты ұсыныстар.....	51
2.5. Жастардың әумесерлік мінез-құлқын алдын-алуға қатысты ұсыныстар.	53
Қорытынды	58

ГЛОССАРИЙ

ЖАҒАНДАНУ– саясат, экономика, әртүрлі мәдениеттер мен өркениеттердің әлеуметтік-мәдени үлгілерінің өзара әрекеттесуінің белсенді үрдісі орын алатын халықаралық жүйенің даму үрдісі. Жаһандандудың ықпалы мемлекеттің ұлттық шекараларынан асып түседі [1].

ДЕВИАЦИЯ (АУЫТҚУ)– белгілі бір қоғамда қабылданған, жалпы қабылданған әлеуметтік-мәдени нормалардан ауытқу. Девиация представляет с собой угрозу для общественного порядка [2].

РУХАНИЛЫҚ– адам өміріндегі жоғары мақсаттарды түсінудің моральды-этикалық санаты, тұрмыстың іргетастыө өмірлік сұрақтарына жауаптарды табуға ұмтылу [3].

БІРЕГЕЙЛІК – нәсіл, этнос, дін, тіл немесе саяса, кәсіби және өзге көзқарастар, мүдделер бойынша жалпы сипаттамалар мен көзқарастарды бөлетін, қандай да бір топпен немесе қоғаммен ұқсастыққа негізделген, тұлғаның өзін-өзі анықтау түрі [4].

ОТАН СҮЙГІШТІК– Отанға және халыққа сүйіспеншілік, өз елінің және қоғамның әл-ауқаты жолында жұмыс жасауға ұмтылу, оның идеалдарына сенім және өз халқының мәдени өзіндік ерекшелігін сақтауға ниеттену [5].

«РУХАНИ ЖАҒҒЫРУ» – жалпы ұлттық бағдарлама, оның негізінде Мемлекет басшысы – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» («Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания») мақаласы алынған [6].

ӘЛЕУМЕТТЕНУ –әлеуметте толыққанды бірігу үшін қажетті адамгершілік тәжірибені, әлеуметтік нормаларды, құндылықтарды, білімдер мен дағдыларды индивидтің игеру үрдісі [7].

ЕҢБЕК– адамның мақсатты және қоғамдық пайдалы дене немесе зияткерлік қызметі. Еңбек, өзінің жеке құрамдауышынан өзге, индивидтің әлеуметтік сәйкестендірілуін де атап өтеді [8].

ЖАСТАР –Қазақстан Республикасының он төрт жастан бастап жиырма тоғыз жасқа дейінгі азаматтары [9].

ОТБАСЫЛЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР– белгілі бір әлеуметтің аясында тарихи құрылған және отбасы мен отбасылық қатынастардың құрылуын реттейтін, әлеуметтік мақұлданатын нормалар [10].

БЕЛГІЛЕНУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР

МЖС – мемлекеттік жастар саясаты

СӨС –салауатты өмір салты

АТТ –ақпараттық-түсіндірме топ

млн. – миллион

ҚР ҰЭМ – Қазақстан Республикасының ұлттық экономика Министрлігі

НЗМ –Назарбаев зияткерлік мектептері

ДТ– дұрыс тамақтану

ҚР – Қазақстан Республикасы

БАҚ –бұқаралық ақпарат құралдары

ТжКБ – техникалық және кәсіби білім беру

мың – мың

ад. – адам

КІРІСПЕ

Бүгінгі таңда ұлттық саясаттың негізгі артықшылығы ұлттың рухани жаңғыруы болып табылады. Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» Бағдарламалық мақаласында атап өтілген, елдің эволюциялық дамуын қамсыздандырудағы рухани жаңғырту маңыздылығы шоғырландырылған жалпы ұлттық құндылықтарды тереңдетуге айрықша назар аударып отырып, рухани саланы түбегейлі өзгертуді болжайды.

Елдің саяси және экономикалық жаңару жетістігі, ең алдымен, маңыздылығында айрықша орын жастарға берілетін, рухани деңгейіне тәуелді. Жаңа идеялардың ықпалына айрықша зерек көңілді, көптеген және үдемелі әлеуметтік топ ретінде жастар рухани жаңғыртудың негізгі ресурсы болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев рухани жаңғыртудың келесідегідей негізгі маңызды бағыттарын атап көрсетті: білімге табылу, тұлғаның бәсекеге қабілеттілігі, прагматизм, эволюциялық даму, ұлттық бірегейлікті сақтау және сананың ашықтығы. Заманауи қазақстандық жастардың санасында дәл осы қасиеттер мен құндылықтарды тәрбиелеу мен нығайту өте маңызды.

Қоғамның, өркениеттің дамуы мен өрлеуінің жетекші күші ретінде білім әрқашан да «руханилық» ұғымының орталық санаты болып табылған. Жастардың рухани-адамгершілік тәрбиесі оның оң көрінісіндегі консерватизм элементтерін сақтап қана қоймай, сонымен бірге жас ұрпақтың зияткерлік даму саласында модернистік ағымнан тұруы тиіс. Заманауи білімдер мен ақпарат әлеуметті құратындығын атап өту қажет. Әлеуметтені үрдісінде жастардың моральдық-адамгершілік қасиеттерін нығайтып қана қоймай, сонымен бірге заманауи әлемнің сын-тегеуріндеріне оның бейімдік қабілеттерін жоғарылату өте маңызды.

Ұлт жетістігінің маңызды факторы жастардың бәсекеге қабілеттілігі болып табылады. Заман білімдер мен дағдылардың жинағына – компьютерлік сауаттылық, шетелдік тілдерді меңгере отырып – жастар ата-бабалардың дағдылары туралы да естен шығармаулары тиіс – «нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалана білу. Яғни, мінез-құлықтағы прагматизм дегеніміз – заманауи әлемдегі жалғыз сәтті үлгі болып табылады»[6].

Мемлекет басшысы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында «бірегейлік сақтаудың» маңыздылығын атап өтті. Бүгінгі таңда, ұлттық бірегейліктің құрылуы әлеуметтің ішінде ғана емес, сонымен бірге сыртқы

факторлардың ықпалымен құрылуы жағдайында, жастардың санасында – тілді, мәдениетті, дәстүрді сақтау маңыздылығы секілді ұлттық құндылықтарды құру және нығайту маңызды. Мәдени кодты сақтау отбасылық құндылықтардан да тұрады. Отбасы базалық әлеуметтік институт болып табылады, сондықтан жастарда отбасылық құндылықтарды құру рухани-адамгершілік тәрбие басымдылығы болып табылады. Үйлесімді отбасының негіздерін сақтау – қазақстандық әлеуметтің қалыпты және толыққанды қызмет етуінің кепілі.

Рухани жаңғырту мәнмәтінінде жастардың денсаулыққа және салауатты өмір салтына қатынасымен байланысты сұрақтар айрықша өзекті болып табылады. Қоғамның айрықша маңызды әлеуметтік тобы ретінде жастар денсаулығының жағдайы халықтың әл-ауқатының көрсеткіші және мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуының деңгейі, сондай-ақ оның бәсекеге қабілеттілігінің маңызды факторы болып табылады. Бүгінгі таңда жастардың әлеуметтік, психикалық және репродуктивті денсаулық еліміздің зияткерлік және мәдени капиталы ретінде өзекті мәселелер болып қалады.

Әлеуметтік әл-ауқат пен тұрақтылыққа төнетін күрделі қауіп жастардың арасындағы әумесерлік мінез-құлықтың өсуі болып табылады. Рухани-адамгершілік тәрбиелеу үрдісі әумесерлік мінез-құлықтың дамуына және жас қазақстандықтарды жасампаз қызметке ынталандыруға ықпал ететін теріс әлеуметтік құбылыстарды реттеуі және жоюы тиіс.

Осылайша, жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу тұтасымен алғанда мемлекет пен қоғамның дамуының басымдылығы болып табылады. Бұл мәдениет, өнер, білім беру және технология саласындағы заманауи тенденциялар мен алдыңғы ұрпақтың тәжірибесінің үйлесімділігіне негізделуі тиіс кешенді үрдіс.

1 «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» БАҒДАРЛАМАСЫ МӘНМӘТІНІНДЕ ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕЛЕУДІҢ НЕГІЗГІ АСПЕКТІЛЕРІ ЖӘНЕ ӨЗЕКТІЛІГІ»

1.1 Жастардың құндылықтарын құруда әлеуметтену үрдісінің рөлі

Заманауи кезеңде қазақстандық қоғам саяси, экономикалық және әлеуметтік-мәдени әлеуеттің тасымалдану кезеңінде орналасқан. Заманауи жастардың құндылық бағдарлары бірқатар құрылымдық өзгерістерді бастан өткізуде, бұл болашақта бір мәнді емес салдарларға алып келуі мүмкін. Сондықтан рухани-адамгершілік бағдарларды құру және даму жас ұрпақты тәрбиелеуде бастапқы рөлге ие. Басым әлеуметтік-мәдени орнатулардың бөлігі мораль туралы қазақстандық қоғамның дәстүрлі түсініктеріне сәйкес келмейтін, заманауи ортадағы моральды-адамгершілік векторды жоғалтпағаны өте маңызды.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасы моральды-адамгершілік жаңаруына, қазақстандық әлеуеттің рухани жаңғыруына бағытталған, рухани қалпына келтіруді өз мақсаты етіп алады. Рухани-адамгершілік тәрбиенің негізгі элементтері отбасы, еңбек, денсаулық құндылықтарын қалыптастыру, жастардың әумесерлік мінез-құлқын алдын-алу болып табылады.

Рухани-адамгершілік тәрбие – тұлғаға ұйымдастырылмаған және мақсатты әрекеттің бірлікте көрініс табатын, адамды дамытудың әлеуметтік үрдісі, себебі әлеуметтендіру үрдісінде туғаннан бастап тән емес, индивидтің рухани қажеттіліктері қалыптасады және дамиды.

Әлеуметтендіру үрдісі ретінде рухани-адамгершілік тәрбиесінің нәтижелігі әлеуметтік ортаның тері және бақыланбайтын ықпалының төмендеуі, оның оң ықпалын күшейтілуі, тәрбие құралдарының барлық арсеналын қолдану жағдайында жоғары болады.

Рухани-адамгершілік тәрбие – бұл оған рухани қауіпсіздікті қамтамасыз ететін қоғамның интегральдық, стратегиялық ресурсы, ал адамның меңгерген рухани-адамгершілік құндылықтары әлеуметтік тиімді мінез-құлыққа басшылыққа ретінде ғана емес, сонымен бірге әлеуметтендіру барысында тұлғаны өзіндік анықтау және өзіндік іске асыру үшін негіздеме болып табылады.

Осылайша, жас адамның әлеуметтену жетістігі, ең алдымен, тұлғаның адамгершілік қасиеттері мен рухани мәдениеті қаншалықты дамығандығына тәуелді.

Әлеуметтену – бұл қоғамның өзге мүшелерімен өзара әрекеттесетін, рационалды тұлғаға адамның өзгеруі орын алатын «әлеуметтік ортаға

индивидтердің енуі» [11]. Әлеуметтену ұрпақтардың әлеуметтік репродукциясы мен сабақтастығы үшін маңызды [12].

Бұл үрдіс әлеуметтену агенттері арқылы орын алады: алғашқы және қайталама. Алғашқы агенттер жақын ортадан тұрады: отбасы, туысқандар, достар. Қайталама агенттер индивидтің сыртқы ортасын ұсынады: мектептер, институттар, мекемелер. Әлеуметтенудің негізгі өнімі – бұл келесідегідей әлеуметтік дағдылар мен білімдер жинағына ие, ересек азамат (сур.1):

Сурет 1. Әлеуметтік дағдылар мен білімдердің жинағы

Әлеуметтенуді екі деңгейге шартты түрде бөлуге болады: бір жағынан – бұл психологиялық, жас сипаты, екінші жағынан – бұл әлеуметтік үрдіс. Индивидтің әлеуметтенуі екі негізгі кезеңнен өтеді:

- Ерте әлеуметтену (алғашқы): 0 жастан бастап 18 жасқа дейін;
- Кеш әлеуметтену (қайталама): 18 жастан бастап өмір бойына.

Индивидтің жастық әлеуметтенуі келесі өмірлік кезеңдерде орын алады: мектепке дейінгі, мектеп және ересек жастағы. Ерте балалық кезеңнен бастап жасөспірімдік жас аяқталғанға дейінгі кезеңге дейін адамның негізгі психологиялық ерекшеліктері, оның ішінде мінез-құлықтың әлеуметтік-психологиялық түрлері қалыптасады. Бозбалалық және жас жастағы әлеуметтену кезеңі білім беру, коммуникацияның базалық белгілерді және элементтерді игеру, қоғамдағы өнімді өмірлік қарекет үшін қажетті білімдер мен дағдылар секілді өмірлік аспектілерді қамтиды. Мектеп және ересек әлеуметтену кезеңінде дүниетанымды және дүниені қабылдау, моральдың іргетастық қағидалары мен құндылықтар жүйелерін қалыптастыру орын

алады, олар арқылы индивид әлемді бағалайды. Осылайша, 18 жасқа қарай тұлға қалыптасқан болып есептеледі [13].

Әлеуметтенудің екінші кезеңінде адаммен жинақталған барлық жүк психологиялық және зияткерлік аспектілерде әлеуметтік ортада өзінің іске асыру арнасын табады.

2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген, «Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу саласында қазақстандық құндылықтарды зерделеу» зерттеуіне сәйкес «Сіздің ойыңызша, қазақстандық жастардың рухани-адамгершілікті тәрбиесі үшін ең алдымен кім жауап беруі тиіс?» деген сұраққа сауалнамаға қатысушылардың 79,3%-ы отбасы деп жауап беріп, 7,2%-ы мектеп деген жауапты таңдаған және 4,1%-ы «жастарға қолдау көрсету және дамуы үшін жауап беретін мемлекеттік органдар» деп жауап берген [14](кесте 1).

Кесте 1. «Сіздің ойыңызша, қазақстандық жастардың рухани-адамгершілікті тәрбиесі үшін ең алдымен кім жауап беруі тиіс?» сұрағына берілген жауаптардың бөлінуі

	Жастардың тәрбиесі үшін кім жауап беруі тиіс	%
1	Отбасы	79,3
2	Мектеп	7,2
3	Жастардың қолдауы мен дамуы үшін жауап беретін мемлекеттік органдар	4,1
4	Достар мен құрдастардың компаниясы	2,1
5	Қоғамдық ұйымдар	1,5
6	Мешіт, шіркеу	1,4
7	Телевидение және БАҚ	1
8	Әскер	0,6
9	Еңбек ұжымы, курстастар, сыныптастар	0,4
10	Театрлар, мұражайлар, көрмелер	0,3
11	Кітапханалар, оқу залдары	0,2

Осылайша, жоғарыда ұсынылған деректерге сүйене отырып, жас қазақстандықтар үшін отбасы рухани-адамгершілік тәрбиесінің іргетасы және өзегі болып табылатындығы анықталған.

Әлеуметтену әлеуметтік қатынастар жүйесіндегі адамның табиғи интеграциясы ғана емес, сонымен бірге заманауи әлемнің жаңа әлеуметтік, экономикалық және технологиялық талаптарына жауап беретін құндылық бағдарлардың үрдісі болуы тиіс.

Бүгінгі таңдағы алғашқы әлеуметтену кезеңінде жас ұрпақтың бойында ұлттық бірегейлікті, бәсекелестікті, прагматизмді сақтауға, білімдер мен сапалы білімді алуға, үнемі дамуға ұмтылуға, сананың ашықтылығына орнатуларды тәрбиелеу өте маңызды.

Бәсекеге қабілеттілік

Тұтасымен алғанда қоғам секілді, сондай-ақ жекелеп алғанда әрбір қазақстандық үшін сананы жаңғыртудың алғашқы бағыты ретінде бәсекеге қабілеттілік бөліп көрсетілген.

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» Бағдарламалық мақаласында тек өзінің бәсекеге қабілеттілігін дамыту арқылы жеке адам ғана емес, тұтасымен алғанда ұлттың жетістікке қол жеткізуге мүмкіндігі бар екендігі айтылады.

Сурет 2. Жастардың бәсекеге қабілеттілік деңгейін жоғарылатуға қатысты ұсыныстар

▪ Осы бағытқа сәйкес басым міндеттердің бірі экономиканың өсу факторы ретінде адами капиталдың сапасын жақсарту болып табылады. Бұл міндетті іске асыру мақсаттарында біздің жастарда жоғары білімнің интернационализациялау бағдарламаларында және шетелдік жоо-серіктестермен алмасуға қатысудың көп мүмкіндіктерге ие болуы қажет.

▪ Бәсекеге қабілеттілік өңірлік және жаһандық нарықтарда білімді, зияткерлік өнімді, білім беру қызметтерін тиімді ұсыну білігіне бағытталуы тиіс. Бұл үшін университеттердің жанында білім алушы жастар үшін таңдауына қарай компьютерлік сауаттылық, шет тілдері курстарын жүргізу мақсатқа сай болмақ. Мәдениет аралық диалогты қамтамасыз ету мақсаттарында қазақстандық жастар қатарындағы студенттер үшін, Қазақстан

Республикасында білім алатын шетелдік студенттермен бейформальды кездесулерді ұйымдастыру ұсынылады.

- Ауылдық кітапханалардың қабырғаларында коворкинг-орталықтарды құру – бұл бір шатырдың астында әртүрлі жобалармен айналысатын адамдардың бірлестігі. Олар кітапханаларда орналасуы мүмкін, себебі ниет еткен адамдарға ақпараттық, электронды ресурстар және осы мекеме қызметкерлерінің жәрдемі ұсынылатын болады.

- Бәсекеге қабілеттілік адамның тұлғалық қасиеттерінің белгілі бір жинағымен және өзіндік іске асыруға қабілеттілігімен үздіксіз байланысты. Жеке әлеуетті ашуға жәрдем беру, бәсекеге түсе білу, шешендік қабілеттер мен пайымдауды дамытуды сертификатталған семинар-тренингтер іске асыра алады.

- Болашақ маманның бәсекеге қабілеттілігі – бұл оның ЖОО даярлығының көрсеткіші, сондықтан әңгімелесулерді жүргізу арқылы жоғары оқу орындары түлектерінің білімдерін тексерудің егжей-тегжей мониторингін жүргізу қажет.

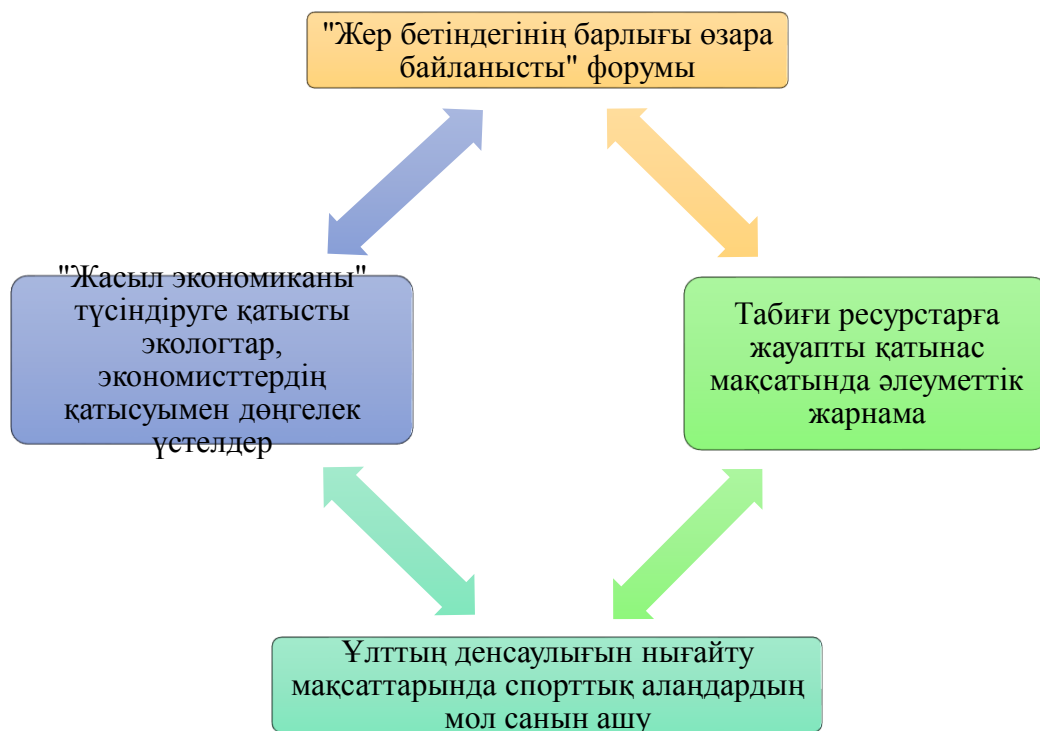
Прагматизм

Мемлекет Басшысымен бөліп көрсетілген, рухани жаңғыртудың келесі бағыты прагматизм болып табылады. Прагматизм –бұл барлығы өмірлік тиімділігімен, нақты пайдалы нәтижелерімен анықталатын көзқарас.

Президент Нұрсұлтан Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында «өкінішке орай, тарихта тұтас ұлттардың ешқашан орындалмайтын елес идеологияларға шырмалып, ақыры су түбіне кеткені туралы мысалдар аз емес» деп атап өтеді. Сондықтан, радикализм идеяларының теріс салдарларына назар аудара отырып, Мемлекет басшысы

қазақстандықтарды өз бойларында прагматикалық қасиеттерді дамытумен жұмыс жасауға шақырады.

Сурет 3. Жастар ортасында прагматизмді дамытуға қатысты ұсыныстар

- «ЭКСПО-2017» халықаралық көрмесін өткізу және «Келешек энергиясы» жасыл технологиялар мен инвестициялық жобалар Орталығының ашылуы Тұрақты даму мақсаттарын (ТДМ) іске асыру бойынша халықаралық күш-жігерлерге Қазақстанның қосар қомақты үлесі болып табылады. Қазақстан «Жасыл экономикаға» бағдар алғандығына байланысты адамның қоршаған ортаға теріс ықпал ету және оларды шешуге қатысты іс-шараларды әзірлеу мәселелеріне арналған «Жер бетінде барлығы өзара байланысты» арнайы форумын, сондай-ақ экологтардың, экономисттердің қатысуымен дөңгелек үстелдерді ұйымдастыру қажет.

- Қазақстан энергияның балама және жаңартылатын көздеріне бағдар алуы тиіс. Елдің азаматтары ресурстарды қолдануға барынша жауапты болуы тиіс, мұны осы бағытта әлеуметтік роликтерді және жарнамаларды тарату арқылы ынталандыруға болады.

- Прагматизм құндылықтарында тәрбиеленген жастар өмірлік мәселелер үшін жеңіл әрі абсолютті шешімдердің болмайтындығын түсінулері тиіс. Мұндай құндылықтарға тәрбиелеу міндеттері Қазақстанның Бірінші ханымы С.А. Назарбаевамен бастамаланған, «Өзін-өзі тану» пәніне артылуы мүмкін.

▪ Ұлттық прагматизмді Қазақстан туралы бейнероликтерді қарау, елдің салттық жерлері бойынша білім алушы жастар үшін экспедицияларға қатысу арқылы, мектептер мен ЖОО қабырғаларында қалыптастыру қажет.

▪ Мемлекет басшысының атап өтуінше, нақты мақсатқа жетуге, білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, осы жолда әр нәрсені ұтымды пайдалана білу – мінез-құлықтағы прагматизм.

Қазақстандық қоғамды жаңғырту саясатының прагматизмі оны Ұлт көшбасшысының терең пайымдауының нәтижесіне айналды. Еліміз заманауи мемлекеттің негіздерінің құрылуымен байланысты міндеттерді сәтті шеше білді. Алайда, елді бұдан әрі жаңғырту, Президент атап өткендей, халқымыздың салт-дәстүрлерімен бірге заманауи құндылықтарды және олардың өнімдік үйлесімділігін қабылдауына ашықтығы жағдайында ғана мүмкін болмақ. Және мұндай байланыстың нәтижесі, егер қазақстандықтардың, әсіресе жас ұрпақтың санасында ағартылған прагматизм идеялары мен құндылықтар жаңартылған жағдайда мүмкін болады.

Ұлттық бірегейлікті сақтау

Әлемдік қауымдастықта интеграциялау шарасы бойынша жаһандандырудың ықпалын қазақстандық қоғамның барлық дерлік өмірлік қарекет салалары, оның ішінде халықтың ұлттық бірегейлігі сезінуде.

Бірегейлік ұлттық-тарихи, әлеуметтік-психологиялық, әлеуметтік-мәдени, саяси-мәдени салалардың қиылысуында сәйкес ұлттық парадигмаға базаланады.

YouTube-арна және Веб-қосымшаның көмегімен пайдаланушылар туған тілін үйрене алады

Діндердің негіздерін түсіндіруге бағдарланған мамандандырылған семинарлар мен форумдар

Тарихи реконструкцияларды жүргізу (белгілі бір тарихи дәуірдің материалдық немесе рухани мәдениетін жаңарту)

Қазақ халқының тарихын, мәдениеті мен әдет-ғұрыптарын білуге тарихи квесттер және ашық викториналарды жүргізу

"Ұлттық костюм күні" флешмобы

Сурет 4.Қазақстандық жастардың ұлттық бірегейлігін нығайтуға қатысты ұсыныстар

ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев ұлттық сананы ұлттық тіл құратындығын атап өтеді. Кейбір халықтар өз бірегейлігін өзінің туған тілін меңгермегендіктен жоғалтып жатады. Ұлы қазақстандық ақын Мұхтар Шаханов атап өткендей: «Адамды туған елде тәрбиелеу, сылдыр қаққан бұлақтың суына нәрлендіріп, туған тіліндегі «Әлдиге» әлдилеп тәрбиелеу қажет».

Жастардың ұлттық бірегейлігін құру және нығайтудың тиімді механизмдері болуы мүмкін:

- Мемлекеттік тілдегі көптеген фильмдерді көрсету, қазақ тілінің онлайн-сабақтары өтетін YouTube-арнаны құру, пайдаланушылар туған тілін зерттей алатын Веб-қосымшаларды әзірлеу.

- Орыс тілінде көрсетілетін фильмдерді визуалдар тобына жататын жастар үшін қазақша субтитрлермен толықтыруға болады.

- Жастардың ұлттық бірегейлігін құру және сақтау мақсаттарында отбасылық тәрбиенің қазақ ділімен сәйкес келуі тиіс. Балаларды қазақ ақындары мен жазушыларының туындыларына өсіру, қазақстандық отансүйгіштікті құру және нығайту қажет.

- Ұлттық бірегейлі сақтау туралы айтқанда, халықтың руханилығын сақтау қажеттілігі туралы атап өту қажет. Заманауи жастардың мәселелерін талдау оның рухани-адамгершілікті қалыптасуы мен дамуында теріс тенденциялардың белгілі бір санының болуы туралы куәлік етеді, сондықтан жас буынның діни сауаттылығының қалыптасуына айрықша назар аудару қажет. Діни экстремизммен күресудің нақты тәсілі – бұл діни ағарту жұмыстары.

- Діни сауатсыздық мәселелерін алдын-алу мақсаттарында исламның негіздерін түсіндіруге бағытталған, мамандандырылған семинарлар мен форумдарды ұйымдастыру.

- Қызығушылықтарына қарай факультатив немесе үйірме ретінде «Қазақ халқының этнопедагогикасы» пәнін ұсынуға болады, себебі қазақ халқы әдет-ғұрыптарға, салт-дәстүрлерге, жыр және музыкалық шығармашылыққа бай: айтыстар, жыраулар, қара сөздер, бұлар туралы аталмыш саладағы мамандар ғана емес, сонымен бірге елдің барлық білім алушы жастары білуі тиіс.

- Қазақ хандығының қалыптасуының белгілі бір тарихи дәуірінің материалдық немесе рухани мәдениетін жаңғырту үрдісі болып табылатын тарихи қалпына келтіру немесе әдеби туындылардың оқиғаларын сахналау.

- Қазақ халқының тарихы, мәдениеті мен әдет-ғұрыптарын білуге тарихи квесттерді және ашық викториналарды ұйымдастыру.

- «Ұлттық костюм күні» флешмобын іске асыру. Бұл флешмоб қазақ ұлттық костюмінің барлық сұлулығын, оның дербестігін барлық қырынан көрсетеді. Жастар өз этносының тұрмысына басқа қырынан қарай алады.

Бұдан өзге, қазақ жастары өзге тілдерден алынған сөздердің қоспаларынсыз диалогтарды жүргізуге тырысуы қажет. Көпшілік үшін бұл жеткілікті қиын шара, алайда өзінің сөздік қорын кеңейту үшін қуатты қозғаушы күш. Қарым-қатынас әдебін жаңарту жоспарында үнемі дәстүрлі ережелерді қадағалау қажет, атап айтқанда үлкенге үнемі алғашқы болып сәлем беру, ересектерге жол беру, кішіге ізет көрсету, спортта төзімді болу және т.б.

Білімге табыну

Білімге табыну мәселесіне зор мән берілген, себебі жаһанданған әлемді дамытудың қазіргі кезеңінде еңбек нарығында бәсекеге түсе алу үшін білімдердің жан-жақты артық қорына ие болу қажет. Бүгінгі таңда білімге табыну – бұл әрбір қазақстандық үшін қажеттілік, ол барлық азаматтар, әсіресе жастар үшін басты міндет болуы тиіс.

Сурет 5. Жастардың ортасында білімдер мен білім берудің құндылықтарын жоғарылатуға қатысты ұсыныста

Жастар – адамдардың ең өршіл жастық тобы. Алайда, көбінесе жастар өздерінің жастық қуатын өмірдегі бір сәттік құбылыстарға бағыттап және жұмсап, материалдық құндылықтарға шектен тыс әуестену арқылы нақты өмірлік бағдарларға ие болмайды. Тек ақылының зеректігі, интеллектісінің

жоғары деңгейі және руханилығы жастардың қуатын конструктивті салаға бұруға, өмірдегі дұрыс мақсаттарды анықтау және көздегенге қол жеткізуде жастарға көмек беруге қабілетті.

- Өскелең ұрпақты тәрбиелеу кезінде білімге құмарлық пен қызығушылықты туғызған маңызды. Бұл үшін білімді тарату, ұсынудың форматын қайта қарастыру қажет: сабақтар диспуттар, дебаттық ойындар мен шығармашылық тапсырмаларды қоса алғанда, оқытудың белсенді түрлерінде жүргізілуі тиіс. Мектеп пен университетке жастар құлшына баратын болуы тиіс. Бұл үшін сабақтар тәжірибелік-бағдарлы болуы қажет.

- Ақпарат конспектіге түсірілгенде жақсы меңгеріледі, сондықтан компьютерлік технологиялардың көмегімен рефераттарды, эссе, баяндамаларды басуды жазбаша тапсырмалармен кезектестіру қажет.

- Жастарды білімді алуға ынталандыру қажет. Көпшілік үшін жақсы ынталандыру ұзақ мерзімді келешегі бар міндет болып табылады: егер студент ЖОО үздікке тәмәмдаса, онда ол жоғары еңбекақысы және бұдан әрі лауазымдық жоғарылау мүмкіндігі бар жұмысқа тұра алады.

- Мектептердің түлектерінің кәсіби бағдары жазғы уақыттағы мүмкін тәлімгерлікті және мамандандырылған тренингтерді жүргізу арқылы жоғары сыныптарда (10-11 сыныптарда) оқу кезінде ұйымдастырылуы тиіс.

- Кадрларды даярлау және қайта даярлаудың арнайы курстарын ұйымдастыру кезінде іске асыру мүмкіндігі ұсынылатын, бірнеше аралас салаларда білімді алуға және өмір бойы оқуға жастарды ынталандыру.

- «Зейінділердің тұрақсыздығы» мәселесін жұмыстың жайлы шарттарын жасау, әлеуметтік кепілдіктердің көп санын ұсыну, ғылыми қызметкерлердің еңбекақыларын жоғарылату және белсенді азаматтық позицияны құру арқылы шешуге болады.

- Өте маңызды әлеуметтік институт ретінде отбасы бала тұлғасының қалыптасуына, оның ішінде оның біліміне зор ықпал ете алады. Ата-аналар мектептегі оқу кезінде бұдан әрі тереңдей беретін, базалық білімдерді балаға беруі тиіс. Отбасы баланың тұлғасына, оның қажеттіліктері мен қызығушылықтарына аса назар аударуы тиіс.

- Баланың зияткерлік қабілеттері оның мектептегі жетістіктеріне ықпал етеді, ал вербальды пайымдау туа біткен факторлармен және отбасылық ортада айқындалады. Баланың отбасыда алған «мәдени капиталы» ақпаратты логикалық тұрғыдан және сауатты мазмұндау білігіне ықпал етеді, сондықтан отбасы ерте жастан бастап өз ойын дұрыс жеткізе білу қабілетін сіңіру қажет.

- Медиа-білім – қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, шығармашылық, коммуникативтік және зияткерлік қабілеттерді, сындарлы пайымдауды қалыптастыру мақсатында бұқаралық ақпарат құралдарының

көмегімен тұлғаны дамыту үрдісі. Интернетті қоса алғанда, баспасөз, кинематограф, радио және телевидение, видео және компьютерлік коммуникациялардың материалдарының негізінде даярлықтың барлық бағыттары үшін «Медиапедагогика» элективті курсы ЖОО білім беру жүйесіне қосу арқылы іске асырылуы мүмкін. Курстың негізгі мақсаты медиасауыттылық саласында құзыреттіліктің деңгейін жоғарылату, медиа-білім қызметінің әдістері мен түрлерін игеру қызметі болуы мүмкін.

- Адамның білімі зияткерлік көрсекызарлық сипатқа ие болмауы тиіс, сондықтан адам ішкі күштері туралы ойлап қана қоймай, оларды ішкі игілігіне айналдыруы тиіс. Білімдер – бұл пайдалануға болатын капитал.

Революциялық емес, эволюциялық даму

Рухани жаңғырудың өзге маңызды бағыты революциялыққа қарама-қайшы, эволюциялық даму болып табылады.

Революциялық оқиғалар әртүрлі себептерге байланысты күшіне енуі мүмкін, мысалы, қос үкіметтің құрылуына алып келген Украинадағы оқиғалар, Қырғызстандағы таяу арада орын алған билікті басып алуға жасалынған оппозицияның әрекеті – ойластырылмаған конституциялық реформаның қайғылы салдарлары болып табылады. Саяси революциялардың теріс салдарлары мен олардың нәтижелерінің күмәндігі айқын, дәл осы себепті мемлекет эволюциялық даму жолына бағдар алған.

Сурет 6. Эволюциялық дамуға орнатуларды нығайтуға қатысты ұсыныстар

- Біздің еліміздің әлемдік нарықта нығаюына көмектесетін, озық инфрақұрылымдық жобаларды инвестициялау.

- Қоғамдық-саяси өмірдің мәнмәтінінде «эволюция» мемлекеттік құрылымдармен енгізілетін ережелермен халықтың келісімін білдіреді. «Белсенді азамат» арнайы кампаниясын құру қажет, оның аясында

бастамашыл жастар қазақстандық қоғамның құрылуына белсенді қатыса алады.

- Жастар өз мәселелерін шешуге мүдделі және жеке өмірі үшін жауапкершілікті ата-аналарға, мемлекетке артудан арылуы тиіс. Жастар ортасындағы патернализм оның дамуын тежейді, толық іске асырылуға кедергі келтіреді.

- Адами капиталдың өсуі мен қолдау көрсетуіне негіз болып табылатын білім мен денсаулық сақтау салаларына инвестицияларды тарту қажет.

- Түбегейлі шаралардың қатарына сыбайлас жемқорлық қызмет үшін жазаларды қатаңдатуды жатқызуға болады, себебі бұл елдің қарапайым азаматтарының билікке сенім деңгейін жоғарылатуға ықпал етеді.

- Балалар үйлерінде болу уақыты аяқталған соң жетім балалар және қиын жағдайға тап болған адамдар тұрақтай алатын, жатақханалар (дағдарыс орталықтары) форматында арнайы «Жастар үйлерін» ашу. Жетім және ата-ана қамқорлығынсыз қалған балалар қатарынан ЖОО бітірушілерге қолдау көрсетуді қомақты аргумент көшерпұлдарды және әлеуметтік қолдау көрсетудің өзге шараларын енгізу болуы мүмкін.

- Ауылшаруашылық және қызмет көрсетуші қызмет кәсіптерінің беделділік деңгейін жоғарылату және еңбек қызметін насихаттау мақсатында жастардың санасына ықпалы. Бұл ойды іске асыру БАҚ және телевидениенің көмегімен мүмкін болмақ.

Эволюциялық даму жолында бастысы – бұл кез-келген мақсаттар уақыт өте іске асырылатындығын ұғыну.

Өткеннің тарихи тәжірибесі көрсеткендей, ең игілікті мақсаттарға қол жеткізуге бағдарланған кез-келген революция адами зардаптар мен экономикалық құлдыраудан басқа ешқандай өзгеріс әкелмейді, Және, керісінше, өсудің барлық қиындықтарын басынан төзімді өткерген халқы бар елдер тұрақты және гүлденуші елдер қатарына қосылған. Бұл Мемлекет басшысымен құрылған «Эволюция дегеніміз, революция емес» қағидасын білдіреді, бұл – Қазақстанның сәтті дамуы үшін негізін қалаушы болып табылады.

Сананың ашықтылығы

Сананың ашықтылығы – бұл жаңа технологиялық құрылымға ие өзгерістерге даярлық. Жаһандық әлем өзгереді, алайда руханилық жиі жағдайда кей шектеулермен шектеледі. Осыған қоса, атап айтқанда сананың ашықтығы барлық жаһандық әлемді біріктіруге қабілетті: біз жаңа дүниеге

қаншалықты ашық болсақ - соншалықты өз санамыздың өзгеруіне даяр боламыз. Жаһандық шарттарында сананың маңызды ашықтығы жас буынның рухани-адамгершілік тәрбиесінде маңызды элементке айналады. Қазақстандықтарға тұтасымен алғанда тұлға мен мемлекеттің дамуын кідіртетін құбылыстардан бас тарту, әлемнің әртүрлі мәдениетін, адамдардың әртүрлі топтарын қабылдауды үйрену маңызды. Сананың ашықтығы – бұл Қазақстанның әрбір азаматының тән сипаты болуы тиіс, уақытпен қатар жүруге даярлық.

Сурет 7. Сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуде ашықтыққа жастарды ынталандыруға қатысты ұсыныстар

▪ Жаһандық әлемде жұмыс жасау шарттардың бірі ағылшын тілін білу болып табылады. Сондықтан үш тілділік бағдарламасы өте өзекті және негізделген болып табылады. Аталмыш бастаманы іске асыруда орын алар мүмкін кедергілердің қатарына ағылшын тілінде оқыту кезінде жаратылыстану циклі пәндері мұғалімі қақтығысатын психологиялық барьерді жатқызуға болады. Осыған байланысты оқытушылармен тұлғалық әлеуетті ашуға және психологиялық кернеуді ашуға бағдарланған, мамандандырылған тренингтерді жүргізу маңызды.

▪ Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаев ел халқына жасаған жолдауында үш тілдік білім беруге кезеңдеп өту қажеттілігі туралы айтып өтті, сондықтан физика, химия, биология және информатика пәндерінің болашақ мұғалімдерін ЖОО білім беру аясында ағылшын тілінде оқыту қажет.

- Елдің жұмыс істейтін жастарының арасында КазТестті дәріптеу.
- Азаматтық-құқықтық мәдениетті дамыту бойынша тәрбие жұмыстарын жүргізу. Тәрбиелік жұмыстың тақырыбы елдің ішіндегі мәселелемен шектеліп қана қоймай, сонымен бірге жаһандық аспектілерді қамтуы тиіс. Бұл сындарлы пайымдауды тәрбиелеуге мүмкіндік береді және «ашық сананың» дамуына ықпал ететін болады.
  - Халықаралық тағылымдамалар, оқыту және халықаралық волонтерлік жүйесін дамыту.
  - Оқу орындарында буллингпен күресі – өзге қатысушылардың тарапынан кемсітушілік пен қудалаудың әртүрлі түрлері.
  - «Жанды кітапханаларды» ұйымдастыру – «кітаптардың» орнына қатынасында қоғамда стереотиптер (мигранттар, үйсіздер, шетелдіктер, мүгедек адамдар, әртүрлі этникалық, діни және өзге топтардың өкілдері) бар адамдар болып табылатын кітапханалар.
  - Мектептер деңгейінде секілді, ТжКБ және ЖОО деңгейінде инклюзивті білім беру орындары санын ұлғайту. Айрықша қажеттіліктері (денсаулығының мүмкіндіктері шектеулі, мүгедектігі бар) жастар үшін сапалы білімді алу мүмкіндігін ұсыну қажет.
  - Білім беру үрдісінің тәрбие құрамдауышын дамыту. Әрбір оқушыда тұлғалық көшбасшылық сапаларды дамыту маңызды. Бұл өскелең ұрпаққа табиғаттан тек оған тән айрықшалықтар мен таланттарға ие бірегей жеке тұлғалар ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Жастарда кемелділік сезімі сананың ашылуына – өзін қоршаған адамдарды өздеріне тән қасиеттермен қабылдау, жаңа әрі үдемелі дүниелердің барлық қабылдауға даярлыққа ықпал етеді.

1.2 Жастарды патриоттық тәрбиелеу ерекшеліктері және ұлттық бірегейлікті сақтау мәселелері

Заманауи жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеу мемлекеттік жастар саясатының стратегиялық маңызды бағыттарының бірі болып табылады.

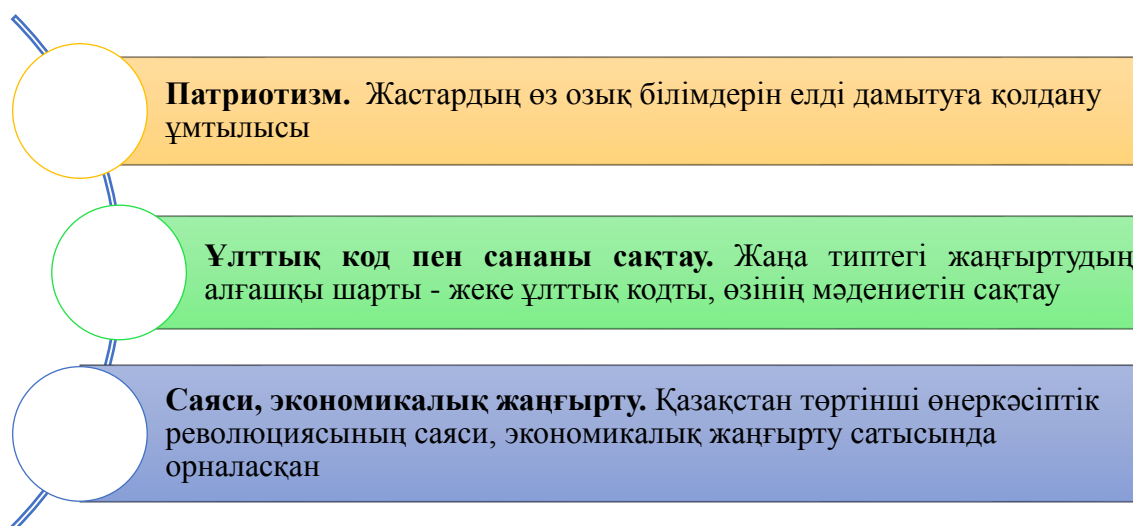
Қазақстандық қоғам үшін жас буынды отансүйгіштікке тәрбиелеудің өзектілігін неде? Тарихи даму көзқарас тұрғысынан, жаһанданулық үрдістер ел жастарының құнды бағдарларын құруға маңызды ықпал етеді.

Қазақстан жастарын отансүйгіштікке тәрбиелеу мәселелерін зерттеу өзектілігі, атап айтқанда ұлттық кодты сақтауға аса назар аудара отырып, әртүрлі этномәдениеттердің өкілдері арасында толеранттық қатынасты құру маңыздылығын жоғарылатуға негізделген.

Отансүйгіштікке тәрбиелеу, жалпы адами құндылықтарды қалыптастыру, патриоттық сананы дамыту біздің халқымыздың сенімді

болашағы үшін қажеттінің барлығын қамтамасыз етеді. Отансүйгіштік туралы сұрақ Президенттің халыққа жасаған әрбір жолдауында көтеріледі, отансүйгіштік барлық маңызды саяси құжаттарда белгіленген және қоғамның маңызды мәселелерін шешуге бағытталған.

Патриотизмді тәрбиелеу және жас қазақстандықтардың ұлттық бірегейлігін сақтау кешенді сипатқа ие, себебі мемлекеттік идея аясында отансүйгіштік, елдің ұлттық бірізділігі мен саяси, экономикалық және әлеуметтік модернизациясы арасында тікелей өзара байланыс бар (сур.8).

Сурет 8. Патриотизм және ұлттық бірегейлікті сақтау

«Рухани жаңғыру» –«Туған жер» шағын бағдарламасының аясында отансүйгіштікке тәрбиелеу «ұлттық және мәдени кодты сақтау» негізіне алынған. «Туған жер» шағын бағдарламасының мәнмәтінінде отансүйгіштік өз ауылы, қаласына, өлкесіне, оның тарихына, мәдениетіне, дәстүрлеріне, тұрғымысына сүйіспеншілікте, Отан алдындағы адамгершілік парызында көрініс табады (сур.9).

Сурет 9. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" Бағдарламалық мақаласының 6 бағыты бойынша патриоттық сезімдерді нығайту

9-суреттен көріп отырғанымызда, патриоттық сезімдерді тәрбиелеу «Рухани жаңғыру» Бағдарламалық мақаланың барлық бағыттары бойынша іске асырылуы мүмкін, атап айтқанда:

- Бәсекеге қабілеттілік бойынша:
  - Үш тілділік бағдарламасы - ХХІ ғасырдағы өмірге ұлтты даярлау бөлімі.

– Елдің азаматтары Қазақстанда өндірілген тауарларды сатып алуға және қазақстандық өндірісті қолдауға ұмтылуы тиіс.

– Мәдени және конфессионалдық келісім – бұл мемлекеттің сәтті дамуы мен қызмет етуінің кепілі.

▪ Прагматизм бойынша:

– Қоршаған ортаның экологиялық тұрақсыздығын алдын-алу мақсаттарында Қазақстанның табиғи ресурстарын үнемді шығындау қажет.

– білім алуға, саламатты өмір салтын ұстануға, кәсіби тұрғыдан жетілуге басымдық бере отырып, әр нәрсені ұтымды пайдалана білу.

– Ресурстарды ұтымды пайдалану мақсатында экологиялық мәдениет пен пайымдауды дамыту.

▪ Ұлттық бірегейлік бойынша:

– Қазақстанда тұратын барлық адамдар біздің еліміздің өткенін құрметтеуге: республикамыздың тәуелсіздігіне қол жеткізген қаһармандарды құрметтеуге, мемлекеттік нышандарды дәріптеуге, ата-бабаларымыздың мәдени мұрасына мұқият қатынас жасауға міндетті.

– Ұлттық тиістілік туған мәдениетті, салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды және тілді білуімен негізделеді, сондықтан осы этникалық бірлікті сақтау мақсаттарында ата-бабаларымыздың тәжірибелік және қоғамдық қызметі дағдыларын, кәде-жораларын, әдеттерін қадағалау қажет.

– Патриотизм адамның Отан игілігі үшін қызмет етуге ұмтылуымен тікелей байланысты, және сөздермен ғана емес, келесідегідей белсенді әрекеттермен үйлесуі тиіс: мемлекетте жұмыс істеу, әскерде қызмет ету; тұтасымен алғанда мемлекеттік мүдделері тұлғаның мүдделерінен жоғары болуы тиіс.

▪ Білімге табыну бойынша:

– Оқушылар мен студенттердің арасында білім және еңбек құндылығын дәріптеу.

– Өз кезегінде таяу арада білім беру жүйесінде келесідегідей «болашақтың кәсіптерін» енгізу бойынша өзгерістер орын алуы тиіс: биоинженер, жаңартылатын қуат инженері, «жетік» ортаның жобалаушысы, робототехника маманы, киберқауіпсіздікке қатысты маман, балама энергетика маманы, нейропсихолог, биоинформатик, 3D-баспа инженері, гендік инженерия маманы, виртуалдық шынайылық дизайнері, виртуалды шынайылық сәулетшісі және биофармакологы.

– Еңбекақыларды жоғарылату және еңбек шарттарын жақсарту арқылы елдің зияткерлік әлеуетінің жылыстауымен күрес жүргізілуі тиіс.

▪ Эволюциялық даму бойынша:

– Қазақстандықтар жылдам жетістікке ұмтылудан бас тарту бағдарын алуы және тоқтаусыз (тұрақты) – бұл ықтиятты жұмыстың нәтижесі болғандықтан, алдыңғының уақытша екендігін түсіну қажет.

– Әлеуметтік және өндірістік инфрақұрылымды дамыту қоғамдық өндірісте адамның тиімді қызмет етуі үшін қажетті шарттарға қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

– Патриотизмнің құрамдауышы ретінде белсенді азаматтық позиция қоғамның өміріне адамның саналы қатысуында және қоршаған ортаға қатынасы бойынша оның нақты әрекеттерін көрсетеді.

▪ Сананың ашықтылығы бойынша:

– «Мен – қазақстандықпын!» бірыңғай тұжырымдаманы құру олардың ұлттық тиістілігіне қарамастан елдің барлық азаматтарын біріктіруге мүмкіндік береді, бұл этноцентризмі және национализм идеяларының алдын-алу және мәдени аралық диалогқа ықпал етеді.

– Қазақстандықтармен шетелдік тәжірибені біріктіру біздің мемлекетке әлемнің 30 бәсекеге қабілетті елдеріне ену идеясын өмірде іске асыруға мүмкіндік береді.

– Мемлекетіміздің шын патриоттары дәстүрліні құрметтеп қана қоймай, сонымен бірге инновациялықтарға ашық болуы тиіс.

2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген, «Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу саласында қазақстандық құндылықтарды зерделеу» әлеуметтанушылық зерттеу нәтижелері бойынша жас қазақстандықтардың сайлауларға қатысуының даярлық деңгейі анықталған. «Сіз сайлауларға қатысасыз ба немесе қатыстыңыз ба?» сұрағына сауалнамаға қатысушылардың 30,20%-ы «егер уақыт мүмкіндігі болса, қатысуға тырысамын», 21,9%-ы «үнемі, олардың бірде-біреуін жіберген емеспін», 16,6%-ы «ешқашан, мен кәмелеттік жасқа жеткен жоқпын», 15,4% «сирек, кейде ғана», 7,0%-ы «жоқ, бұл жағдай маған қызық емес», 6,9%-ы «жоқ, бұдан менің өміріме оң өзгеріс енеді деп ойламаймын» деген жауаптарды беріп, 1,6%-ы өз таңдауын «жауап беруге қиналамын» жауабына тоқтатты (сур.10) [14, Б. 127].

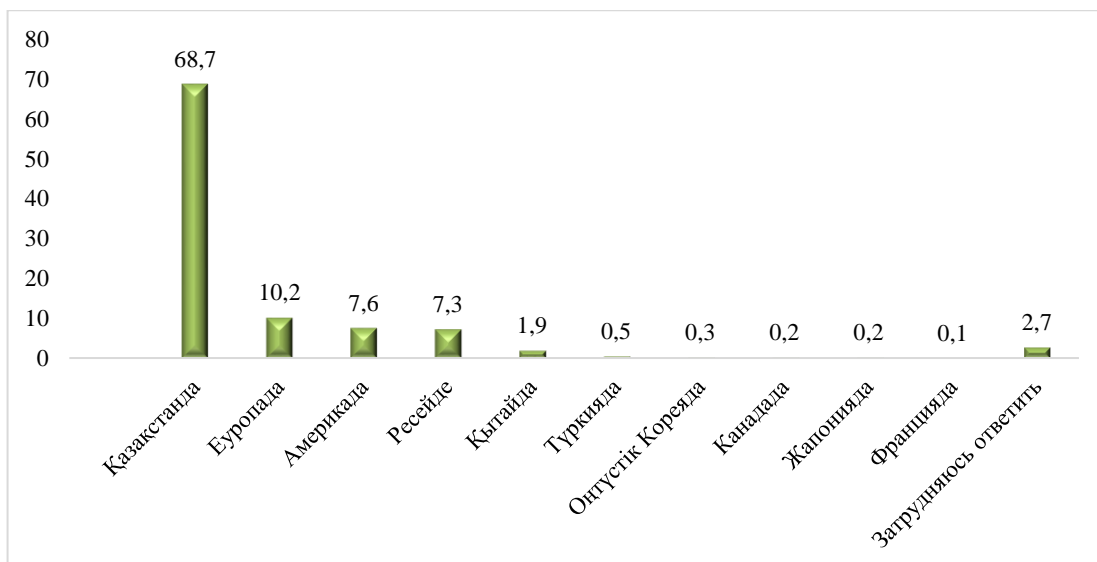

Сурет 10. «Сіз сайлауларға қатысасыз ба немесе қатыстыңыз ба?» сұрағына жауаптарды бөлу (%-да)

Егер егер уақыт мүмкіндігі болса сайлауларға қатысуға (өз сөздерінше) тырысатындарды (30,2%) және оны ешқашан босатпайтындардың санын (21,9%) сомаласа, онда жастардың 52,1%-ы сайлауға қатысқан болып шығады. Сәйкесінше, 47,9%-ы сайлауларға сирек қатысады немесе мүлдем қатыспайды. Осылайша, қазақстандық қоғамның жас мүшелерінің патриоттық тәрбиесінің басты мәселелерінің бірі азаматтық белсенділік болып табылады.

Жас буынның патриоттық сезімдерінің өзге индикаторы – бұл көші-қоң көңіл –күйлері. Бүкіл әлем бойынша кедергісіз көшу дәуірінде, жаһандық әлеуметтік-экономикалық шарттарда жас азаматтардың көші-қоң тақырыбы Қазақстан үшін өзекті болып табылады. 2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген, «Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу саласында қазақстандық құндылықтарды зерделеу» әлеуметтанушылық зерттеу нәтижелері бойынша сауалнаманың «Сіз қайда тұруды қалайсыз?» сұрағына сауалнамаға қатысушылардың 68,7%-ы Қазақстан Республикасында, қалған 31,3%-ы мүмкіндігі болса шетелге көшіп кетер екендігін атап айтты. Олардың ішінде 10,2%-ы Еуропаға, 7,6%-ы Америкаға, 7,3%-ы Ресейге, 1,9%-ы Қытайға, 0,3%-ы Оңтүстік Кореяға, 0,5%-ы Түркияға, 0,2%-ы Канадаға, 0,2%-ы Жапонияға, 0,1%-ы Францияға деп жауап беріп, 2,7%-ы жауап беруге қиналды. Тұтасымен алғанда сауалнамаға қатысушылардың 31,3%-ы көші-қоңды оң құбылыс ретінде қарастырады (сур. 11). Бұл жастардың арасында көші-қоң көңіл-күйлерінің өсу мүмкіндігі туралы айтады.

Сурет 11. «Сіз қайда тұруды қалайсыз?» сұрағына берілген жауаптарды бөлу (%-да)

Отансүйгіштікке тәрбиелеу және ұлттық бірегейлікті сақтау – бұл «Рухани жаңғыру» Бағдарламасының ажырамас бөлігі. Мемлекет Басшысының айтуларына сәйкес Төртінші өнеркәсіптік революцияның барысында іске асырылатын түбегейлі өзгерістер елдің саяси және экономикалық жаңғыруына ықпал етіп қана қоймай, сонымен бірге заманауи жастардың құндылық бағдарына түрткі болады. Сондықтан патриоттық сезімдерді тәрбиелеу жас буынның сау дүниетанымын құруда маңызды рөлге ие.

1.3 Жас қазақстандықтар санасындағы еңбек құндылығы

Еңбек тұлғаның кәсіби әлеуметтену үрдісінде маңызды рөлге ие, еңбек – бұл жастарды оның болашағына апарар «жолы». Мемлекеттің маңызды міндеттерінің бірі Қазақстанның жас азаматтарының орта және жоғары білімге қол жетімділігін қамтамасыз ету болып табылады [16].

Жас ұрпақтың заманауи рухани-адамгерлікті тәрбиелеу мәнмәтінінде «еңбек» және «білім» ұғымдарын бір-бірінен ажыратпастан қарастыру қажет. Білімді игеру және оны өмірде бірізді қолдана білу жастарға қоғамдағы белгілі бір позицияларға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

2017 жылдың 31 қаңтарындағы өз Жолдауында мемлекет Басшысы жаңа тарихи шарттардағы білім беруді көшіру маңыздылығы туралы атап өтті: «Төртінші басымдылық – адами капитал сапасын жақсарту. Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруге тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет» [17].

«Рухани жаңғыру» Бағдарламасы аясында «еңбек» ұғымының тұжырымдамалық негізі көп жоспарлы сипатқа ие және өзінің төрт бағыттарымен байланысты, олар: «бәсекеге қабілеттілік», «прагматизм», «білімге табыну» және «сананың ашықтылығы» [6].

Сананың деректері өзара байланысты және бір-бірінен жеке қарастырыла алмайды, себебі тұжырымдамалық бірізділігін жоғалтады (сур.12).

Сурет 12. «Рухани жаңғыру» Бағдарламасы аясындағы «еңбек» тұжырымдамасы

Тұлғалық деңгейде еңбекке деген қатынас адамның рухани дамуымен, оның санасымен, өз ісіне жауапкершілік және берілгендік сезімімен анықталады. Қоғамдық деңгейде социумның экономика мен өндіріс салаларындағы жаңа әрекеттерге: цифровизация, технологизация, жаһандану бейімделу қабілеті ретінде анықталады [18].

Бүгінгі таңда еңбек жас қазақстандықтардың құндылық иерархиясында орталық күйге ие. Ол өмірлік жетістіктің маңызды факторы болып табылады, және рухани жаңғырудың барлық бағыттары бойынша іске асырылуы мүмкін (сур.13).

Сурет 13. "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" Бағдарламалық мақаласын еңбек және кәсіби қызметте 6 бағыттарын іске асыру

13-суретте көрсетілгендей еңбек пен кәсіби қызметтің құндылықтарын нығайту «Рухани жаңғырудың» Бағдарламалық мақаласының барлық бағыттары бойынша іске асырылуы мүмкін, атап айтқанда:

- Бәсекеге қабілеттілік бойынша:
  - Президентіміздің болжамына сәйкес тұлғаның бәсекеге қабілеттілігі шет тілдерді білуімен, мәдени ашықтылығымен негізделеді.

- Кадрлардың біліктілігін жоғарылату ғылыми-техникалық үдерістің талаптарымен байланысты бұрын меңгерген білімдер мен біліктерді тереңдету немесе жаңа дағдыларды игеру үшін іске асырылады.
- Кез-келген қызметкер тұрақты кәсіби өсуге, өзінің мансабын ұзақ мерзімді келешекке жоспарлауға ұмтылуы тиіс.
  - Прагматизм бойынша:
    - Кәсіби қызметті іске асыру барысында маман өз назарын тәжірибеге аудару қажет.
- Қызметкер өзінің еңбек заңнамасын: өз құқықтары мен лауазымдық міндеттерін білуі тиіс.
- Тайм-менеджмент қағидаларын қадағалау – бұл жұмыс уақытын қолдану табыстылығының кепілі.
  - Ұлттық бірізділік бойынша:
    - Қазақстандықтар шынайы отансүйгіштік сезімін көрсете отырып, «бизнеске» кетпестен, мемлекетке жұмыс жасау тенденциясына ие болуы тиіс.
    - Қазақстан «еңбек нарығының тиімділігі» факторы бойынша отыз көшбасшы елдердің құрамына кіреді және бұл деңгей үнемі қолдауға ие болуы тиіс.
- Әрбір қызметкер өзінің азаматтық парызы мен конституциялық міндеттерді орындауға міндетті.
  - Білімге табыну бойынша:
    - Мектептердің, әсіресе ауылдық мектептердің барлық түлектері жоғары немесе орта арнайы білімді алуға бағдарлануы тиіс, себебі білім – бұл болашаққа апарар жол.
    - Оқу орындарында студенттер өз білімдерін тәжірибеде қолдануға оқытылуы тиіс, және бұдан өзге, өндірістік тәжірибенің үрдісіне негізгі назарды аудару тиіс.
- Еңбек қызметінің барлық шектеусіз субъектілері өмір бойы білім алуға ұмтылуы тиіс.
  - Эволюциялық даму бойынша:
    - Мемлекеттің басшысы цифрлық индустрияны дамыту барлық өзге салаларға қарқынды қамтамасыз ету қажеттілігін атап өтеді. Сондықтан IT-технологияларды дамыту сұрағы еліміз үшін өте өзекті болып табылады.
    - Бүгінгі таңда Қазақстанда өндіру және өңдеу өнеркәсібін араластыру үрдісі орын алып жатыр, сондықтан жоғары қосымша құны бар өндірісті дамыту қоғамымыздың үдемелі дамуының маңызды шарттарының бірі болып табылады.

– Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының кепілдендірілуін күшейту – бұл Қазақстан секілді демократиялық құқықтық мемлекетті құрудың қажетті шарты.

▪ Сананың ашықтылығы бойынша:

– Ашықтық пен даярлық өзінің кәсіби тәжірибесі және білімдерімен бөліседі – бұлар кез-келген кәсіпорынның сәтті қызмет етуінің кепілі.

– Еліміздің Конституциясына сәйкес Қазақстанның әрбір азаматы еңбек ету құқығына ие. Оның ішінде денсаулығының шектеулі мүмкіндігі бар адамдар секілді азаматтар қатарының өкілдері жұмысқа орналасу кезінде сау адамдармен қатары тең құқықтарға ие.

– Қазақстан, дамушы ел ретінде, дамыған елдердің озық тәжірибесімен қарулануы және оны өз ақиқаттарында іске асыруы тиіс.

2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген, «Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу саласында қазақстандық құндылықтарды зерделеу» зерттеуіне сәйкес сауалнаманың «Сіздің ойыңызша, адамның өмірінде еңбек қандай орынға ие?» делінген сұраққа сауалнамаға қатысқан жастардың басым бөлігі «Еңбек адамның тұлғалық дамуына ықпал ететін, өмірлік қажеттілік болып табылады» нұсқасын таңдаған (54,4%). Екінші орында: «Еңбек материалдық қамсыздандыру құралы ретінде қажет» (28,5%), осыдан кейін «Еңбек жетістікке үнемі ықпал ете бермейді, өмірде бастысы сәттілік, жақсы туысқандар және достық байланыстар» деген жауапты берген (15,8%) (сур.14) [14, Б. 144].

Сурет 14. «Сіздің ойыңызша, адамның өмірінде еңбек қандай орынға ие?» сұрағына берілген жауаптарды бөлу (%-да)

Жоғарыда ұсынылған деректерге қарай, қазақстандық жастар еңбекке тұлғаны дамытуға ықпал ететін қызмет ретінде оң қатынасты сақтайтындығы туралы қорытынды шығаруға болады. Алайда, адамның бойындағы тұлғалық сапаларды қалыптастыруда еңбек рөлінің сұрақтарына қатысты жас қазақстандықтармен тәрбие жұмысын жақсарту қажеттілігі туралы айтатын теріс тенденциялар да байқалады.

Осылайша, қазақстандық жастардың алдында маңызды стратегиялық міндет тұр: еңбек пен білімді кәәсіби және әлеуметтік құрал түрінде ғана емес, сонымен бірге рухани-адамгершілікті тәрбиелеу әдісі ретінде қолдану. Бұл міндетті шешу мақсаттарында Қазақстан Республикасының Президент Н.Ә. Назарбаевпен бастамаланған «Рухани жаңғыру» Бағдарламасы қолданылуы мүмкін. «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» Бағдарламалық мақаласындағы Мемлекет Басшысының идеяларының өзектілігі мақаланың бәсекеге қабілеттілік, прагматизм, білімге табыну секілді бағдарламалық тармақтары жаңа технологиялық шарттарда еңбектің көшірілуінің заманауи талаптарына жауап береді және қазақстандық жастардың әлеуметтік-мәдени бағдарына сәйкесінше ықпал етеді.

1.4 Қазақстандық жастардың отбасылық құндылықтарының заманауи күйі

Отбасы жастардың әлеуметтену үрдісінде маңызды рөлді ойнайтын, базалық әлеуметтік институт болып табылады. Құндылық бағдарлар (заманауи моралдық-адамгершілік нормаларының күйі) отбасының қалыптасуы мен дамуына қаржылық-экономикалық фактордан кем ықпал етпейді. Бүгінгі таңда «Рухани жаңғыру» аясында жастардың арасында отбасылық құндылықтарды тәрбиелеуге қатысты өзекті мәселе тұр. Заманауи үдемелі қоғамда отбасы негізгі әлеуметтік институттардың бірі ретінде қоғам үшін бірегей емес салдарларды туғызуы мүмкін, өзгеру үрдісіне ұшырайды. Сондықтан жастардың бойына отбасылық құндылықтарды сіңіру рухани-адамгершілікке тәрбиелеу үрдісінде және «Рухани жаңғыру» идеяларын іске асыруда маңызды рөлге ие. Осылайша, «ұлттық бірегейлікті сақтау» отбасының орнына маңызды рөл берілетін, дәстүрлі әлеуметтік институттарды сақтау ретінде білдіріледі. Берік отбасылық қатынастарды құра отырып, қазақстандық қоғам үлкен деңгейде белгілі бір әлеуметтік-мәдени факторлардың теріс ықпалынан сақтандырылатын болады.

2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген, «Жастарды рухани-адамгершілік тәрбиелеу саласында қазақстандық құндылықтарды зерделеу» зерттеу деректері бойынша «Сіз үшін өміріңіздегі ең маңызды құндылық не?» деген сұраққа жауап бергенде, сауалнамаға

қатысушылардың 82,4%-ы «Отбасы» нұсқасын таңдап, ал «Сіз өміріңізде кім болғыңыз келеді?» деген сұраққа қатысушылардың 43,9%-ы «үлгілі отбасы иесі» деп жауап берген [14, Б. 142]. Осылайша, біз жастардың басым бөлігі құндылық иерархиясының шыңында отбасы орналасқан, дәстүрлі көзқарастарды ұстанатындықтарын көріп отырмыз (сур. 15).

Сурет 15. «Сіз үшін өміріңіздегі ең маңызды құндылық не?» сұрағына берілген жауаптарды бөлу (%-ы)

Отбасы институтының маңыздылығына қарамастан отбасылық құндылықтар саласында бірқатар теріс тенденциялар байқалуда: ажырасулардың қомақты саны, некелердің санының азаюы, түсіктер (оның ішінде кәмелеттік жасқа жетпегендер арасында), үй қорлығы, әлеуметтік жетімсіреу (туған ата-анасы бола тұра, баланың жетім қалатындығын көрсететін әлеуметтік құбылыс).

Қазақстан Республикасының ұлттық экономика Министрлігінің статистика Комитетінің деректері бойынша 2017 жылы 14-28 жастағы жастардың арасындағы ажырасулардың саны әйелдің жасы бойынша 17 716, ерлердің жасы бойынша 11 203 жасты құраған.

Қазақстан әлем бойынша ажырасулар деңгейлерінің жоғары көрсеткіші бар елдердің ондығына кіреді. Яғни, 2017 жылдың алғашқы жарты жылдығында 14-28 жастағы 59 007 жұп үйленіп, олардың 729 жұбы ажырасқан [19].

Ресми статистика деректеріне сәйкес, 2017 жылы күйеуінің жасы бойынша бекітілген, 14-28 жастағы жас қазақстандықтардың арасындағы 46 420 некеге 1920 ажырасу сәйкес келген. Осындай кезең үшін әйелдің жасы бойынша бекітілген некелердің арасында ажырасулардың саны 4929 санын құраған [20].

Күйеуінің жасы бойынша 2016 жылы 14-28 жастағы жастар арасындағы некелер саны 91 298, ал 2017 жылы – 88 180, 2016 жылы қалыңдықтың жасы бойынша 108 904, 2017 жылы – 105 974. Осылайша, жастардың арасында тіркелген некелер санының азайтылуы байқалады (рис. 16).

Сурет 16. ҚР ҰЭМ статистика Комитетінің деректері бойынша некелердің саны

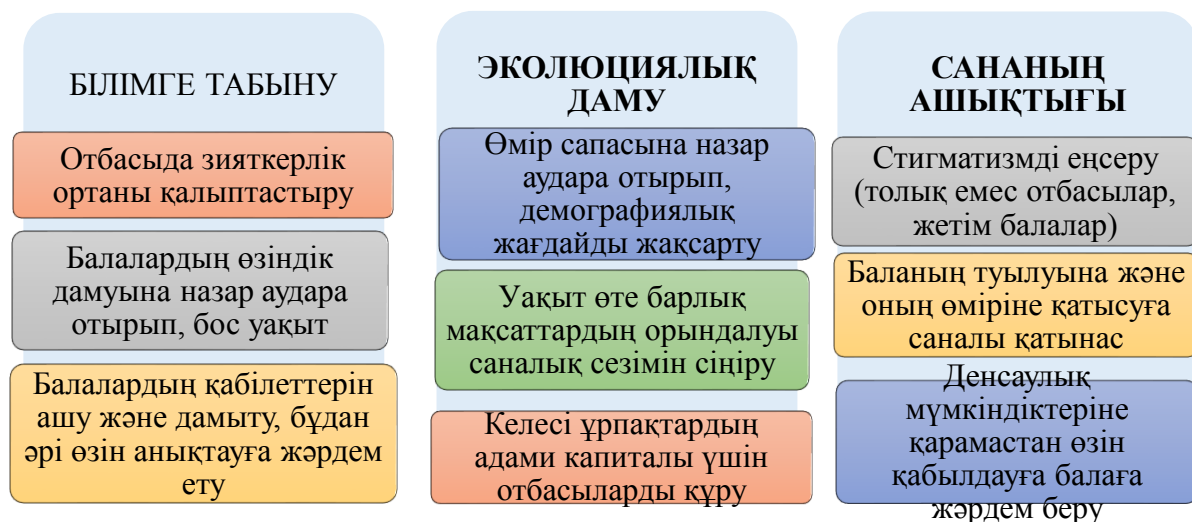
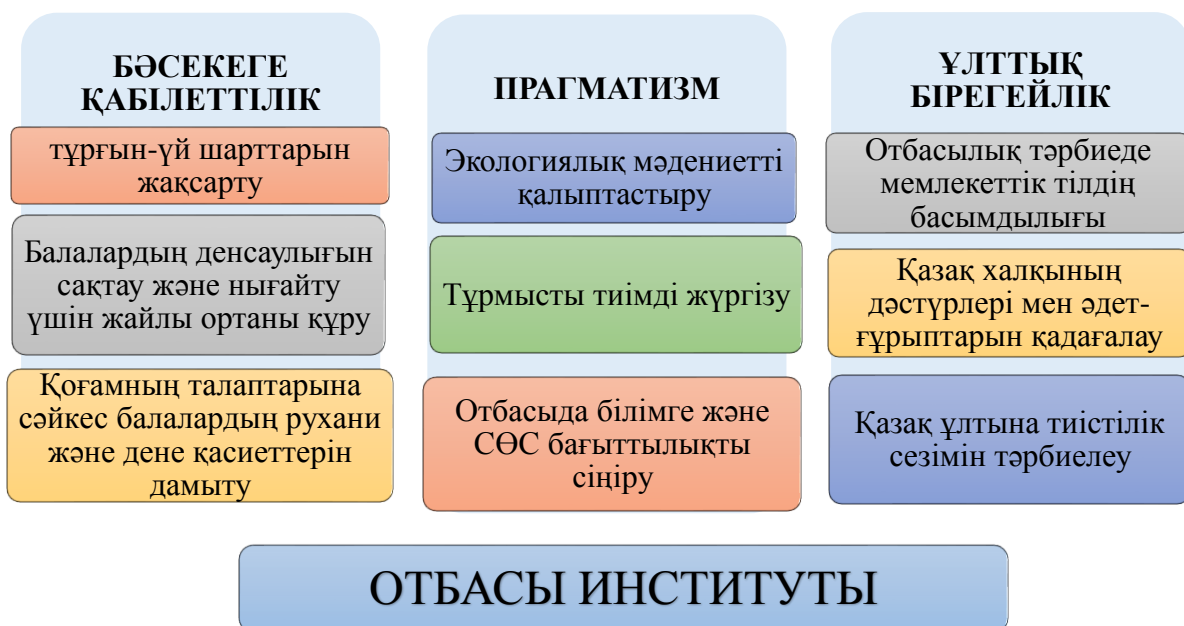
Арасында кәмелеттік жасқа толмағандардың басым саны бар, жас қыздармен іске асырылатын түсіктердің саны да жеткілікті жоғары болып табылады.

Осылайша, ҚР ҰЭМ статистика Комитетінің деректері бойынша 15-29 жастағы қыздардың арасындағы түсіктердің саны 40 254 құрап, олардың ішінде 1286 жағдай 15-18 жас аралығында орын алған (сур. 17).

Сурет 17. ҚР ҰЭМ статистика Комитетінің деректері бойынша 2017 жыл үшін жас қыздар арасындағы түсіктердің саны

Отбасы – «Рухани жаңғыру» Бағдарламасын іске асырудың маңызды институты болып табылады, себебі өскелең ұрпақта рухани құндылықтарды, бәсекеге қабілеттілікті, прагматизмді, ұлттық бірегейліктің сақталынуы, білімге табыну оған тиісті (сур. 18).

Сурет 18. "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" Бағдарламалық мақаласының 6 бағыттарын іске асыруға отбасының қатысуы

18-сурет «Рухани жаңғыру» Бағдарламалық мақаласының барлық бағыттарын іске асыруға отбасының қатысу үрдісін көрсетеді, атап айтқанда:

- Бәсекеге қабілеттілік бойынша:
  - Жалға берілетін баспана нысандарының басым санын пайдалануға беру арқылы ел азаматтарының тұрғын-үй жағдайларын жақсарту қажет.
  - Отбасы балалардың денсаулығын сақтау және нығайту үшін жайлы ортаны құруға бағдарлануы маңызды.

– Отбасы, әлеуметтенудің алғашқы институты ретінде, баланың бойынша заманауи социумда қалыпты қызмет етуі үшін қажетті, рухани және дене қасиеттерін дамытуы тиіс.

▪ Прагматизм бойынша:

– Отбасы баланың бойына табиғи ресурстарға ыждаһатты қатынасты сіңіруі және экологиялық мәдениетті қалыптастыруы тиіс.

– Отбасыда бала тұрмысты тиімді жүргізуге және бюджетті жоспарлауға үйренуі тиіс.

– Ата-аналар өз балаларын салауатты өмір салтына және білім алу қажеттілігіне бағдарлай білуі тиіс.

▪ Ұлттық бірегейлік бойынша:

– Туған тіл арқылы тұлғаның негізі қаланады, сондықтан туған тілде тәрбие беру басымдылығы айқын.

– Отбасылық тәрбиеде алғашқы жоспарға өз әдет-ғұрыптарын және дәстүрлерін қадағалау және өз мәдениетін құрметтеуі шығуы тиіс.

– Өзіндік анықталу мен өзіндік сәйкестендірілу ата-аналардың ықпалымен құрылады, сондықтан ата-аналар баланың бойынша қазақ халқына тиістілік сезімін тәрбиелеуі тиіс.

▪ Білімге табыну бойынша:

– Отбасыдағы зияткерлік ортаны құру баланың ақыл-ой қабілеттері деңгейін негіздейді.

– Баланың бос уақыты дамуға бағытталған, пайдалы қызметке бағдар алуы тиіс. Бос уақыт кезінде бала салауатты өмір салтына, спортпен айналысуға, эстетикалық сезімдер мен шығармашылыққа өз қажеттіліктерін іске асыруы тиіс.

– Ата-аналардың мақсаты балаларды өзін-өзі іздеуге және кәсіби бағдарға бағыттау болып табылады, отбасының баланы өз әлеуетін ашуға және оны дамытуға көмектесуі маңызды.

▪ Эволюциялық даму бойынша:

– Қазақстан өмір сапасына назар аудара отырып, демографиялық жағдайды жақсартуға бағдар алуы тиіс.

– Отбасыда кез-келген мақсаттар уақыт өте орындалуына саналық сезімін сіңіру, ұзақ мерзімді келешекке назар аудару қажет.

– Отбасы адами капиталды қалыптастырудың іргетасы болып табылады. Бұдан өзге, ата-аналардың, әсіресе анасының білім деңгейі, олардың өмірге қосар үлесі балалардың бұдан әрі табыстылығына, денсаулығына ықпал етеді.

▪ Сананың ашықтылығы бойынша:

– Толық емес отбасыларға, жетім балаларға, жайсыз және аз қамтылған отбасылардың балаларына қатынасы бойынша стигматизацияны еңсеру – осы санатқа жататын балалардың тағдырын айқындайтын, сенімдер мен теріс стереотиптерді еңсеруге бағытталған, социумның өмірлік қарекетінің маңызды элементі болып табылады.

– Отбасыны жоспарлау және оның құрылуына жауапты қарау – демографиялық мәселелерді шешуге және өз балаларының болашағы туралы ойлануға ұмтылатын, заманауи қоғамның белгілері.

– Қоғамның базалық ұяшығы ретінде отбасы баланың денсаулық мүмкіндіктеріне қарамастан өзін қабылдауда балаға жәрдем етуге міндетті.

Отбасылық құндылықтар саласындағы негізгі мәселелердің бірі жастардың қысқа мерзімді қатынастарды қалау, толыққанды жауапкершілікті өзіне алуға даярсыздық немесе ниеттің болмау факті болып табылады. Сәйкесінше, өзінің моралдық құқықтары мен міндеттеріне барынша шынайы қатынасты және әлеуметтік жауапкершілік сезімін сіңіру қажеттілігі туындайды.

Өзінің рухани-адамгершілік субстанциясында шығыс қоғамы ретінде қазақстандық социум көп жағдайда отбасының дәстүрлі үлгілерін ұстанады. Жастардың әлеуметтік-мәдени бағдарындағы өзгерістер барысында отбасы құрылымын түсіну өзгерді: отбасы мен репродуктивтілік бір-біріне ұқсас емес. Осыған байланысты, рухани-адамгершілік тәрбиесінің дәстүрлі үлгісінде құндылық негіздерін қалыптастыру қазақстандық қоғамның жас мүшелерінің отбасылық-құндылық бағдарларының қалыптасуында маңызды рөлді ойнайды.

Заманауи жастардың, әсіресе өтпелі кезеңдегі жастардың негізгі мәселесі гедонизм идеясының басымдылығы (рахаттана өмір сүру) болып отыр. Жас ұрпақтың өмірлік қарекеті мінез-құлықтың сәйкес үлгісін ашатын, қандай да бір қолданыстағы идеологияға бекітілмеген. Жас ұрпақты тәрбиелеудегі құндылық бағдарлары әлеуметтік жауапкершілік сезімі пайымдау мен мінез-құлықты анықтайтын, осы арқылы қоғамның қалыпты дамуына және әлеуметтікке қарсы құбылыстар индикаторларының төмендеуіне ықпал ете отырып, сәйкес моралдық-адамгершілік орнатуларын нығайтуы тиіс.

1.5 Денсаулық және бос уақыт саласында жастардың заманауи құнды мақсаттарының ерекшеліктері

Жастардың денсаулығы ұлттың денсаулығын қамтамасыздандыру үшін орталықтандырылған рөлін қамтиды және қоғамның тіршілік әрекетін қолдау жөніндегі мемлекеттік институттардың қызмет етуінің бірінші кезекті

мақсаты болып табылады. Мемлекеттік түрлі бағдарламалардың негізгі ұраны: «Жастардың денсаулығы – бұл қоғам денсаулығы». Сондықтан да жас қазақстандықтардың ортасындағы денсаулық құндылығының артықшылығы – жастар саясатының маңызды аспектірінің бірі.

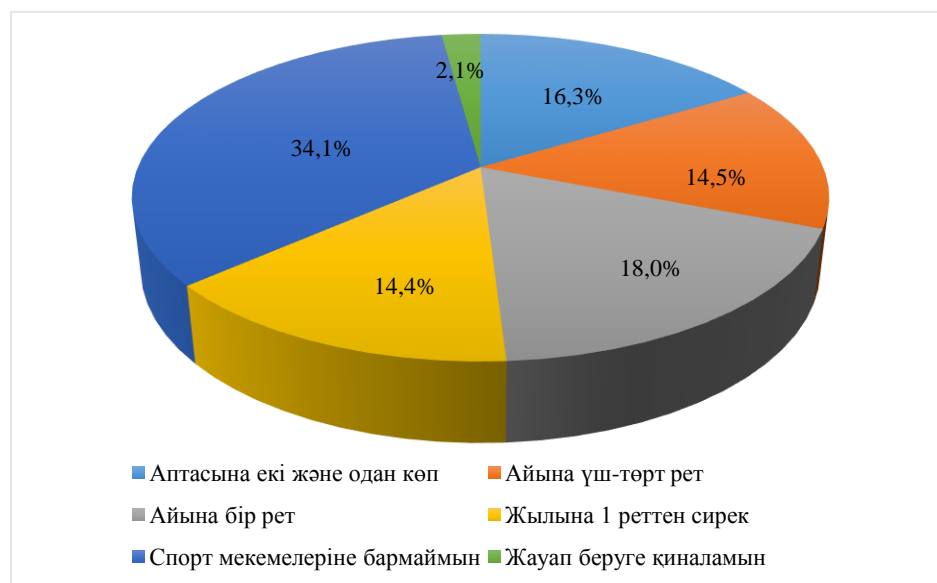
Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының анықтауы бойынша «денсаулық – бұл аурулар мен физикалық ақаулардың болмауы ғана емес, сонымен бірге физикалық, рухани және әлеуметтік саулық күйі».

Денсаулық – бұл еңбекке қабілеттігін анықтайтын және жекешілігін үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін адамның маңызды қажеттіліктерінің бірі. Ол қоршаған әлемді тануға, өздігінен бекітуге және адам бақытына маңызды алдыңғы себеп болып табылады. Белсенді ұзақ өмір – бұл салауатты өмір салтының нәтижесі. СӨС – бұл белсенді тіршілік қабілетінде пайда болатын және сол уақытта қоршаған ортаның жағымсыз өзара әсер етулерінен қорғайтын, қартайғанға дейін өнегелі, психикалық және физикалық денсаулықты сақтауға мүмкіндік беретін өмір салтының қағидаларына негізделген.

Денсаулық көптеген түрлі факторларға байланысты. Оның 50% өмір салтымен, ал 20% - экологиялық шарттармен, 20% - биологиялық факторлармен (тұқым қуалаушылық) және 10% - медицинамен анықталады деп саналады. Сәйкесінше, егер адам салауатты өмір салтын қадағаласа, онда 50% оның денсаулығының жоғары деңгейін анықтайды деп айтуға болады. Және, керісінше, егер адам салауатты өмір салтын ұстамаса, онда ол жалпы хал-жағдайын нашарлатады және уақытынан бұрын қартаюға итермелейді. Осыдан қорытындылай келе, адам өз өмірінің ағымында салауатты өмір салтының тәртібінде болуы тиіс.

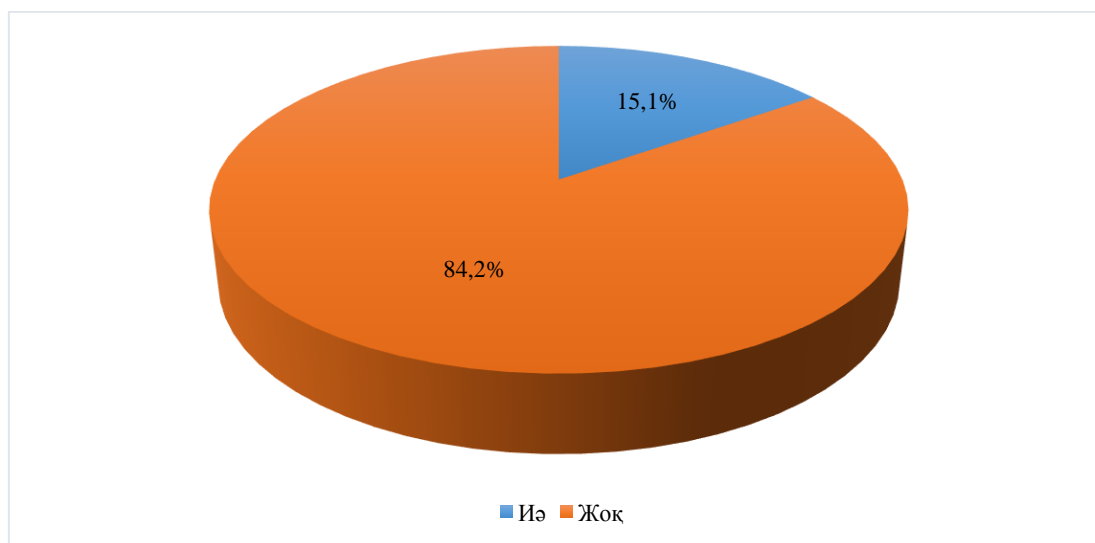
Бос уақыт өз кезегінде салауатты өмір салтын қамтамасыздандыру факторы болып табылады, сондықтан да бос уақыт ұйымдастыру арқылы СӨС қалыптастыру – мемлекет жүргізе алатын тегіс қамти алатын насихаттау нысаны болып табылады.

2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген «Жастарды рухани-өнегелік тәрбие саласындағы қазақстандық құндылықтарды зерделеу» зерттеуіне сәйкес «Сіз қаншалықты жиі спорт залына, стадионға, бассейнге және басқаларға барасыз?» деген сұраққа 18% айына бір рет, ал 16,3%- аптасына екі және одан көп, 14,5% айына үш-төрт рет, 14,4% жылына бір рет спортпен айналысады, 2,1% жауап беруге киналады, 34,1% спорт мекемелеріне бармайды (сур.19) [14, б. 74].

Сурет 19. «Сіз спорт залы, стадион, бассейн және т.б. қаншалықты жиі барасыз?» сұрағына берілген жауаптарды бөлу (%-да)

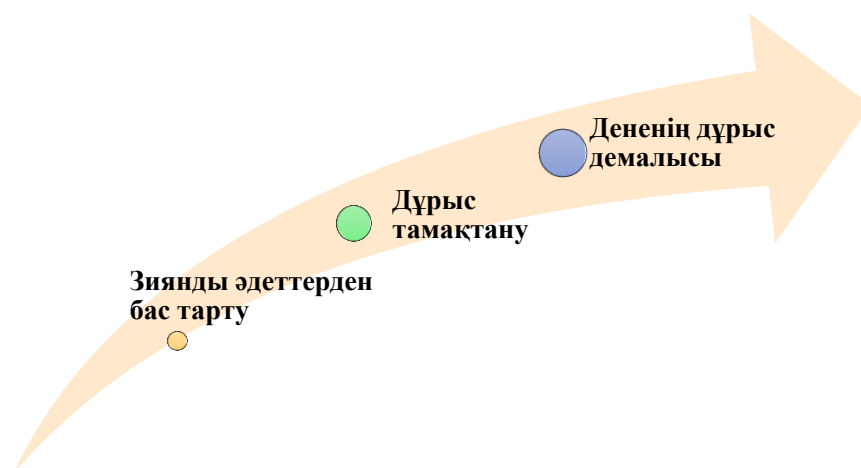
Сонымен қатар, осы зерттеу аясында заманауи жастардың темекі шегуі туралы сауалнама жүргізілді, «Сіз темекі шегесіз бе?» деген сұраққа 84,2% сауалнамаға жауап берушілер теріс жауап берді және 15,1% ғана темекі шегетіндері туралы мойындады (сур.20) [14, б. 200].

Сурет 20. «Өтініш, айтыңызшы, Сіз шылым тартасыз ба?» сұрағына берілген жауаптарды бөлу (%-да)

Жоғарыда ұсынылған деректерден қорытындылай келе, денсаулық заманауи жастар үшін екінші деңгейлі құндылық болып табылады. Қазіргі уақытта жас ұрпақтардың құндылықтарын орнату жоғары материалдық саулықтарына және өмірлік сәттіліктерге қол жеткізумен байланысты, соның салдарынан денсаулық пен салауатты өмір салты екінші жоспарға болады (сур.21).

Сурет 21. Салауатты өмір салтының үш құрамдауыштары

Сурет 21 «зиянды әдеттерден бас тарту», «дұрыс тамақтану» сияқты осындай санаттар «дұрыс физикалық демалыс» қалыптастырылуы тиіс орындарда жастардың демалысын құрастырудағы өте дұрыс тәсілін көрсетеді.

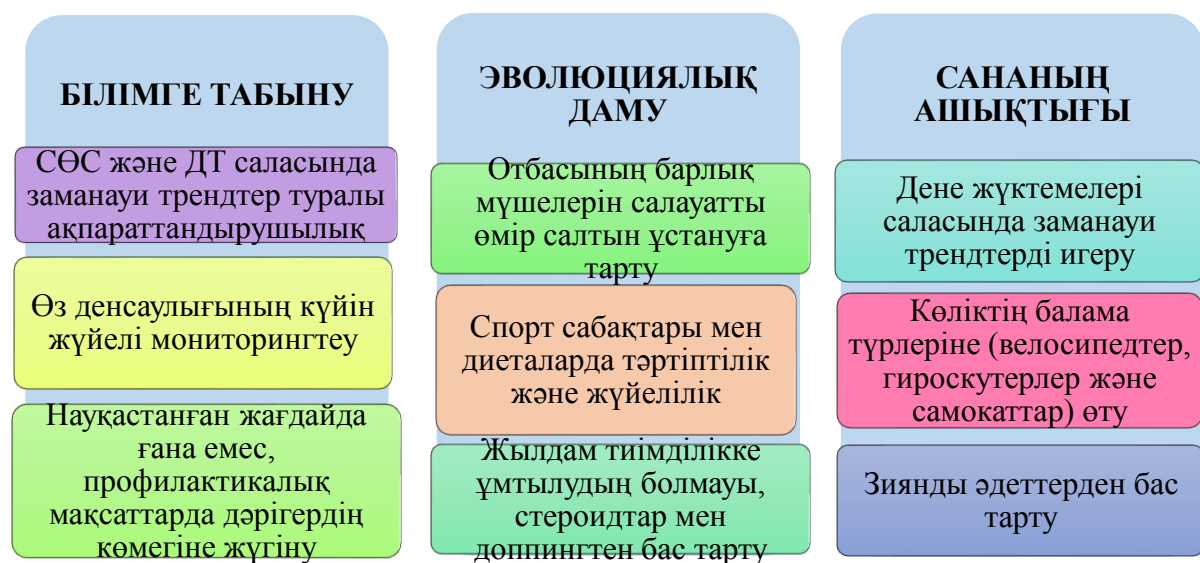
Заманауи қоғамда адамның бос уақыты нақты құнылық болып табылады, өйткені ол жеке дамуы үшін беріледі. Заманауи жастардың белсенді еліктіргеніктен спорттық қызметке ауысуы кеңсе жұмысына ерекше заманауи тұрмыс салтының ерекшелігімен қорытындыланады.

Бос уақыт қызметін өздігінен іске асыру және сан алуандығы үшін мүмкіндіктердің өсуіне қарамастан жастардың көп бөлігі дәстүрлі белсенді емес демалыс түрлерін қолданады. Жастардың кейбір пайызы виртуалды тілдесуге және Интернет желісінде болуды ұнатады. Көбінесе мәдени-ойын-сауық мекемелердің болмуынан және ауылдық жерлерде тиісті инфрақұрылымның төмен деңгейінен ауыл жастарының бос уақытын ұйымдастыру өзекті мәселе болып табылады.

Салауатты өмір салтына қатысты «Рухани жаңғыру» идеясын іске асыру келесі үлгіде іске асырылады (сурет 22).

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ

Сурет 22. «Рухани жаңғыру» негізгі бағыттары бойынша салауатты өмір салтын дамыту

▪ Салауатты өмір салтына қолданылатын бәсекелікке қабілеттілік келесі үлгіде жүзеге асырылады:

– Инклюзивті және барлық қалғандардың қатарына ерекше қажеттіліктерімен (мүгедектік, даму ерекшелігі) жастарды қамтуы тиіс спортты мемлекеттік қолдау.

– Медицинаның бәсекелікке қабілеттегіне бейімделу және түрлі бағытта медицина қызметкерлерін сапалы дайындау.

– Жеке деңгейде өздігінен дамуға, жаңа жетістіктерге тұрақты ынталануға және спортта, белсенді бос уақытта (дайвинг, климбинг, кэмпинг) үздік нәтижелер алуға және дұрыс деңгейде өз денсаулығын сақтауға бейімделуді насихаттау керек.

▪ Прагматизм салауатты өмір салты сияқты келесіде пайда болады:

– Дұрыс тамақтану (тәртіпті, пайдалы ас басымдылығын, үйлестірілген тағамды қадағалау).

– Күн тәртібін, тайм-менеджмент қадағалау және жұмыс мөлшерін жоспарлау.

– Спортпен айналысу, табиғатқа шығу белсенді бос уақыт (дайвинг, климбинг, кэмпинг, серуендеу және жүгіру).

▪ Салауатты өмір салтының мәнмәтінінде ұлттық бірдейлік келесі үлгіде жаңғыруы тиіс:

– Ұлттық спорт түрлерін халыққа тарату (қазақша күрес, ат жарысы);

– Көңіл көтеру орындарында ұлттық спорт ойындарын тарату: садақ ату тирімен қатар, асық ойнау және басқа да спорттық көңіл көтерулер.

– Фастфудтан бас тартуды үйдің ұлттық тағамдарына ауыстыру.

▪ Денсаулыққа қатысты білім мәдениеті келесілерге ұштасуы қажет:

– Жас қазақстандықтарды салауатты өмір салты мен дұрыс тамақтану саласындағы заманауи трендтер туралы ақпараттандыру.

– Өз денсаулығының жағдайын жүйелі мониторингілеу жас қазақстандықтарға арналған күнделікті әдеттің бір бөлігі ретінде бейіндеу.

– Салауатты өмір салты жастарға арналған өзінше бір мәдениет болып қалыптасуы тиіс, дәрігерге бару тек ауырған жағдайда орын алып қана қоймай, сонымен қатар, алдын алу шаралары ретінде жүзеге асырылуы қажет.

▪ Денсаулыққа қатысты эволюциялық дамулар келесідей құрамдас бөліктерді қамтиды:

– Отбасының барлық мүшелерін салауатты өмір салтына біріктіру, отбасылық СӨС мәдениетін қалыптастыру.

– Спортпен сабақтары мен диеталардағы тәртіп пен жүйелілік.

– Жылдам тиімділікке ұмтылудың, стероидтер мен допингтердің болмауы.

▪ Салауатты өмір салты мәнмәтінінде сананық ашықтығы мынларды қамтиды:

– Физикалық жүктеме саласында заманауи трендтерді қайта қабылдау.

– Көліктің балама түрлеріне өту (велосипедтер, гироскутерлер, самокаттар).

– Тәуелділіктен босау ретіндегі жаман әдеттерден бас тарту және салауатты өмір салтына деген сәнді ұстану.

Досуг жастармен көптеген әлеуметтік-мәдени қажеттіліктер жүзеге асырылатын өмір сүрудің негізгі саласы ретінде қабылданады, сондықтан жас адамның өмірге қанағаттандырылуы осыған байланысты болып табылады. Сәйкесінше, қазіргі таңдағы жас қазақстандықтардың бос уақтыны реттеуді бір жағынан, тұлғаның дамуына өз үлесін қосатын мәдени уақыт өткізу ұйымдарында қоғам қажеттіліктеріне жауап беретін бос уақытын өткізу типін (белсенді демалыс басымдылықтарын) қалыптастыруға, екінші жағынан, сол жастардың әлеуметтік-мәдени қажеттіліктерін қалыптастыруға бағыттау қажет.

Бос уақтың тиімсіз ұйымдастырылуы, бос уақыттағы әрекеттердің біріктірілмеуі жас тұлғаның бұзылуына әкеліп соқтыруы мүмкін.

1.6 Құндылықтар жүйесі мәнмәтінінде жастардың әумесерлік мінез-құлқы

«Әумесер» деп белгілі бір әлеуметтік стандарттар мен нормаларға сай келмейтін мінез-құлқты атайды. Қандай қоғамда болмасын, әумесерлікті анықтау ерекшеліктері құндылықтар жүйесінің қабылдануы мен түрлі тарихи, географиялық, әлеуметтік және мәдени шарттардағы мінез-құлқының қабылдануы мен дамуына байланысты болды.

Әумесерлік міндетті түрде жағымсыз мәнмәтінге болуға тиіс емес, ол жағымды жақтарға да ие. Әумесерліктің жағымды жағы тарихи үдеріс барысындағы құндылықтар жүйесіне мен мінез-құлқы үлгісіне бейінделу. Қазіргі таңда, әумесерлік жағымды қызметтерді орындауда, себебі бұған дейінгі құндылықтар дұрыстығына күмән келтіреді, және ақыр соңында қоғам дамуына алып келеді. Дәл осылай 20-шы жүзжылдықтың бірінші жартысында шығыс қоғамының қайта жаңғыруы барысында болған еді. Әумесерліктің жағымсыз әсері әлеуметтік институттардың ұйымдастырылмауы мен тұрақсыздығы болып табылады, бұл саяси институттардың, экономиканың және тұтастай қоғам дамуына кері әсер етеді. Әумесерліктің өз шектері болады, әсіресе, әрбәр қаланың өз шектері мен жергілікті халық топтарымен әлеуметтік шоғырланған негізде құралған өз әлеуметтік мәдениетіне ие шоғырланулары бар ірі қалаларда байқалады.

Әумесерлік әлеуметтік-қоғамдық кең деңгейде жеке тұлғалар арасындағы өзара қатынастағы басымдылық болып, заңдылықтар мен келісім қағидаттарына негізделген тиімділік емес, негізгі күш болып саналатыны білдіреді. Яғни әлеуметтік-байланыс форматы «күштінің құқығы» қағидатындағы тұлғалар арасындағы құрастырылған.

Әумесерлік әрекеттің мысалдары болып келесілер табылады: қылмыскерлік, алкоголизм, нашакорлық, өз-өзіне қол жұмсау, қаңғыбастық, жезөкшелік. Жасөспірімдердің әумесерлік мінез-құлықтары әлеуметтік-төмен жағдайларда қалыптасады, және, соның салдарынан, ауытқулы мінез-құлық нысандары жастардың осы мінез-құлық үлгісіне ену жолымен бойларына сіңіріледі.

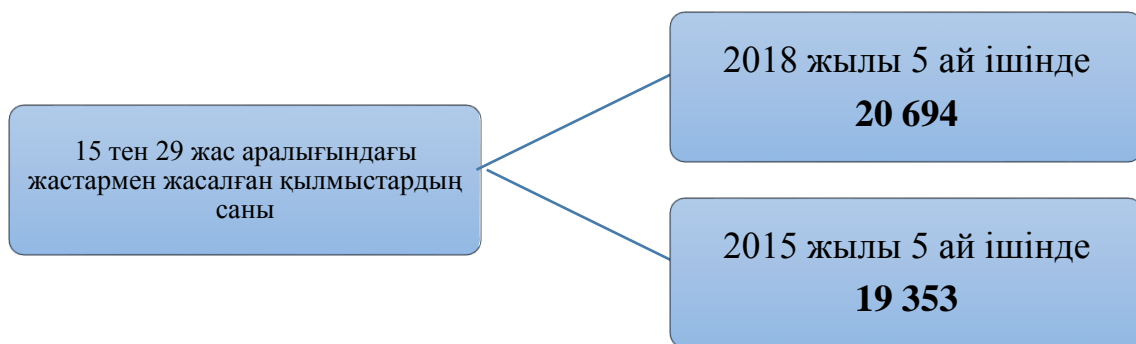
Жастар – өкілдері басқа да жас топтарымен салыстырғанда өз мақсаттарына қол жеткізуде қаржылары шектеулі жағдайда, бұл оңай жолмен ақша табу үшін құқықбұзушылық әрекеттерді жасауға итермелейді [21, с. 181].

Жастардағы әумесерлік мінез-құлықтың даму алғышарттары келесілер болуы мүмкін: экономикалық және әлеуметтік-біртұтастық. Әумесерлік мінез-құлықтың экономикалық себептері жеке тұлғаның оңай қаржыға батуға мәжбүрлейтін қаржылық-материалдық қажеттіліктердің жетіспеушілігі болып табылады. Экономикалық деректер көрсеткендей, Қазақстандағы экономикалық жағдай жастардың әумесерлік мінез-құлық танытуларына жол ашады, себебі жұмыссыздық аталған әлеуметтік мәселенің басты қозғаушы күші болып қалып отыр.

Әумесерлік ойлаудың әлеуметтік-психологиялық қалыптасуының ерекшеліктері болып мақсат айқындалып, алайда оған қол жеткізуде қаржылық шектеулер немесе мүлде болмауы жағдайы табылады. Олай болса, тұлға мақсатына қол жеткізуде заңсыз әдістерге жүгінеді [7, с. 151]. Әумесерлік мінез-құлық дамуы мен қалыптасуының әлеуметтік-құндылықты алғышарттары құндылықтардың жетекші жүйесінде өз келбетін табуда, мұнда күшке басымдылық беру ерекшеліктерге және жетекшілікке ие, және көп жағдайда қандай да бір моральдік бедел формуласымен мойындалады, және керісінше, тиімділік пен әділдік қажет емес қасиеттер қатарынан табылып және көпшілікпен бас тартылады.

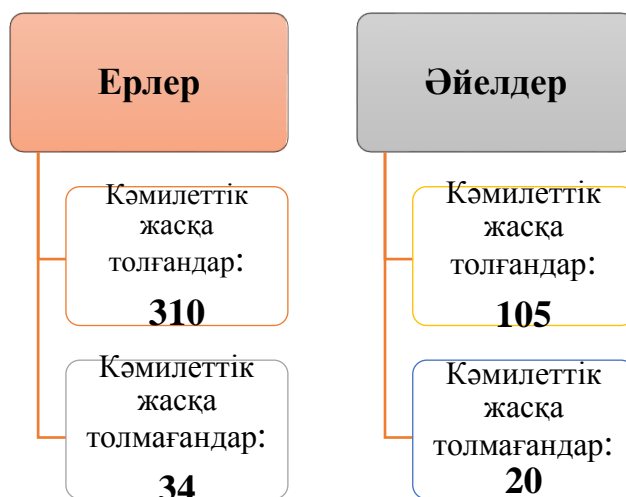
Қазіргі таңдағы жастарымыздың әумесерлік мінез-құлықтың алдын алу заңсыз әрекеттер мен істерден туындауы мүмкін салдарлардан ескертуге бағытталған бірқатар тәрбиелік шараларды өткізумен байланысты, рухани-адамгершілікке тәрбиелеу және тұлғада әлеуметтік-мәдени бейінділіктер қалыптастыру барысында маңызды рөл атқарады.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есептер бойынша Комитетінің деректері соңғы жылдары жастар арасындағы құқық бұзушылықтардың өскендігін көрсетеді. Сонымен, 2018 жылы 5 ай ішіндегі 15 тен 29 жас аралығындағы жастармен жасалған қылмыстардың жалпы саны 20 694 құрады, бұл 2015 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда 6,5% артқан.

Сурет 23. 15 тен 29 жас аралығындағы жастармен жасалған қылмыстардың саны

2018 жылы 6 ай ішінде 15-29 жас аралығындағы ерлер арасында 310 өз-өзіне қол жұмсау жағдайы, оның ішінде, 34 жағдай жасөспірімдер, әйелдер арасында – 105, оның ішінде 20 жағдай жасөспірімдерге қатысты туындаған.

Сурет 24. 15 тен 29 жас аралығындағы жастармен жасалған өз-өзіне қолжұмсаулар саны

Жастардың әумесерлігі заманауи қазақстандық қоғамның даму мәнмәтінінде маңызды әлеуметтік мәселе болып қалып отыр. Әумесерлікті түрлі әлеуметтік, аймақтық, экономикалық, мәдени жіәне басқа да факторлар әсер ететін заңдылықтар мен өз ерекшеліктеріне ие көпжоспарлы құбылыс ретінде қарастыру қажет.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасын енгізу және жүзеге асыру әумесерлік мінез құлықтың алдын алуда айтарлықтай маңызды рөл атқарады. Жалпы ұлттық «Рухани жаңғыру» бағдарламасының бұған дейінгі жарияланған жалпыұлттық ойлармен салыстырғанда «Рухани жаңғыру» тұлғаға, азаматқа тікелей бағытталған. Бесекеге қабілеттілік, білім мәдениеті, сананың ашықтығы, прагматизм сияқты құндылықтар мен идеалдар сәйкес мінез-

құлық үлгісі мен әлеуметтік мақұлданған құндылықтарды тәрбиелеп және сәйкес үлгіге келтіруі тиіс. Білім мәдениетіне, еңбекке, білім беруге тәрбиелеу әдісімен жастар мақсатқа жетудің заңды жолдарын түсінеді.

Индивид биоәлеуметтік нысан ретінде индивидті оның одан әрі әлеуметтенуі барысында қалыптастыратын сыртқы ортаны қабылдайды. Құндылықтар индивидтің әлеуметтенуі барысында маңызды рөл атқарады және аталған индивидтің мінез-құлық үлгісін анықтайды, сондықтан да социум ішіндегі моралды-психологиялық және әлеуметтік-біртұтастық атмосфераны құрау индивидтің әлемді қабылдауы мен әлемді түсінушілігін құрастыруда алғашқы ретті рөл атқарады.

Жастар ортасындағы құрылымсыз құбылыстардың алдын алу және жасампаздық әрекетке бағытталған мінез-құлықты қалыптастыру барлық әлеуметтік институттар негізіне жататын бірінші кезекті міндет болып табылуы тиіс: отбасы, білім беру, дін, мәдениет, көңіл көтеру индустриялары, бұқаралық ақпарат құралдары, мемлекеттік органдар.

2 ЗАМАНАУИ ЖАСТАРДЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІН ШЕШУГЕ ҚАТЫСТЫ ҰСЫНЫСТАР

2.1. Патриоттықты және ұлттық бірегейлік нығайтуға қатысты ұсыныстар

Қазақстандық заңнамаға сәйкес, жастар – бұл 14 тен 29 жас аралығындағы халық санаты. Жоғарыда келтірілген әлеуметтік зерттеулер нәтижесі көрсеткендей, «Жастар» ғылыми-зерттеу орталығымен жүргізілген әлеуметтік зерттеулер нәтижелері, Қазақстанның жас ұрпағы өзінің қоғамдық-саяси көзқарастарында саясатқа қарсы және әлеуметтік өзгермелі екендігі басым. Аталған жағдай, көшпелі қоғамға сай, жалпы қазақстандық саяси мәдениет салдары болып табылады. Сондықтан да мұндай жағдайларда патриотизм мен ұлттық бірегейлікті нығайтуға бағытталған заманауи жастардың патриоттық сезімдерін дамыту өзекті. Патриоттық тәрбиелеу оқушыларда олардың көңіл күйлік психологиялық қабылдаулары шамасында таратылуы қажет.

Патриотизмді тәрбиелеу бойынша шараларды үш құраушы бөліктерге бөу қажет: біріншісі – бұл мектептегі жұмыс: белгілі бір пәндер аясында тарихи маңыздылығы бар орындарға баруларды ұйымдастыру. Екіншісі – бұл патриоттық бағыттағы түрлі шараларды өткізуге бейінделген елдің студент жастарымен жүргізілетін жұмыс. Үшіншісі – бұл жұмыс жасайтын жастар санатына мақсатталған патриотизм идеясын тарату мен ұлттық бірегейлікті сақтау бойынша ақпараттық-үгіт-насихат жұмысы.

Патриоттық тәрбиелеу 2- бағыт бойынша жүзеге асырылады (сурет 25):

	Ұйымдастырушылық-техникалық жұмыс <ul style="list-style-type: none"> • Лекциялар, тарихи орындарға бару, саяси-қоғам қайраткерлерін шақыру, саяхаттаулар • Патриоттық тақырып бойынша шығармашылық жұмысты ұйымдастыру, патриотизм тақырыбымен байланысты қоғамдық шараларға тарту
	Ақпараттық-үгіт-насихат жұмысы <ul style="list-style-type: none"> • Оқушылардың өзін тартумен оқу орындары негізінде ақпараттық-түсіндіруші топтар (АТТ) құру; • Патриоттық бағытта мәдени тұтынылатын өнім жасау (жарнамалық, кинематографиялық); • Төрт саланы қамту арқылы БАҚ-пен белсенді жұмыс жасау, включая четіре сфері: теледидар, радио, басылым және әлеуметтік желілер

Сурет 25. Жастарды патриоттық тәрбиелеу форматы

Жастарды патриоттық тәрбиелеу барысында мектептегі білім беру, жекелеп айтқанда, «Өзін-өзі тану» және «Қоғам тану» пәндеру маңызды рөл атқаруы тиіс. Аталған мектеп пәндері аясында психологиялық деңгейде

адамның оның Отанымен тарихи байланысы және патриоттық рухы сезімі құралуы тиіс. сабақ барысында белсенді азаматтық жағдайда қалыптастыру қажет болады, бұл одан әрі азаматтық-құқықтық мәдениеттің дамуына үлес қосатын болады.

Патриоттық шараларға белсенді жұмылдырылған жасөспірімдерді, ата-аналарды, мұғалімдер мен тәрбиешілерді интандыру және мадақтау қажет.

Ақпараттық үгіт-насихат жұмысы – бұл патриотизм құндылықтарын және Қазақстанның жас азаматтарының ұлттық бірегейліктерін тәрбиелеу мен енгізудің негізгі әдістерінің бірі. Патриоттық сезімдер мен этникалық бірегейлікті қалыптастыру мемлекет пен қоғам мүдделеріне сай келуі тиіс.

2.2. Қазақстандық жастардың санасында еңбек құндылығын нығайту бойынша ұсыныстар

Еңбек санаты «Рухани жаңғыру» тұжырымы аясында орталық жағдайды иеленуде. Кәсіби қызмет ретінде еңбек қана «қоғамдық сананы жаңғыртудың» негізін құрауы қажет. Осыған байланысты, сәйкес ұйымдар бойынша жастарға кәсіби білім беру міндеті алға қойылады. Сондықтан да елдің жас буының тәрбиелеу екі мақсатты ұстанады: бір жағынан, бұл «төртінші өнеркәсіптік төңкеріс» саяси-экономикалық дамудың заманауи уақыт талаптарына жауап беретін еңбек құндылықтарын тәрбиелеудің күрделі әлеуметтік үрдісі, ал екінші жағынан – бұл жастардағы еңбек тіртібіне тәрбиелеуге бағытталған бірқатар шаралар. «Еңбек» санатын түрліше талқылауға болады: жастардың заман талабына сай болуы, және жұмысқа деген жауапкершілікті және тәрбиелі қатынасты білдіреді.

Заманауи әлеуметтегі еңбектің мәні білім алмасудың заманауи технологиялық трендтерді қалыптастыратындығында болып табылады. Елбасы – Н.Ә. Назарбаевтың өзінің 2018 жылғы жолдауында айтып өткендей: «Білім беру, байланыс және жаңа индустрияландыру қажеттілігі бойынша стандарттау саласы жүйелерін бейіндеу қажет» [18]. Өндірісті технологияландыру үрдісі сияқты индустриализациялау сәйкес деңгейдегі білімді қажет етеді, сондықтан, «қоғамдық сананы жаңғырту» бағдарламасында «еңбек» санаты орталық жағдайда қалып отыр.

«еңбек» түсінігі еңбек әрекеттерімен ғана шектеліп қоймай, қазақстандық қоғам үшін адамзат өмір сүруіне қажетті негіз ретінде қабылдануы тиіс.

Рухани-адамгершілік тәрбиелеу бойынша жүргізілетін шаралар аясында жастар ұзақ мерзімді перспективаларда еңбек мәнмәтініндегі білім беру мақсатқа жетудің негізгі құралы екендігін түсініп және игеруілері тиіс. Оған

қоса, пара беру, непотизм, трайбализм сияқты жағымсыз әлеуметтік құбылыстар қазақстан қоғамының табысты дамуына кедергі болуда.

Тұтастай алғанда, еңбек құндылықтарын тәрбиелеу бойынша үш тұжырымды сәйкестендіру қажет (сурет.26):

Сурет 26. Жастар арасында еңбек құндылықтарын қолдау бойынша шаралар

Тұтастай алғанда, еңбек құндылығын нығайту бойынша ұсынымдар оқытушылар мен студенттер арасында еңбек қызметінің мәнін игеру бойынша түсіндірме жұмыстары болып табылады. Және жұмыстың екінші аспектісі – бұл еліміздің инновациялық дамуының қозғаушы күші болып табылатын IT-технологияларға басымдылық берумен білім беру саласында бірқатар реформалар жүргізу.

2.3. Қазақстандық жастардың арасында отбасылық құндылықтарды нығайту негіздері

Отбасылық қатынастың тоқырауы заманауи жастар ортасында өзекті тақырып болып табылады. Ол жастар қауымына кездесетін моралдық-құндылықты бейіндер және қаржылық-материалдық мәселелерге дейінгі түрлі әлеуметтік аспектілерді қамтиды.

Аталған тоқырау, кең таралған әлеуметтік құбылыс ретінде постиндустриялық қоғамның тұрақты әлеуметтік тенденцияларының бірі болып табылды. Ажырасулардың мебептері көптеген негіздерге ие, себебі

постиндустриялық қоғамның құрылуы қарсаңында адамның әлеуметтік мінезі өзгеріп, адамдардың мінездері мен олардың әлеуметтік дағдылары технологиялық араласулар арқасында қалыптасады. Сондықтан, қазіргі таңда отбасын жоспарлау үшін жаңа әлеуметтік және мәдени әсерлерді ескеру қажет деп танылады. Индивидуализация адамдардың әлеуметтік ойлау аясындағы жетекші заманауи тренд болып табылды. Аталған тұжырым британдық социолог Зигмунд Бауманмен келтірілді. Қоғам өмірінің индивидтеуінің негізгі әлеуметтік аспектілері, адамдарды жеке тұлға ретінде өз өмір сүрулерін жекеше жүзеге асыра алатындығына бағытталады, сондықтан әлеуметтік тәуелсіздік факторы қазіргі заманғы қоғам өмірінің ажырамас бөлігі болып табылды.

	<p>Заңнамалық негіз</p> <p>Отбасылық саясатты нормативті-құқықтық қамтамасыз ету;</p> <ul style="list-style-type: none"> • әлеуметтік қорғауды қажет ететін отбасыларға қаржылық-материалдық қолдау көрсету; • Заманауи әлеуметтік және мәдени тенденцияларды ескерумен отбасы саясаты мәселесіне қатысты заңнаманы қайта қарау.
	<p>Әкімшілік негіз</p> <ul style="list-style-type: none"> • Микро және макро деңгейлерде отбасы саясатына қатысты мәселелерді кешенді зерттеуді ұйымдастыру; • заманауи отбасы қалыптасуына әсер ететін заманауи экономикалық, әлеуметтік және мәдени құбылыстарды зерттеу.
	<p>Тәрбие жұмысы</p> <ul style="list-style-type: none"> • "Өзін-өзі тану" пәні аясында мектеп оқушыларының жыныстық жетілуі сұрақтарының талқылануы мүмкін • Елдің студент жастарына арналған әлеуметтік-гуманитарлық пәндер аясында отбасы қатынасы курсын енгізу.
	<p>Ақпараттық-үгіт-насихат жұмысы</p> <ul style="list-style-type: none"> • Елдің еңбек етуші жастары үшін отбасылық құндылықтар маңыздылығы туралы әлеуметтік бейнежазбаларды тарату және тікелей көрсетілімдеу. отбасылық қатынастардың танымалдығы туралы фильмдер түсіру.

сурет 27. Жастар арасында отбасы құндылықтарын қолдау бойынша шаралар

Отбасы құндылықтары келесідей аспектілерді қамтиды:

- Моралдық-жасампаздық нормаларының кешенін қамтитын қатынас құндылықтары;
- Ағымдағы экономикалық, әлеуметтік және мәдени үрдістер;
- Постиндустриалдық қоғам құрылуы аясында отбасы дамуы мен өзгеруі;
- Отбасы институтының өзгеруі барысындағы әлеуметтік, мәдени және демографиялық салдарлар түсінігі.

Осылайша, отбасылық құндылықтарды нығайту бойынша шаралар тек үгіт-насихат түріндегі стандартты шаралардан ғана құралмауы шарт, сонымен бірге, отбасы институтының беделін көтеруді нығайту бойынша нақты амалдар да болып табылады.

2.4. Жас қазақстандықтардың арасында салауатты өмір салты мен белсенді бос уақытты өткізуді дәріптеуге қатысты ұсыныстар

Жастар денсаулығы – бұл қоғамның қалыпты қызмет етуі, еңбекке қабілетті азаматтарды физикалық және моралды-психологиялық жағдайда қолдауға бағытталған әлеуметтік-демографиялық ұлт әлеуеті.

Салауатты өмір салтын танымал ету бойынша ұсынымдар жүзеге асырылуы жүйелік сипатқа ие бірқатар шараларға бөлінеді.

СӨС қолдау өз денсаулығының жағдайына жауапкершілік сезімнің қалыптасуында маңызды рөл атқарады, бұл өз кезегінде, азамат пен патриот идеалына және құндылықтарға мойынсұнған әлеуметтік-зиялы тұлғаның қалыптасуына көмектеседі. Мемлекеттік шаралардың міндеттері «денсаулық» санатын әлеуметтік-маңызды құндылық нысанына келтіру, себебі жастар денсаулықты – жастық шақтың бір бөлігі деп ойлайды [22].

Сондықтан да салауатты өмір салтын насихаттау МНШ әлеуметтік бағытталуын жүзеге асырудың басым бағыттарының бірі болып табылады.

СӨС танымалдығы жағдайында жұмыстарды жастардың жас ерекшеліктеріне қарай бөлу қажет: жасы 14 тен 17 жас аралығындағы жастардың бірінші санаты – мектеп оқышылары; 18 ден 23 жас аралығындағы екінші санат – студенттер, 24 пен 29 жас аралығындағы үшінші санат – жұмыс істейтін жастар. Мектеп, университет сияқты әлеуметтік институттардың тікелей әсеріндегі алғашқы екі санаттағы жастар көп жағдайда салауатты өмір салтын насихаттауға тартылулары мүмкін.

Жастардың үшінші санаты өз еңбегі, кәсіби қызметі бағытында және уақыт тығыздығына байланысты аз деңгейде мемлекеттік институттар жүйесіне тартылған. Сондықтан да аталған санаттағы жас қазақстандықтарды спорттық шараларға тарту қажеттігі арта түседі.

Бірінші және екінші санат – мектеп оқушылары мен студенттермен жұмыс істеу барысында салауатты өмір салтын насихаттау физикалық жаттығулар жасау және басқа да шаралармен шектеліп қалмауы тиіс, тәрбиелік сипатта болуы қажет [23], ал үшінші санаттағы жастармен жасалатын жұмыс басымдылықтары физикалық қызмет/жаттығулармен нақытлуы керек.

Осылайша, Қазақстанның жас азаматтары арасында СӨС насихаттау мақсаты әлеуметтік-маңызды құндылық ретінде жауапкершілік пен түсінушілік сезімін дамыту. Аталған идея мектеп оқушылары мен студенттер санатынан құралатын жастар денсаулығын нығайту бойынша шаралар негізіне кіруі қажет.

2.5. Жастардың әумесерлік мінез-құлқының алдын-алуға қатысты ұсыныстар

Әумесерлік мінез-құлық таныту «Рухани жаңғыру» жалпы ұлттықөбағдарламасы мен ресми мемлекеттік жастар саясаты аясында маңызды міндеттердің бірін білдіреді, себебі мінездің аталған типі жастардың табиғи әлеуметтену және әлеуметтік-қабылданатын және құндылықтарды игеру үрдісіне қауп төнуін білдіреді.

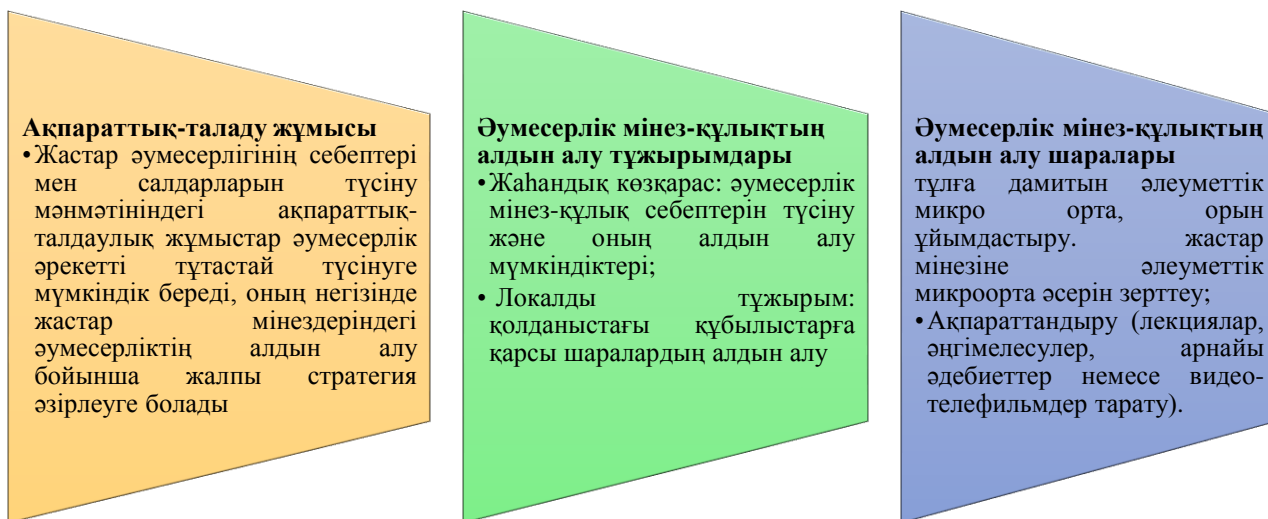
Экономикалық көзқарас тұрғысынан, қазақстандық әлеумет кері оралы кезеңін бастан кешіруде, оның барысында тұрақсыз әлеуметтік-экономикалық жағдай адамдардың мінездеріне әсер етеді. Айтарлықтай маңызды рөлді әлеуметтік мәдени деңгейдегі жаһандандыру үрдісінің әсері атқарады. Әлеуметтік топтастырылулар бойынша Қазақстандық жастар префигуративті мәдениетке жатады, оларға ұрпақтар арасындағы әлеуметтік-мәдени байланыстар үзілуі тән. Ондай жағдайда, қоғам «инстинкті» әрекетті ұстанады, онда әлеуметтік нормалар екінші жолға қойылады. Осылайша, қазақстандық жастардың әумесерлік мінез-құлықтарының негізгі себептерін сәйкестендіруге мүмкіндік беріледі: біріншісі, әлеуметтік-экономикалық себептер, және екіншісі – қоғамда орын алатын әлеуметтік-мәдени өзгерістер.

Тұтастай алғанда, әумесерлік әрекеттің алдын алу келесідей мақсаттарға ие:

Бірінші бағыт – бұл әкімшілік жұмыс. Оның мәні заманауи қазақстандық жастар мінездеріндегі ауытқулар себептері мен салдарларын кешенді зерттеу өткізуде болып табылады. Себебі әумесерлік мінез сипаты өздігінен пайда болмайды, әлеуметтік үрдістер заңдылығы болып табылады. Мінез-құлықтың аталған типінің аймақтық сипаттамаларын зерттеу аймақтар бойынша әлеуметтік-экономикалық даму бағытында айтарлықтай рөл атқарады.

Әумесерлік мінез-құлық танытудың алдын алу бойынша әкімшілік міндеттердің бірі болып, жекелеп алғанда өз-өзіне қол жұмсауда белсенді әлеуметтік жұмыс табылады. Аталған қатынастағы қазақстандық әлеумет мәселесі менталдық сипатқа ие, себебі өз ойларын және сезімдерін жеткізу жалпылама қабылданған психологиялық қасиеттердің жол берілмейтін көзқарастары іспеттес. Бұл өз кезегінде әлеуметтік жұмысқа кедергі келтіреді.

- **Сурет 29.** Әумесерлік мінез-құлықтың алдын алу шаралары

Әумесерлік мінез-құлықтың алдын алу жастарды әлеуметтендіруге және қоғамның әлеуметтік институттарының маңыздылығын нығайтуға қолдау жасауы қажет. Ол санкциялар қолдануымен шектелмеуі тиіс, ал керісінше әумесерлік деңгейін төмендететін белгілі бір шараларды қолдануға бағытталуы қажет.

Жастармен әлеуметтік-мақұлданған құндылықтарды игеру үрдісі таңдаулы мінез-құлық үлгісін қалыптастыруға бағытталған түрлі бағыттағы шаралар аясында рухани-жасампаздық тәрбиелеу арқылы жүзеге асырылады. Қазақстандық жастар үшін мұндай құнды бейіндеу болып «Рухани жаңғыру» идеясы табылуы мүмкін.

Жастар ортасында «Рухани жаңғыру» идеясын енгізу бойынша келесідей кешенді шаралар ұсынылады:

- Базалық бағдарламалар мен нормативті-құқықтық құжаттарды талқылау бойынша оқушыларды тартумен оқу орындарында ақпараттық-түсіндірме жұмыстарын ұйымдастыру: Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Болашаққа бағдар: қоғамдық құрылымды жаңғырту» бағдарлама мақаласы, Қазақстан Республикасының символдары туралы Заңы, «5 институционалдық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам», «Президенттің 5 әлеуметтік бастамалары» ұлт жоспарлары.
- Бұқаралық ақпарат құралдарында азаматтық белсеенділікті танымалдау мақсатында қазақстандық бірегейлік пен біртұтастықты нығайтуға бағытталған жастар бастамаларын, акцияларды, және қазақстан жастарының

әлеуметтік, ақпараттық және ғылыми-білім беру жобаларына қатысуын жариялау.

- Жаңа заманауи қазақстан үлгісін қалыптастыруға бағытталған мәдени тұтыну өнімдерін (әдебиет, көркем фильмдер, театрлық қойылымдар, видеороликтер, БАҚ жариялымдары және әлеуметтік желілер) құру. Аталған үлгі бәсекеге қабілетті, іс жүзінде пайдалы, болашағы бар, жаңа білім белестеріне ұмтылушы, солай бола тұра, өз ұлттық мәдени тұлғасын сақтаушы адамды білдіруі тиіс.
- Өмір, тұрмыс, қазақ халқының тарихы мен мәдениеті туралы документалдық және анимациялық фильмдер түсіру, сонымен қатар, республикалық форумдар, танымдық сайыстар және фестивальдерді тарихи-мәдени мұраны және жастарды патриоттық тәрбиелеу мақсатында насихаттау.
- «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» Бағдарлама мақаласында көрсетілгендей, міндеттерді жүзеге асыру бойынша жұмыс топтарын білім беру ұйымдарында құру. Осы мақсатта әрбір оқу орындарында 2018-2019 оқу жылына арналған жоспар дайындалуы қажет. Ауыл мектептеріндегі кадр жетіспеушілігін қанағаттандыру үшін екі өзара байланысты (аралас) мамандықтар бойынша оқытушыларды дайындау мүмкіндігі беріледі. ЖОО-дағы меценаттар қолдауымен Қазақстанның беделді тарихи тұлғаларына арналған кабинеттер ашылуы мүмкін.
- Y және Z (миллениалдар) ұрпағының жастары бұған дейін құндылықты тәрбиелеуде орнықтырылған әдістер бойынша насихатталып және ынталандырулар әсер етпейтін халық санаты болып табылады. Бұдан түйіндейтініміз, мемлекеттік жастар саясаты, білім беру жүйесі, жастар, қоғамдық ұйымдар әрекеті қоғамның басты міндеттерін – Қазақстанның жас азаматтарының құндылықты бейіндеу тұрақты жүйесін қалыптастыруды шешуге бағытталуы тиіс. «Рухани жаңғыру» бағдарламасы ғана қоғамның үдемелі құрылымының негізі болып, заман талабына жауап бере алады.

«Рухани Жаңғыру» идея мәнмәтініндегі рухани-жасампаздық тәрбиелеуді жүзеге асыру механизмдері

Жастар және отбасы істері бойынша Комитетке:

- Рухани-жасампаздық құндылықтарды насихаттауға бейіндеу мақсатында БАҚ-мен жұмыстар жүргізу. «Жастар» ҰЗО сайтында «Қазақстан мақтанышы» арнайы бағанын құру, онда өз кәсіби шеберлігінің арқасында белгілі бір табыстарға қол жеткізген елдің белсенді жастары көрсетіледі.
- «Жастар» ҰЗО сайтында форум түріндегі электрондық ақпараттық ресурстар құру, ол арқылы бастамашыл жастар бір-бірімен байланысқа шығып, тәжірибе және ой алмасады.
- Жас қазақстандықтар арасында қайта жаңғырту бағдарламаларын ақпараттық ілеспелеу үшін белсенді жастар мен ой көшбасшыларын тартумен сарапшы топтарды ұйымдастыру.
- Жастар және отбасы істері бойынша Комитет сайтында Қазақстанның белгісіз жерлеріне бет бұрумен тарихи орындарға 3D-саяхаттар ұйымдастыру.
- Елде жүзеге асырылып жатқан жобалар, бағдарламалар және олардың маңыздылығы туралы айтатын инфографикалар түріндегі әлеуметтік роликтер шығару.

Жастар саясаты бойынша Аймақтық басқармамен:

- Елбасымен бастамаланған қоғамдық сананы қайта жаңғырту идеясын жүзеге асыруға бағытталған «Кітап – білім бұлағы» тұрақты қолданыстағы тақырыптық кітап сирек кітаптар көрмелерінің ұйымдастыру.
- Қалыпталмаған нысандағы «Менің қаламның/ауылымның тарихы» тақырыптық фотокөрмесін жасау.
- «Рухани Қазына» бағдарлама тармағын жүзеге асыру аясында дәстүрге, тарихымызға және өз аймағының мәдениетіне қызығушылығы мен құрметін жаңғырту мақсатында тарихи мәні бар (археологиялық қазба орындары, әулие мазарлары, күмбездер) орындарға бару.

Астаны, Алматы, Шымкент қалаларының әкімшіліктеріне:

- Сынып сағаттары аясында өнер, спорт, мәдениетке (кино, шығармашылық, эстрада) байланысты әлеуметтік жаңғыру туралы мектеп оқушыларымен әңгімелесу.
- «Атамекен» бағдарлама тармағын жүзеге асыру аясында аталған аймақтан шыққан жастар мен беделді мәдениет, өнер, ғылым және бизнес қайраткерлерімен кездесулер өткізу.

➤ Адами қоғам өмірін реттеуші ережелермен мектеп оқушыларын таныстыру, өз әрекеттеріне деген жауапкершілікті сезінту, заңғы құрметтік қатынаста болуға шақыру мақсатында ішкі істер органы, МРО заңгерлерін тартумен «Қоғамдық тәртіп негіздері» тақырыбында пікір-талас практикумын өткізу.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жас ұрпақтың рухани – жасампаздық тәрбиеленуі – бұл «Рухани жаңғыру» жалпы ұлттық бағдарлама аясында да, сонымен бірге мемлекеттік жастар саясаты саласындағы өзекті және маңызды міндеттердің бірі. Қазіргі таңда қазақстан әлеуметі саяси-экономикалық және әлеуметтік-мәдени үрдістердің кері кезеңінде болып, бұл жастарға сөзсіз әсер етуде.

Заманауи жастардың туылуы мен тәрбиелену кезеңі Кеңес Үкіметі құлдырауымен жәнәтәуелсіз Қазақстан құрылуымен пара пар келді. Аталған кезеңдер саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістермен қоса жүргізілді. Қазір жаңа ұрпақ жаһандану әлемі шарттарында өмір сүруде, сондықтан да жастардың қалыптасуы мен әлеуметтену үрдісі жаңа әлеуметтік мәдени жағдайларда өтуде. Жастардың әлемдік көзқарастары олардың ата-аналарының көзқарастарынан біраз айырмашылыққа ие. Жастар, қоғамның өмірлік күші ретінде өз өмірлеріне әсер ететін әлеуметтік үрдістерді реттеуді қажет етеді. Осы себепті оның түрлі деңгейде рухани-жасампаздық тәрбиеленуінің өзектілігі артады (отбасы, мемлекет, білім беру ұйымдары, бұқаралық ақпарат құралдары, мәдени ойын – сауық ұйымдары және т.б.).

Жас ұрпақты рухани-жасампаздық тәрбиелеу үрдісі кешенді сипатқа ие. Әлеуметтендіру, патриоттық тәрбиелеу ерекшеліктері және ұлттық бірегейлікті сақтау, еңбек қызметіне орналасу, отбасылық құндылықтар, денсаулық, досуг және әумесерлік мінез-құлықтың алдын алу сияқты аспектілерөзара байланысты. Жастарды «Рухани жаңғыру» жалпы ұлттық бағдарлама аясында жаңа әлеуметтік бағдарға бейіндей отырып, рухани-жасампаздыққа тәрбиелеу – қоғам санасын қайта жаңғыртудың маңызды құралдарының бірі болып табылады.

«Рухани жаңғыру» жалпы ұлттық бағдарлама аясында жастарды рухани-жасампаздыққа тәрбиелеудің басты мақсаты болып қазақстандық патриотизм рухындағы жан-жақты және тұлғаның үйлесімді дамуы табылады. Тұлғаның рухани-жасампаздыққа тәрбиеленуіпәндік-тәжірибелік әрекет үрдісіндегі адамның қоғамдық-тарихи тәжірибесін игеру жолымен жүзеге асады, бұл Елбасының «Ұлт сәйкестігін сақтау» мақаласында жарық көрді.

Қазақ елінің рухани мұрасында қазақ халқының ағарту және рухани-жасампаздық дәстүріне қатысты Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев көзқарастарының мәні сақталады.

А. Құнанбаевпен адамды рухани тәрбиелеудің оны жасампаз не жасампаз емес етуі тәрбиешісі болып табылатын ата-анасы немесе оқытушысына байланысты екендігіне көп мән берілген. Сондықтан да «Рухани жаңғыру» бағдарламасында: «Оның мәні неде?» деген сұраққа жауап

бере отырып, заманауи білім берудің негізгі алғышарттары бірі ретіндегі, білім беру саласындағы жаһандық бәсекелестікке бейінделген кадрлар дайындау маңыздылығы атап өтіледі.

Президенттің өз мақаласында айтып өткен ұлттық рух этникалық құндылықтарды, тарихи-этникалық және ұлттық өзін-өзі тануды сақтауға бейінделген рухани-жасампаздық тәрбиелеу арқылы қалыптасуы мүмкін.

Жас қазақстандықтың рухани-жасампаздық қажеттілігі оның қоғамдық-пайдалы әрекетінің нәтижесінде қанағаттануы мен оның қоғамның пайдасына бағытталғандығын түсінуде білінеді; бұл Қазақстан мықты және жауапты адамдардан құралған бірегей Ұлт болуы қажет деп жар салатын қоғамдық сананы қайта жаңғырту Бағдарламасына мақсатталған.

Жасампаздық тікелей патриоттықпен, ұлтаралық қатынастар мәдениетімен, еңбексүйгіштікпен, өзіндік мақтанш сезімімен және басқа да жоғары дадами құндылықтармен байланысты. Сондықтан да жастардың рухани-жасампаздық тәрбиелеу жеке құрылым болыптабылады, олар соңғысының – шығармашылық және бостандықта – жақсартылуына ұсынылған.

«Рухани жаңғыру» идеясында тәрбиеленген тұлға өзінің жеке рухани-жасампаздық және тұлғалық даму бағдарламасын құруға қабілетті болады.

Социализация – бұл әлеуметтік-мақұлданған құндылықтар мен мінез-құлық нормаларын игеру үрдісі болып табылады, сондықтан «Рухани жаңғыру» бағдарламасының міндеті жастар санасында құндылықты ойлар толтыратын сәйкес мінез құлықтық бейіндеулерді қалыптастырудан құралады. Рухани-жасампаздық тәрбиелеу аясында құндылықтар тірі қалу инстинтерінде емес, азаматтық-құқықтық мәдиетке тәрбиелеумекн анықталуы тиіс.

Заманауи жастарда құндылықтарды тәрбиелеу мақсаты болып еңбек және кәсіби қызметке жауапты қатынасты қалыптастыру ғана емес, сонымен бірге «Төртінші өнеркісіптік төңкеріс» экономикасында жұмыс істейтін болашақ кадрлар үшін жағымды әлеуметтік орта құру. Рухани-жасампаздық тәрбиелеу мақсаттарының бірі болып еңбекке деген толыққанды әлеуметтік институт ретінде қатнаста болу табылады, онда жастар өз кәсіби қызметі жоспарында зияткерлік пен ақылға басымдылықтар береді. Сол арқылы пара беру, непотизм (жұмысқа орналастыру барысында туыстарына, достарына, таныстарына артықшылықтар беру) сияқты құбылыстар артта қалып және жетекші әлеуметтік факторлар болуды тоқтатады.

Отбасылық құндылықтарды тәрбиелеу жастардың моралдық-жасампаздық құрылуына және жастармен салттық құндылықтарды және әлеуметтік жауапкершілік сезімін түсінуге қолдау көрсетуі қажет.

Дұрыс досуг таңдау дені сау қоғам негізін қалауы тиіс, онда жастар өздерін күтіп және әлеуметтік аурулар туындауының тәуекелділігін азайтатын салауатты өмір салтын ұстануға тырысулары қажет.

Жастардың әумесерлік мінез-құлықтарының алдын алуды асыру барысындағы негізгі мәселе әумесерлік мінез-құлықтар себептерін талдаушы тиісінше әлеуметтік-талдаулық жұмыстардың болмауын білдіреді. Әумесерлік мінез-құлықтарды зерттеу аталған мінез нысандарының жастарда даму заңдылықтарын толықтай түсінуге көмектеседі және оның алдын алу бойынша тиімді механизмдер әзірлеуге мүмкіндік береді.

Ұлттық бірегейлікті сақтау мен патриоттық тәрбиелеу бойынша шаралар жастарда Отанға деген сүйспеншілік сезімді нығайтуы тиіс. Жас ұрпақтың Рухани-жасампаздық тәрбиеленуінің соңғы нәтижесі болып әлеуметтік-жетілген және Елбасымен «Болашаққа бағдар:қоғам санасын жаңғырту» мақаласында айтып өткен заманауи стандарттарға сай келетін жауапты азамат болуы тиіс..

Жастардың рухани-жасампаздық тәрбиеленуі, өмірлік қажетті дағдыларын қалыптастыру мен оған шақыру жоғары моралдық-құқықтық мәдениет пен белсенді өмір ұстанымдарына ие әлеуметтік-жауапты азамат дамуына қолдау жасауы қажет.

Қазақстанның дамуы қайта жаңғыру барысында жетекші фактор тек мемлекеттік институттар ғана болып қоймай, сонымен бірге халық та тыбалытын саяси, экономикалық, әлеуметтік өзгерістер үрдістерімен қатарлас жүруі қажет. Осылайша, рухани-жасампаздық құндылықтарды тәрбиелеу әлеуметтік-мақұлданған құндылықтар және «қоғамдық сананы қайта жаңғырту» үрдісі аясында қазақстандықтар әрекеттерінің үлгілерін алға тартудың мәнмәтінінде жастарды жалпы әлеуметтендіру үрдісін реттеу бойынша маңызды міндеттерді білдіреді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. BusinessDictionary. Globalization
<http://www.businessdictionary.com/definition/globalization.html>
2. Кравченко А. И. Социология: бакалаврларға арналған оқулық. – Мәскеу: Проспект, 2018 С. – 237
3. Ушакова түсіндірме сөздігі. Руханилық
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/797322>
4. Ұлттық психологиялық энциклопедия. Сәйкестілік

<https://vocabulary.ru/termin/identichnost.html>

5. Философиялық энциклопедия. Патриотизм

https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/4658/%D0%9F%D0%90%D0%A2%D0%A0%D0%98%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%97%D0%9C

6. Елбасының «Болашаққа бағдар: қоғам санасын жаңғырту» мақаласы

http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya

7. Социология молодежи: учебник для академического бакалавриата / под ред. Р.В. Ленькова. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – С. 414

8. Генкин Б.М. Еңбек экономикасы және социологиясы: оқулық / Б.М. Генкин. – 8-ші басылым., қайта қарау, және толықтыру. – М.: Норма, 2015. 22-23б.

9. Қазақстан Республикасы 2015 жылғы 9 ақпандағы №285-V «Мемлекеттік жастар саясаты туралы» заңының 1 бабы 3 тармағы.

10. Отбасылық құндылықтар: түсінігі, топтастырулар

http://studbooks.net/706958/sotsiologiya/semeynye_tsennosti_ponyatie_klassifikatsiya

11. Андреева Т. В. Семейная психология: Оқу құралы. — СПб.: Сөз. — 2004 – С. 244

12. Essential Concepts in Sociology. Anthony Giddens, Philip W. Sutton. – Cambridge: Polity Press, 2014 – P.132

13. Тұлғаның әлеуметтену кезеңдері

<http://gopsy.ru/psihologija/chto-takoe-socializaciya.html>

14. Жастарды рухани-жасампаздық тәрбиелеу саласындағы қазақстандық құндылықтарды зерттеу / О.В. Қалдыбаева, А.С. Кайдарова, Р.Р. Аюпова, З.Т. Алинова – Астана: «Жастар» ҰЗО, 2017. 216б

15. ИЖастардың еңбек және оқу миграциясына дайындығы / А.Г. Киалбекова, Р.Р. Аюпова – Астана: «Жастар» ҰЗО, 2017. 94 б

16. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 маусымындағы №319-III «Білім беру туралы» заңы (03.12.2015 жылға толықтырулар мен өзгерістер енгізумен. 8-1бап. Білім беру саласындағы минималды әлеуметтік стандарттар.

17. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.назарбаевтың 2017 жылғы 31 қаңтарындағы халыққа жолдауы.

http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvary-a-2017-g

18. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә.назарбаевтың 2018 жылғы 10 қаңтарындағы халыққа жолдауы.

http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvary-a-2018-g

19. Қазақстандағы ажырасулар себептері неде? Статистика және сарапшылар ойы

<https://informburo.kz/stati/v-chyom-prichina-razvodov-v-kazahstane-statistika-i-mneniya-ekspertov-.html>

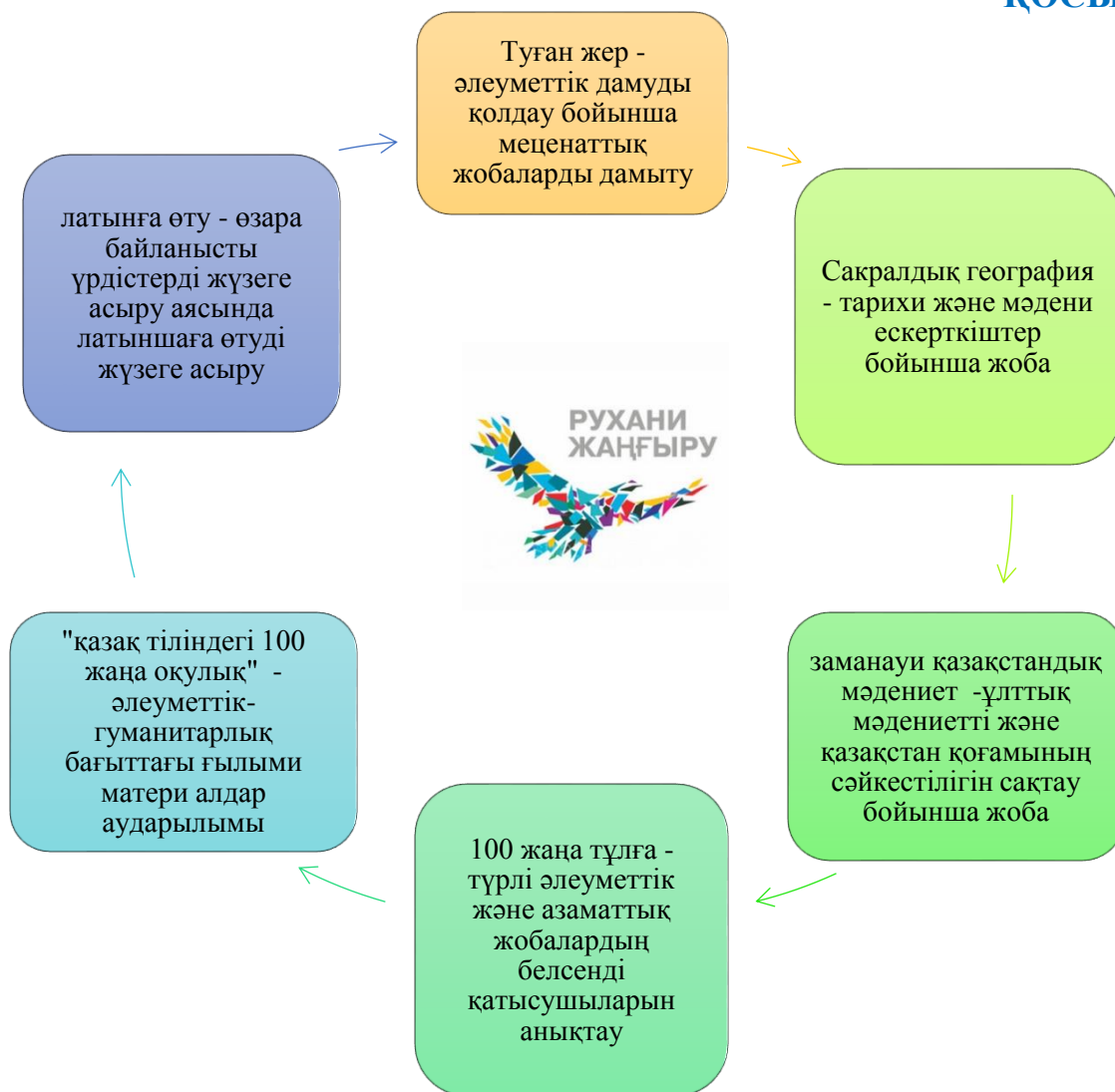
20. ҚР ҰЭМ статистика бойынша Комитеті

http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/publicationsPage

21. «Қазақстан жастары – 2017» ұлттық баяндамасы. Nationalreport «YouthofKazakhstan – 2017». Қалиев Т.Б., Қайдарова Ә.С., Әшімханова Д.Ә., Аюпова Р.Р., Асылбекова Л.У., Скиба М.А., Сыдықназарова М.Қ., Жүсіпова А.С., Ермаханова С.А., Жалмұхамедова А.Қ., Қалдыбаева О.В., Родионов А.Н., Мусатаева Ф.М., Маулитов А.Е. – Астана, 2017. – С. 381

22. Жастар арасында салауатты өмір салтын насихаттау
<https://novainfo.ru/article/14352>

23. 16-25 жас аралығындағы жастарда салауатты өмір салтын қалыптастыру
<https://moluch.ru/archive/70/12035/>

Сурет 30. «Рухани жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асырудың негізгі бағыттары

Сурет 31. «Туған жер» бағдарламасының төрт бағыты

Қазақстан Республикасының Қоғамдық даму министрлігі
Министерство общественного развития
Республики Казахстан

«Жастар» ғылыми-зерттеу орталығы
Научно-исследовательский центр «Молодежь»

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» ИДЕЯСЫНЫҢ МӘНМӘТІНІНДЕ ЖАСТАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ТӘРБИЕЛЕУ»

Әдістемелік құрал

ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ МОЛОДЕЖИ В КОНТЕКСТЕ ИДЕИ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

Методическое пособие

Астана, 2018

Николаева О.В.

«Рухани жаңғыру» идеясының мәнмәтінінде жастарды рухани-адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу» әдістемелік құралы / Методическое пособие «Воспитание духовно-нравственных ценностей молодежи в контексте идеи «Рухани жаңғыру» О.В. Николаева, А.Б. Ермаков, А.В. Приходько - Астана: «Жастар» ҒЗО, 2018. – 130 б.

«Рухани жаңғыру» идеясының мәнмәтінінде жастарды рухани-адамгершілік құндылықтарын тәрбиелеу» әдістемелік құралы Қазақстан Республикасының Қоғамдық даму министрлігінің мемлекеттік тапсырмасын орындау шеңберінде әзірленген.

Аталған әдістемелік нұсқаулықта Мемлекет басшысының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласы мәнмәтініндегі қазақстандық жастардың рухани-адамгершілік құндылықтарын қалыптастырудың ерекшеліктері қарастырылған. Әдістеме материалдарында патриотизм, еңбек, отбасы, денсаулық, девиантты мінез-құлық профилактикасы секілді ұғымдармен байланысты жастарға рухани-адамгершілік тәрбие беру үдерісі қаралған.

Әдістемелік нұсқаулық жастармен жұмыс жасайтын кәсіби топтарға: жастар саясаты саласындағы мемлекеттік құрылымдар, мектептер, колледждер, жоғары оқу орындары және жастар ресурстық орталықтарына бағытталған.

Методическое пособие «Воспитание духовно-нравственных ценностей молодежи в контексте идеи «Рухани жаңғыру» разработано в рамках выполнения государственного задания Министерства общественного развития Республики Казахстан.

В настоящем пособии рассмотрены особенности формирования духовно-нравственных ценностей казахстанской молодежи в контексте Программной статьи Главы государства «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». В материалах пособия рассмотрен процесс духовно-нравственного воспитания молодежи в тесной связи с такими понятиями как патриотизм, труд, семья, здоровье, профилактика девиантного поведения.

Методическое пособие ориентировано на профессиональные группы, работающие с молодежью: государственные структуры в сфере молодежной политики, школы, колледжи, вузы, молодежные ресурсные центры.

© «Жастар» ғылыми зерттеу орталығы

© Научно-исследовательский центр «Молодежь»

ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫХ ЦЕННОСТЕЙ МОЛОДЕЖИ В КОНТЕКСТЕ ИДЕИ «РУХАНИ ЖАНҒЫРУ»

Глоссарий.....	4
Введение	6
Глава 1. Основные аспекты и актуальность духовно-нравственного воспитания молодежи Казахстана в контексте Программы «Рухани жанғыру».....	8
1.1. Роль процесса социализации в формировании ценностей молодежи	8
1.2. Особенности патриотического воспитания молодежи и вопросы сохранения национальной идентичности	21
1.3. Ценность труда в сознании молодых казахстанцев.....	27
1.4. Современное состояние семейных ценностей казахстанской молодежи.....	32
1.5. Особенности современных ценностных установок молодежи в сфере здоровья и досуга	37
1.6. Девиантное поведение молодежи в контексте системы ценностей.....	43
Глава 2. Рекомендации по разрешению ценностных проблем современной молодежи	47
2.1. Рекомендации по укреплению патриотизма и национальной идентичности	47
2.2. Предложения по укреплению ценности труда в сознании казахстанской молодежи.....	48
2.3. Основы укрепления семейных ценностей среди казахстанской молодежи	49
2.4. Рекомендации по популяризации здорового образа жизни и активного досуга среди молодых казахстанцев	51
2.5. Рекомендации по профилактике девиантного поведения молодежи	53
Заключение.....	58

ГЛОССАРИЙ

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ – процесс развития международной системы, при котором происходит активный процесс взаимодействия политики, экономики, социально-культурных моделей различных культур и цивилизаций. Влияние глобализации минует национальные границы государства [1].

ДЕВИАЦИЯ – отклонение от общепринятых социально-культурных норм, принятых в том или ином обществе. Девиация представляет с собой угрозу для общественного порядка [2].

ДУХОВНОСТЬ – морально-этическая категория понимания высших целей в жизни человека, стремление найти ответы на фундаментальные жизненные вопросы бытия [3].

ИДЕНТИЧНОСТЬ – форма самоопределения личности, основанная на отождествлении с какой-либо группой или общностью, разделяющей общие характеристики и взгляды по признакам расы, этноса, религии, языка, либо политических, профессиональных и иных взглядов, интересов [4].

ПАТРИОТИЗМ – любовь к Родине и народу, стремление работать на благо своей страны и общества, вера в его идеалы и желание сохранить культурную самобытность своего народа [5].

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» – общенациональная программа, в основу которой легла статья Главы государства – Елбасы Н.А. Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» («Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания») [6].

СОЦИАЛИЗАЦИЯ – процесс освоения индивидом нравственного опыта, социальных норм, ценностей, знаний и навыков, необходимых для полноценной интеграции в социум [7].

ТРУД – целенаправленная и общественно полезная физическая или интеллектуальная деятельность человека. Труд, помимо своей физической составляющей, подчеркивает и социальную идентификацию индивида [8].

МОЛОДЕЖЬ – граждане Республики Казахстан в возрасте от четырнадцати до двадцати девяти лет [9].

СЕМЕЙНЫЕ ЦЕННОСТИ – социально одобряемые нормы, исторически сформировавшиеся в рамках какого-либо социума, и регулирующие формирование семьи и семейных отношений [10].

ОБОЗНАЧЕНИЯ И СОКРАЩЕНИЯ

ГМП – государственная молодежная политика

ЗОЖ – здоровый образ жизни

ИРГ – информационно-разъяснительная группа

млн. – миллион

МНЭ РК – Министерство национальной экономики Республики Казахстан

НИШ – Назарбаев интеллектуальные школы

ПП – правильное питание

РК – Республика Казахстан

СМИ – средство массовой информации

ТиПО – техническое и профессиональное образование

тыс. – тысяч

чел. – человек

ВЕДЕНИЕ

На сегодняшний день основным приоритетом национальной политики выступает духовное возрождение нации. Значимость модернизации общественного сознания в обеспечении эволюционного развития страны, обозначенная Главой государства в Программной статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру», предполагает коренную трансформацию духовной сферы с акцентом на углубление консолидирующих общенациональных ценностей.

Успех политической и экономической модернизации страны зависит, в первую очередь, от уровня общественного сознания, в обновлении которого важная роль отводится молодежи. Молодежь, как многочисленная и динамичная социальная группа, наиболее восприимчивая к влиянию новых идей, является основным ресурсом модернизации общественного сознания.

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев выделяет следующие ключевые направления модернизации общественного сознания: культ знания, конкурентоспособность личности, прагматизм, эволюционное развитие, сохранение национальной идентичности и открытость сознания. Именно эти качества и ценности важно воспитать и укрепить в сознании современной казахстанской молодежи.

Знание, как ведущая сила развития общества, цивилизации и прогресса, всегда являлось центральной категорией понятия «духовности». Духовно-нравственное воспитание молодежи должно нести в себе не только элементы консерватизма в его положительном проявлении, но и модернистские веяния в области интеллектуального развития молодого поколения. Следует подчеркнуть, что современные знания и информация формируют социум. В процессе социализации важно не только укрепление морально-нравственных качеств молодежи, но и повышение ее адаптивных способностей к вызовам современного мира.

Важным фактором успеха нации выступает конкурентоспособность молодежи. Обладая набором современных знаний и навыков – компьютерной грамотностью, иностранными языками – молодежи необходимо помнить и о навыках предков – «умение жить рационально с акцентом на достижение реальных целей, образование, здоровый образ жизни и профессиональный успех. То есть прагматизм в поведении – это и есть единственно успешная модель в современном мире» [6].

В своей статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» Глава государства подчеркнул важность «сохранения национальной идентичности». На сегодняшний день, когда формирование национальной идентичности происходит не только внутри социума, но и под влиянием внешних факторов,

важно сформировать и укрепить в сознании молодежи национальные ценности – важность сохранения языка, культуры, традиций. Сохранение культурного кода включает в себя и семейные ценности. Семья является базовым социальным институтом, поэтому формирование семейных ценностей у молодежи является приоритетом духовно-нравственного воспитания. Сохранение основ гармоничной семьи – залог нормального и полноценного функционирования казахстанского социума.

В контексте модернизации общественного сознания особенно актуальными становятся вопросы, связанные с отношением молодежи к здоровью и здоровому образу жизни. Состояние здоровья молодежи, как особо значимой социальной группы общества, является показателем благополучия и уровня социально-экономического развития государства, а также важнейшим фактором его конкурентоспособности. На данный момент актуальными остаются проблемы социального, психического и репродуктивного здоровья молодежи, как интеллектуального и культурного капитала нашей страны.

Серьезной угрозой социальному благополучию и стабильности является рост девиантного поведения среди молодежи. Процесс духовно-нравственного воспитания должен урегулировать и ликвидировать негативные социальные явления, способствующие развитию девиантного поведения и стимулировать молодых казахстанцев на созидательную деятельность.

Таким образом, духовно-нравственное воспитание молодежи является приоритетом развития государства и общества в целом. Это комплексный процесс, который должен быть основан на сочетании опыта предыдущих поколений и современных тенденций в области культуры, искусства, образования и технологий.

1 ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ И АКТУАЛЬНОСТЬ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА В КОНТЕКСТЕ ПРОГРАММЫ «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ»

1.1 Роль процесса социализации в формировании ценностей молодежи

На современном этапе казахстанское общество находится на стадии транзита политического, экономического и социально-культурного потенциала. Ценностные ориентиры современной молодежи претерпевают ряд структурных изменений, что может привести к неоднозначным последствиям в будущем. Поэтому формирование и развитие духовно-нравственных ориентиров играет первостепенную роль в воспитании молодого поколения. Важно, чтобы молодое поколение не теряло морально-нравственный вектор в современной среде, где часть доминирующих социально-культурных установок не соответствует традиционным представлениям казахстанского общества о морали.

Программа «Рухани жаңғыру» ставит своей целью модернизацию общественного сознания, которая направлена на морально-нравственное обновление, духовное возрождение казахстанского социума. Основными элементами духовно-нравственного воспитания выступают формирование ценностей семьи, труда, здоровья, а также профилактика девиантного поведения молодежи.

Духовно-нравственное воспитание – социальный процесс развития человека, который проявляется в единстве стихийного и целенаправленного воздействия на личность, так как в процессе социализации формируются и развиваются духовные потребности индивида, не заданные ему от рождения.

Результативность духовно-нравственного воспитания, как процесса социализации, будет выше в случае снижения негативного и неконтролируемого влияния социальной среды, усиления её положительного воздействия, использования всего арсенала воспитательных средств.

Духовно-нравственное воспитание – это интегральный, стратегический ресурс общества, который обеспечивает ему духовную безопасность, а усвоенные человеком духовно-нравственные ценности выступают не только в качестве руководства к социально приемлемому поведению, но и как основание для самоопределения и самореализации личности в ходе социализации.

Таким образом, успех социализации молодого человека будет зависеть, прежде всего, от того, насколько развиты нравственные качества и духовная культура личности.

Социализация – это «вхождение индивидов в социальную среду» [11], в ходе которой происходит трансформация человека в рациональную личность, взаимодействующую с другими членами общества. Социализация важна для социальной репродукции и преемственности поколений [12].

Данный процесс происходит посредством агентов социализации: первичных и вторичных. Первичные агенты включают в себя ближайшее окружение: семью, родственников, друзей. Вторичные агенты представляют внешнее окружение индивида: школы, институты, учреждения. Конечный продукт социализации – это зрелый гражданин, который обладает следующим набором социальных навыков и знаний (рис. 1):

Рисунок 1. Набор социальных навыков и знаний

Социализацию можно условно разделить на два уровня: с одной стороны – это психологический, возрастной характер, с другой стороны – это социальный процесс. Социализация индивида проходит в два основных этапа:

- ранняя социализация (первичная): от 0 до 18 лет;
- поздняя социализация (вторичная): от 18 лет и на протяжении всей жизни.

Возрастная социализация индивида происходит в следующих жизненных периодах: дошкольном, школьном и взрослом. С периода раннего детства и до окончания подросткового возраста формируются основные психологические особенности мировосприятия человека, в том числе и социально-психологические формы поведения. Период социализации в юношеском и молодом возрасте охватывает такие жизненные аспекты, как: образование, усвоение базовых символов и элементов коммуникации, знаний

и навыков необходимых для продуктивной жизнедеятельности в обществе. В период школьной и взрослой социализации происходит формирование мировоззрения и мировосприятия, системы ценностей и фундаментальных принципов морали, через которые индивид оценивает мир. Таким образом, к 18 годам личность считается сформированной [13].

На втором этапе социализации весь багаж, накопленный человеком, в психологическом и интеллектуальном аспектах находит свою реализацию в социальной среде.

Согласно исследованию «Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи», проведенному Научно-исследовательским центром «Молодежь» в 2017 году, на вопрос «Как Вы считаете, кто должен, в первую очередь, отвечать за духовно-нравственное воспитание казахстанской молодежи?», 79,3 % опрошенных предпочли вариант «семья», 7,2 % выбрали вариант школа и 4,1 % «государственные органы, которые отвечают за поддержку и развитие молодежи» [14] (таблица 1).

Таблица 1. Распределение ответов на вопрос «Как Вы считаете, кто должен отвечать за духовно-нравственное воспитание казахстанской молодежи?»

	Кто должен отвечать за воспитание молодежи	%
1	Семья	79,3
2	Школа	7,2
3	Государственные органы, которые отвечают за поддержку и развитие молодежи	4,1
4	Компания друзей и сверстников	2,1
5	Общественные организации	1,5
6	Мечеть, церковь	1,4
7	Телевидение и СМИ	1
8	Армия	0,6
9	Трудовой коллектив, сокурсники, одноклассники	0,4
10	Театры, музеи, выставки	0,3
11	Библиотеки, читальные залы	0,2

Таким образом, исходя из вышепредставленных данных, было выявлено, что для молодых казахстанцев семья выступает фундаментом и ядром духовно-нравственного воспитания.

Социализация должна быть не только естественной интеграцией человека в систему социальных отношений, но и процессом формирования ценностных ориентиров, которые отвечают новым социальным, экономическим и технологическим требованиям современного мира.

На сегодняшний день на этапе первичной социализации важно воспитывать у молодого поколения установки на сохранение национальной идентичности, конкурентоспособность, прагматизм, получение знаний и качественного образования, стремление к постепенному развитию, открытость сознания.

Конкурентоспособность

В качестве первого направления модернизации сознания как общества в целом, так и каждого казахстанца в частности, выделена конкурентоспособность.

В Программной статье Президента РК Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» говорится, что не только отдельный человек, но и нация в целом имеет шанс на успех, только развивая свою конкурентоспособность.

Рисунок 2. Рекомендации по повышению уровня конкурентоспособности молодежи

▪ Согласно данному направлению одной из приоритетных задач является улучшение качества человеческого капитала, как фактора роста экономики. В целях реализации данной задачи необходимо, чтобы наша молодежь имела больше шансов участвовать в программах интернационализации высшего образования и обмена с зарубежными вузами-партнерами.

▪ Конкурентоспособность должна быть нацелена на умение эффективно представлять знания, интеллектуальную продукцию,

образовательные услуги на региональных и глобальных рынках. Для этого при университетах целесообразно ввести курсы компьютерной грамотности, иностранных языков по выбору для обучающейся молодежи. В целях обеспечения межкультурного диалога предлагается организация неформальных встреч с иностранными студентами, обучающимися в Республике Казахстан, для студентов из числа казахстанской молодежи.

- Создание коворкинг-центров в стенах сельских библиотек. Коворкинг-центр – это объединение людей, занимающихся разными проектами под одной крышей. Они могут располагаться в библиотеках, поскольку желающим будут предоставлены информационные, электронные ресурсы и помощь работников данного заведения.

- Конкурентоспособность неразрывно связана с определенным набором личностных качеств человека и способностью к самореализации. Помочь раскрыть индивидуальный потенциал, умение конкурировать, развивать ораторские способности и мышление могут сертифицированные семинары-тренинги.

- Конкурентоспособность будущего специалиста – это показатель качества его вузовской подготовки, поэтому необходимо проводить детальный мониторинг уровня знаний выпускников высших учебных заведений посредством проведения собеседований.

Прагматизм

Следующим направлением модернизации общественного сознания, выделенным Главой государства, является прагматизм. Прагматизм – это взгляд, согласно которому все определяется жизненной полезностью, практически полезными результатами.

В своей Программной статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» Президент Нурсултан Назарбаев подчеркнул, что «к сожалению, история дает нам немало примеров, когда целые нации, вedomые несбыточными идеологиями, терпели поражение». Поэтому, обращая внимание на негативные последствия идей радикализма, Глава государства

призывает казахстанцев работать над развитием в себе прагматических качеств.

Рисунок 3. Рекомендации по развитию прагматизма в молодежной среде

- Проведение международной выставки «ЭКСПО-2017» и открытие Центра зеленых технологий и инвестиционных проектов «Энергия будущего» являются значительным вкладом Казахстана в международные усилия по реализации Целей устойчивого развития (ЦУР). В связи с тем, что Казахстан взял курс на «Зеленую экономику», необходимо организовать специальный форум «Все на Земле взаимосвязано», посвященный проблемам негативного влияния человека на окружающую среду и выработки мер по их решению, а также круглые столы с участием экологов, экономистов.

- Казахстан должен взять ориентир на альтернативные и возобновляемые источники энергии. Граждане страны должны более ответственно относиться к пользованию ресурсами, что можно стимулировать распространением социальных роликов и рекламы данной направленности.

- Молодежь, воспитанная на ценностях прагматизма, будет понимать, что для жизненных проблем не существует простых и абсолютных решений. Задачи воспитания таких ценностей могут быть возложены на дисциплину «Самопознание», инициированную Первой леди Казахстана С.А. Назарбаевой.

- Национальный прагматизм необходимо формировать в стенах школ и вузов, посредством развития патриотических чувств через просмотр

видеороликов о Казахстане, участия в экспедициях для учащейся молодежи по сакральным местам страны.

▪ Глава государства подчеркивает, что умение жить рационально с акцентом на достижение реальных целей, образование, здоровый образ жизни и профессиональный успех – это и есть прагматизм в поведении.

Прагматизм политики модернизации казахстанского общества стал результатом его глубокого осмысления Лидером нации. Страна сумела успешно решить задачи, связанные с построением основ современного государства. Однако, дальнейшая модернизация страны, как отметил Президент, возможна лишь при открытости казахстанцев к восприятию современных ценностей и их продуктивного сочетания с традициями нашего народа. И успех такого синтеза возможен, если в сознании казахстанцев, особенно молодого поколения, возобладают идеи и ценности просвещенного прагматизма.

Сохранение национальной идентичности

По мере интеграции в мировое сообщество воздействие глобализации испытывают на себе практически все сферы жизнедеятельности казахстанского общества, в том числе и национальная идентичность народа.

Идентичность базируется на соответствующей национальной парадигме, на пересечении национально-исторической, социально-психологической, социокультурной, политико-культурной сфер.

YouTube-канал и Веб-приложение с помощью которых пользователи смогут изучать родной язык

Специализированные семинары и форумы, ориентированные на разъяснение основ религии

Проведение исторических реконструкций (воссоздание материальной или духовной культуры определённой исторической эпохи)

Исторические квесты и открытые викторины на знание истории, культуры и обычаев казахского народа

Флешмоб «День национального костюма»

Рисунок 4. Рекомендации по укреплению национальной идентичности казахстанской молодежи

Президент РК Н.А. Назарбаев отмечает, что национальное сознание формируется национальным языком. Некоторые народы теряют свою идентичность в связи с тем, что не владеют своим родным языком. Как говорил великий казахстанский поэт Мухтар Шаханов: «Воспитывать надо на родной земле, поить водой из родного источника, растить на звуках родной речи».

Эффективными механизмами формирования и укрепления национальной идентичности молодежи могут быть:

- Показ большего числа фильмов на государственном языке, создание YouTube-канала, на котором будут проходить онлайн-уроки казахского языка, разработка Веб-приложения с помощью которого пользователи смогут изучать родной язык.

- Показ фильмов на русском языке можно дополнить казахскими субтитрами для молодежи, относящейся к группе визуалов.

- В целях формирования и сохранения национальной идентичности молодежи необходимо, чтобы семейное воспитание соответствовало духу казахской ментальности. Детей нужно возвращать на произведения казахских поэтов и прозаиков, формируя и укрепляя чувство казахстанского патриотизма.

- Говоря о сохранении национальной идентичности, следует отметить необходимость сохранения духовности народа. Анализ проблем современной молодежи свидетельствует о наличии определенного числа негативных тенденций в ее духовно-нравственном становлении и развитии, поэтому необходимо обратить внимание на формирование религиозной грамотности молодого поколения. Действенный способ борьбы с религиозным экстремизмом – это религиозное просвещение.

- Организация специализированных семинаров и форумов, ориентированных на разъяснение основ ислама, в целях предупреждения проблем религиозной безграмотности.

- В качестве факультатива или кружка по интересам можно предложить дисциплину «Этнопедагогика казахского народа», ведь казахский народ богат своими обычаями, традициями, поэтическим и музыкальным творчеством: айтысы, жырау, слова назидания, о которых должны помнить не только специалисты в данной области, но вся учащаяся молодежь страны.

- Проведение исторических реконструкций, которые являются процессом воссоздания материальной или духовной культуры определённой исторической эпохи становления казахского ханства, либо инсценировки событий литературных произведений.

- Организация исторических квестов и открытых викторин на знание истории, культуры и обычаев казахского народа.

- Реализация флешмоба «День национального костюма». Данный флешмоб покажет всю красоту казахского национального костюма, его индивидуальность в крое, красках и украшениях. Молодежь сможет окунуться в самобытность своего этноса.

Более того необходимо, чтобы казахстанская молодежь сама старалась вести диалоги на родном языке, без примесей слов из других языков. Для многих это будет весьма сложным, но это мощный стимул для расширения своего словарного запаса. В плане возрождения этикета общения, всегда следовать традиционным правилам, а именно, первым приветствовать старшего, уступать дорогу взрослым, быть милосердными к младшим, терпеливыми в споре и т.д.

Культ знания

Большое значение уделено вопросу культа знания, так как на нынешнем этапе развития глобализирующегося мира необходимо иметь всесторонний запас знаний, чтобы конкурировать на рынке труда. Культ знания сейчас – это необходимость каждого казахстанца, он должен стать главной задачей всех наших граждан, в особенности молодежи.

Рисунок 5. Рекомендации по повышению ценности знаний и образования в среде молодежи

Молодежь – самая амбициозная возрастная группа людей. Однако, зачастую молодежь не имеет четких жизненных ориентиров, направляя и

растрчивая энергию молодости на мимолетные явления в жизни, излишне устремляется к материальным ценностям. Лишь пронизательность ума, высокий уровень интеллекта, глубина знаний и духовность способны направить энергию молодых в конструктивное русло, помочь молодежи в определении правильных целей в жизни и достижении намеченного.

- В процессе воспитания подрастающего поколения важно вызвать интерес, стремление к знаниям. Для этого необходимо пересмотреть формат подачи, трансляции знаний: уроки должны проходить в виде активных форм обучения, с включением диспутов, дебатных игр и творческих заданий. В школу и университет молодежь должна идти с удовольствием. Для этого необходимо, чтобы занятия были практико-ориентированными.

- Информация лучше всего усваивается, когда конспектируется, поэтому печатание рефератов, эссе, докладов с помощью компьютерных технологий стоит чередовать с письменными заданиями.

- Молодежь нужно мотивировать на получение знаний. Для большинства хорошей мотивацией является долгосрочная перспектива: если студент закончит вуз на отлично, то сможет устроиться на работу с высоким окладом и возможностью дальнейшего карьерного роста.

- Профессиональная ориентация выпускников школ должна организовываться во время обучения в старших классах (10-11 классы) посредством проведения специализированных тренингов и возможной стажировки в летнее время.

- Мотивация молодежи к обучению на протяжении всей жизни и получению знаний в нескольких смежных областях, что представляется возможным реализовать при организации специальных курсов подготовки и переподготовки кадров.

- Проблему «утечки мозгов» можно решить посредством создания комфортных условий работы, предоставления большего числа социальных гарантий, повышения заработных плат научных работников и формирования активной гражданской позиции.

- Семья, как наиважнейший социальный институт, оказывает огромное влияние на становление личности ребенка, в том числе и на его образование. Родители должны дать ребенку базовые знания, которые будут в дальнейшем углубляться в процессе обучения в школе. Большое внимание семья должна уделять личности ребенка, его потребностям и интересам.

- Интеллектуальные способности ребенка оказывают влияние на его школьные успехи, в то время как вербальное мышление определяется и врожденными факторами, и семейной средой. «Культурный капитал», полученный ребенком в семье, влияет на умение логично и грамотно излагать

информацию, поэтому семья должна прививать ребенку способность выражать свои мысли с раннего детства.

▪ Медиаобразование – процесс развития личности с помощью средств массовой коммуникации с целью формирования культуры общения, развития творческих, коммуникативных и интеллектуальных способностей, критического мышления. На основе материалов прессы, кинематографа, радио и телевидения, видео и компьютерных коммуникаций, включая Интернет, необходимо определить основные направления медиаобразования, которые могут быть реализованы посредством включения в образовательную систему вузов элективного курса «Медиапедагогика» для всех направлений подготовки. Основной целью курса должно стать повышение уровня компетентности в сфере медиаграмотности, освоение методов и форм медиаобразовательной деятельности.

▪ Знание человека не должно носить характер интеллектуального снобизма, поэтому важно, чтобы человек не только размышлял о внутренних силах, но и делал их внутренним достоянием. Знания – это капитал, которым нужно пользоваться.

Эволюционное, а не революционное развитие

Другим важнейшим направлением модернизации общественного сознания является эволюционное развитие, в противовес революционному.

Революционные события могут наступить в силу разного рода причин, к примеру, события на Украине, приведшие к фактическому двоевластию, недавняя попытка оппозиции захватить власть в Кыргызстане – печальные последствия непродуманной конституционной реформы. Негативные последствия политических революций и сомнительность их результатов очевидны, именно поэтому наше государство ориентировано на эволюционный путь развития.

Рисунок 6. Рекомендации по укреплению установок на эволюционное развитие

- Инвестирование прорывных инфраструктурных проектов, которые помогут нашей стране укрепиться на мировом рынке.

- «Эволюция» в контексте общественно-политической жизни означает согласие народных масс с положениями, выносимыми государственными структурами. Необходимо создание специальной кампании «Активный гражданин», в рамках которой инициативная молодежь сможет принимать активное участие в реформировании казахстанского общества.

- Молодежь должна быть заинтересована в решении собственных проблем и воздерживаться от перекладывания ответственности за собственную жизнь на родителей, государство. Патернализм в молодежной среде тормозит ее развитие, препятствует полной самореализации.

- Необходимо привлекать инвестиции в образование и здравоохранение, выступающими основой поддержания и роста человеческого капитала.

- К числу радикальных мер можно отнести ужесточение наказаний за коррупционную деятельность, что способствует повышению уровня доверия простых граждан страны к власти.

- Открытие специальных «Домов молодежи», в формате общежитий (кризисных центров), в которых смогут проживать дети-сироты по завершению пребывания в детских домах и люди, попавшие в трудную жизненную ситуацию. Весомым аргументом в поддержку выпускников вузов из числа детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, может стать введение подъёмных и иных мер социальной поддержки.

- Влияние на сознание молодежи с целью пропаганды трудовой деятельности и повышения уровня престижа профессий сельскохозяйственной и обслуживающей деятельности. Осуществить данный замысел представляется возможным с помощью СМИ и телевидения.

Главное на пути эволюционного развития – это осознание того, что любые цели достижимы со временем.

Как показал исторический опыт прошлого, любая революция, которая ориентирована на достижение самых благих целей, ничего кроме человеческих страданий и экономического спада не несет. И, напротив, те страны, в которых население терпеливо переждало все трудности роста, стали стабильными и процветающими. Это означает, что сформулированный Главой государства принцип «Эволюция, а не революция» – является основополагающим для успешного развития Казахстана.

Открытость сознания

Открытость сознания – это готовность к переменам, которые несет новый технологический уклад. Глобальный мир меняется, но общественное сознание зачастую ограничивается некими рамками. Тем временем, именно открытость сознания способна объединить весь глобальный мир: насколько мы открыты новому – настолько мы готовы к изменению нашего сознания. В условиях глобализации важным открытость сознания становится важным элементом в духовно-нравственном воспитании молодого поколения. Казахстанцам важно научиться воспринимать разные культуры мира, различные группы людей, отказываться от явлений, сдерживающих развитие личности и государства в целом. Открытость сознания – это готовность идти в ногу со временем, которая должна стать характерной чертой каждого гражданина Казахстана.

Рисунок 7. Рекомендации по стимулированию молодежи к открытости во взаимодействии с внешним миром

▪ Одним из условий работы в глобальном мире является знание английского языка. Поэтому программа трехязычия является весьма актуальной и обоснованной. К числу возможных препятствий в реализации данной инициативы можно отнести психологический барьер, с которым сталкиваются учителя дисциплин естественного цикла при преподавании на английском языке. Ввиду этого с преподавателями важно проводить специализированные тренинги, ориентированные на раскрытие личностного потенциала и снятия психологического напряжения.

- Президент Казахстана Н.А. Назарбаев в послании народу страны говорил о необходимости поэтапного перехода на трехязычное образование, поэтому будущих учителей-предметников физики, химии, биологии и информатики необходимо обучать на английском языке в рамках вузовского образования.

- Популяризация КазТеста среди работающей молодежи страны.

- Проведение воспитательных работ по развитию гражданско-правовой культуры. Тематика воспитательной работы не должна ограничиваться только проблемами внутри страны, но и охватывать глобальные аспекты. Это позволит воспитать критическое мышление и будет способствовать развитию «открытого сознания».

- Развитие системы международных стажировок, обучения и международного волонтерства.

- Борьба с буллингом в учебных заведениях – различного рода дискриминацией и травлей со стороны других учащихся.

- Организация «Живых библиотек» – библиотек, где «книгами» являются люди, по отношению к которым в обществе существуют стереотипы (мигранты, бездомные, иностранцы, люди с инвалидностью, представители различных этнических, религиозных и иных групп).

- Увеличение количества организаций инклюзивного образования, как на уровне школ, так и на уровне ТиПО и вузов. Необходимо предоставление возможности получения качественного образования для молодежи с особыми потребностями (с инвалидностью, ограниченными возможностями здоровья).

- Развитие воспитательного компонента образовательного процесса. В каждом учащемся важно развить личностные лидерские качества. Это позволит подрастающему поколению принимать себя как отдельных личностей, наделенных от природы уникальными, свойственными только ему особенностями и талантами. Чувство самодостаточности у молодежи способствует открытости сознания – умению принимать окружающих себя людей со свойственными им особенностями, готовности принимать все новое и прогрессивное.

1.2 Особенности патриотического воспитания молодежи и вопросы сохранения национальной идентичности

Патриотическое воспитание современной молодежи является одним из стратегически важных направлений государственной молодежной политики.

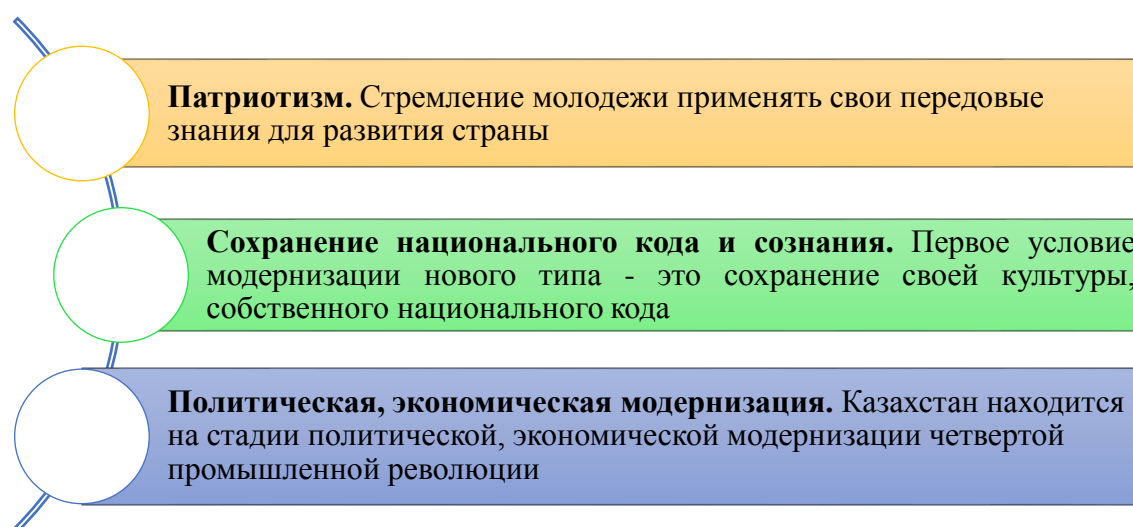
В чем же заключается актуальность патриотического воспитания молодого поколения для казахстанского общества? С точки зрения исторического развития, глобализационные процессы оказывают

значительное влияние на формирование ценностных ориентиров молодежи страны.

Актуальность исследования проблемы патриотического воспитания молодежи Казахстана обусловлена повышением значимости построения толерантных отношений между представителями разных этнокультур, при этом уделяя внимание необходимости сохранения национального кода.

Воспитание патриотизма, формирование общечеловеческих ценностей, развитие патриотического самосознания обеспечат все то, что необходимо для уверенного будущего нашего народа. Вопрос о патриотизме затрагивается в каждом послании Президента народу, патриотизм обозначен во всех важных политических документах и направлен на решение существенных проблем общества.

Воспитание патриотизма и сохранение национальной идентичности молодых казахстанцев носит комплексный характер, так как в рамках государственной идеи существует прямая взаимосвязь между патриотизмом, национальной идентичностью и политической, экономической и социальной модернизацией страны (рис.8).

Рисунок 8. Патриотизм и сохранение национальной идентичности

В рамках подпрограммы «Рухани жаңғыру» – «Туған жер» воспитание патриотизма лежит в основе «сохранения национального и культурного кода». В контексте подпрограммы «Туған жер» патриотизм выражается в любви, гордости и преданности своему аулу, городу, краю, его истории, культуре, традициям, быту, нравственном долге перед Родиной (рис.9).

Рисунок 9. Укрепление патриотических чувств по 6 направлениям Программной статьи "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру"

Воспитание патриотических чувств, как видно из рисунка 9, может быть реализовано по всем направлениям Программой статьи «Рухани жаңғыру», а именно:

- По конкурентоспособности:
  - Программа трехязычия – это часть подготовки нации к жизни в XXI веке.

- Граждане страны должны стремиться поддерживать казахстанское производство и покупать товары, произведенные в Казахстане.
- Культурное и конфессиональное согласие – это залог успешного развития и функционирования государства.
  - По прагматизму:
    - В целях предупреждения экологической дестабилизации окружающей среды, необходимо экономно расходовать природные ресурсы Казахстана.
    - Умение жить рационально с акцентом на образование, здоровый образ жизни и профессиональный успех.
    - Развитие экологической культуры и мышления с целью рационального потребления ресурсов.
      - По национальной идентичности:
        - Все люди, проживающие в Казахстане, обязаны уважать прошлое нашей страны: чтить героев, добивавшихся независимости нашей республики, уважать государственные символы, трепетно относиться к культурному наследию наших предков.
        - Национальная принадлежность обуславливается знанием родной культуры, обычаев, традиций и языка, поэтому в целях сохранения своей этнической идентичности необходимо соблюдать обряды, привычки и применять навыки практической и общественной деятельности наших предков.
        - Патриотизм напрямую связан со стремлением человека служить на благо Отечества, и сопровождается не только словами, но и активными действиями: работа на государство, служба в армии; в целом, интересы государства должны быть выше интересов личности.
          - По культу знания:
            - Культивировать ценность образования и труда среди школьников и студентов.
            - В свою очередь в системе образования в ближайшие годы должны произойти изменения по внедрению «профессий будущего», таких как: биоинженер, инженер по возобновляемой энергии, проектировщик «умной» среды, специалист по робототехнике, специалист по кибербезопасности, специалист по альтернативной энергетике, нейропсихолог, биоинформатик, инженер 3D-печати, специалист по геномной инженерии, дизайнер виртуальной реальности, архитектор виртуальной реальности и биофармаколог.

– Должна проводиться борьба с оттоком интеллектуального потенциала страны, посредством повышения заработных плат и улучшения условий труда.

▪ По эволюционному развитию:

– Казахстанцы должны взять вектор на отказ от стремления к быстрому успеху, и осознать, что он является временным, в то время как перманентный (постоянный) – это результат кропотливой работы.

– Развитие социальной и производственной инфраструктуры обеспечит достижение необходимых условий для эффективного функционирования человека в общественном производстве.

– Активная гражданская позиция, как составляющая патриотизма, выражается в осознанном участии человека в жизни общества и отражает его реальные действия по отношению к окружающему миру.

▪ По открытости сознания:

– Формирование единого концепта «Я – казахстанец!» позволит сплотить всех граждан страны независимо от их национальной принадлежности, это способствует межкультурному диалогу и предупреждению идей этноцентризма и национализма.

– Интеграция зарубежного опыта с казахстанским позволит нашему государству воплотить в жизнь идею вхождения в 30 конкурентоспособных стран мира.

– Истинные патриоты нашего государства должны не только чтить традиционное, но и быть открытыми к инновационному.

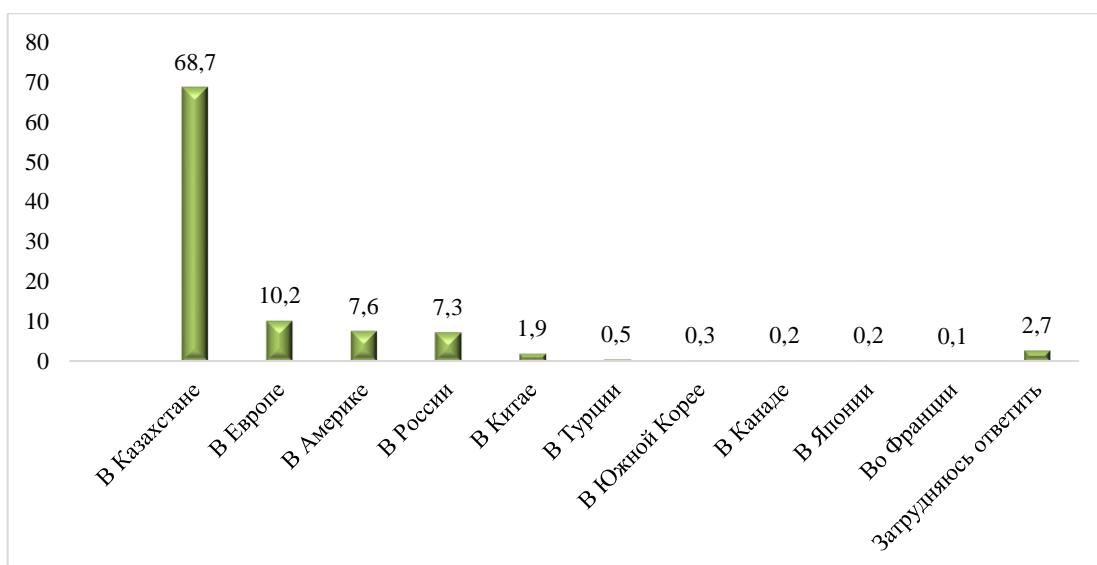
По результатам социологического исследования «Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи», проведенного Научно-исследовательским центром «Молодежь» в 2017 году была выявлена степень готовности участия молодых казахстанцев в выборах. На вопрос «Скажите, пожалуйста, Вы принимаете или принимали участие в выборах?», 30,20% респондентов выбрали вариант «стараясь принимать участие, если позволяет время», 21,9% предпочли ответ «всегда, не пропускаю ни одного из них», 16,6% «никогда, еще не достиг совершеннолетнего возраста», 15,4% «редко, от случая к случаю», 7,0% «нет, мне это не интересно», 6,9% «нет, не думаю, что от этого что-то изменится к лучшему в моей жизни» и 1,6% остановили свой выбор на «затрудняюсь ответить» (рис.10) [14, с. 127].

Рисунок 10. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы принимаете или принимали участие в выборах?» (в%)

Если суммировать тех, кто старается (по их словам) принимать участие в выборах, если позволяет время (30,2%) и тех, кто их никогда не пропускает (21,9%), то получается, что 52,1% молодежи принимает участие в выборах. Соответственно, 47,9% участвует в выборах редко, или не принимает в них участие. Таким образом, одной из главных проблем патриотического воспитания молодых членов казахстанского общества становится гражданская активность.

Другой индикатор патриотических чувств молодого поколения – это миграционные настроения. В эпоху беспрепятственного перемещения по всему миру, в глобальных социально-экономических условиях, тема миграции молодых граждан является актуальной для Казахстана. По результатам социологического исследования «Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи», проведенного Научно-исследовательским центром «Молодежь» в 2017 году на вопрос анкеты: «Где бы Вы предпочли жить?» 68,7% ответили, что в Республике Казахстан, в то время как оставшиеся 31,3% при возможности мигрировали бы за границу. Из них, 10,2% в Европу, 7,6 в Америку, 7,3% в Россию, 1,9% в Китай, 0,3% в Южную Корею, 0,5% в Турцию, 0,2% в Канаду, 0,2% в Японию, 0,1% во Францию и 2,7% затруднились ответить. В целом, можно сказать что 31,3% респондентов рассматривают миграцию как положительное явление (рис. 11). Это говорит о возможности роста миграционных настроений среди молодежи.

Рисунок 11. Распределение ответов на вопрос: «Где бы Вы предпочли жить?» (в%)

Воспитание патриотизма и сохранение национальной идентичности – это неотъемлемая часть Программы «Рухани жаңғыру». Согласно высказыванию Главы государства, кардинальные изменения, осуществляющиеся в ходе Четвертой промышленной революции, способствуют не только политической и экономической модернизации страны, но и затрагивают ценностные ориентации современной молодежи. Поэтому воспитание патриотических чувств играет важную роль в формировании здорового мировоззрения молодого поколения.

1.3 Ценность труда в сознании молодых казахстанцев

Труд играет важную роль в процессе профессиональной социализации личности, труд – это «дорога» молодежи к ее будущему. Одной из важнейших задач государства является обеспечение доступа молодых граждан Казахстана к среднему и высшему образованию [16].

В контексте современного духовно-нравственного воспитания молодого поколения понятия «труд» и «знания» необходимо рассматривать неразрывно друг от друга. Усвоение знаний и их последующее применение в жизни позволяет молодежи достигать определенных позиций в обществе.

Глава государства в своем Послании от 31 января 2017 года отметил важность трансформации образования в новых исторических условиях: «Четвертый приоритет-улучшение качества человеческого капитала. Прежде всего, должна измениться роль системы образования. Наша задача – сделать образование центральным звеном новой модели экономического роста. Учебные программы необходимо нацелить на развитие способностей критического мышления и навыков самостоятельного поиска информации» [17].

Концептуальная основа понятия «труд» в рамках Программы «Рухани жаңғыру» имеет многоплановый характер и связана с её четырьмя направлениями: «конкурентоспособность», «прагматизм», «культ знания» и «открытость сознания» [6].

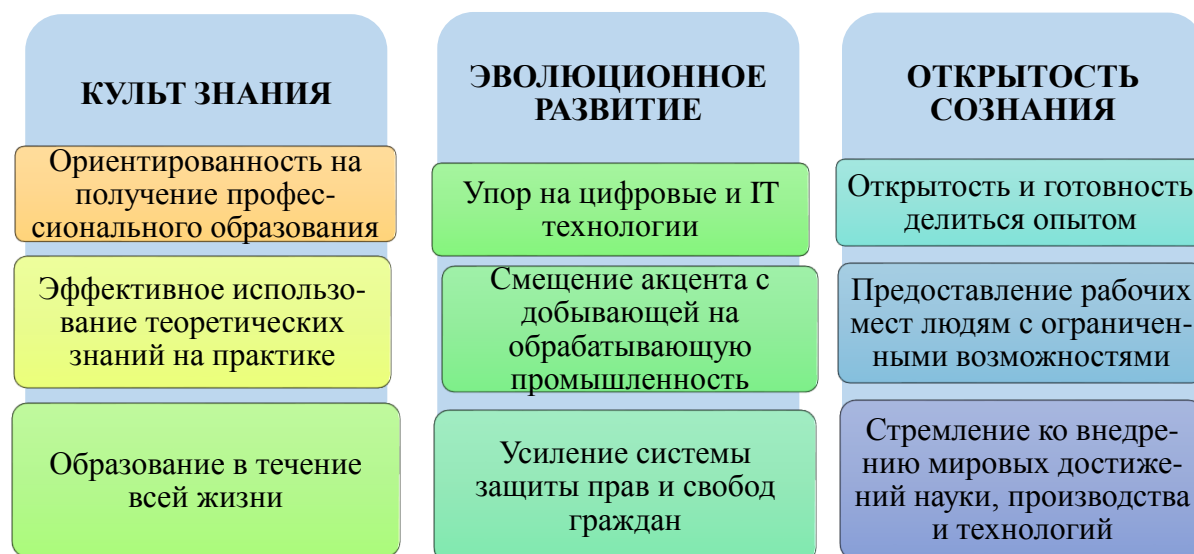
Данные категории взаимосвязаны и не могут рассматриваться в отдельности друг от друга, так как теряют свою концептуальную последовательность (рис.12).

Рисунок 12. Концепция «труда» в рамках Программы «Рухани жаңғыру»

Отношение к труду на личностном уровне определяется духовным развитием человека, его сознанием, чувством ответственности и приверженности своему делу. На общественном уровне определяется как – способность социума адаптироваться к новым веяниям в области экономики и производства: цифровизация, технологизация, глобализация [18].

Сейчас труд занимает центральное положение в ценностной иерархии молодых казахстанцев. Он является важным фактором жизненного успеха, и может быть реализован по всем направлениям модернизации общественного сознания (рис.13).

Рисунок 13. Реализация 6 направлений Программной статьи "Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру" в трудовой и профессиональной деятельности

Укрепление ценности труда и профессиональной деятельности, как видно из рисунка 13, может быть реализовано по всем направлениям Программой статьи «Рухани жаңғыру», а именно:

- По конкурентоспособности:
  - Согласно видению нашего Президента, конкурентоспособность личности обуславливается знанием иностранных языков, культурной открытостью.

– Повышение квалификации кадров осуществляется для углубления полученных ранее знаний и умений или приобретения новых навыков в связи с требованием научно-технического прогресса.

– Любой работник должен стремиться к постоянному профессиональному росту, планировать свою карьеру на долгосрочную перспективу.

▪ По прагматизму:

– В ходе реализации профессиональной деятельности специалист должен акцентировать свое внимание на практике.

– Работник должен знать трудовое законодательство: свои права и должностные обязанности.

– Соблюдение принципов тайм-менеджмента – это залог успешности использования рабочего времени.

▪ По национальной идентичности:

– Казахстанцы должны иметь тенденцию работать на государство, а не уходить «в бизнес», проявляя чувство истинного патриотизма.

– Казахстан входит в тридцатку стран-лидеров по фактору «эффективность рынка труда» и данный статус необходимо всячески поддерживать.

– Каждый работник обязан выполнять свой гражданский долг и конституционные обязанности.

▪ По культуре знания:

– Все выпускники школ, в особенности сельских, должны быть ориентированы на получение высшего или среднего специального образования, так как образование – это путь в будущее.

– В стенах учебных заведений студентов необходимо обучать применять свои знания на практике, и, кроме того, сделать основной акцент на самом процессе производственной практики.

– Всем без исключения субъектам трудовой деятельности следует иметь тенденцию на образование в течение всей жизни.

▪ По эволюционному развитию:

– Глава государства подчеркивает, что развитие цифровой индустрии обеспечит импульс всем другим отраслям. Поэтому вопрос развития IT-технологий является весьма актуальным для нашей страны.

– В настоящее время в Казахстане происходит процесс смещения акцента с добывающей на обрабатывающую промышленность, потому что развитие производства с высокой добавленной стоимостью является одним из важнейших условий динамичного развития нашего общества.

– Усиление гарантий прав и свобод граждан – это необходимое условие построения демократического правового государства, каким является Казахстан.

▪ По открытости сознания:

– Открытость и готовность делиться своим профессиональным опытом и знаниями – залог успешного функционирования любого предприятия.

– Согласно Конституции нашей страны, каждый гражданин Казахстана имеет право на труд. В том числе и представители такой категории граждан, как люди с ограниченными возможностями здоровья, последние при устройстве на работу обладают равными правами со здоровыми людьми.

– Казахстан, как развивающаяся страна, должна взять на вооружение передовой опыт развитых стран и интегрировать его в наших реалиях.

Согласно исследованию «Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи», проведенному Научно-исследовательским центром «Молодежь» в 2017 году, на вопрос анкеты: «Как Вы думаете, какую роль играет труд в жизни человека?» большей частью опрошенной молодежи был выбран вариант «Труд является жизненной потребностью человека, способствуя развитию его личности» (54,4%). На втором месте: «Труд необходим как средство материального обеспечения» (28,5%), затем «Труд не всегда способствует успеху, главное в жизни удача, хорошие родственные и дружеские связи» (15,8%) (рис.14) [14, с. 144].

Рисунок 14. Распределение ответов на вопрос: «Как Вы думаете, какую роль играет труд в жизни человека?» (в%)

Исходя из вышепредставленных данных, можно сделать вывод о том, что казахстанская молодежь сохраняет позитивное отношение к труду, как к деятельности, способствующей развитию личности. Однако, заметны и негативные тенденции, которые говорят о необходимости улучшения воспитательной работы с молодыми казахстанцами по вопросам роли труда в формировании личностных качеств человека.

Таким образом, перед казахстанской молодежью стоит важная стратегическая задача: применять труд и знания не только как профессиональный и социальный инструмент, но и как метод духовно-нравственного воспитания. В целях решения данной задачи может быть использована Программа «Рухани жаңғыру», инициированная Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым. Актуальность идей Главы государства в Программной статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» заключается в том, что программные пункты статьи, такие как: конкурентоспособность, прагматизм, культ знания отвечают современным требованиям трансформации труда в новых технологических условиях, и соответственно влияют на социально-культурные ориентиры казахстанской молодежи.

1.4 Современное состояние семейных ценностей казахстанской молодежи

Семья является базовым социальным институтом, играющим важную роль в процессе социализации молодежи. Ценностные ориентиры (состояние современных морально-нравственных норм), не меньше чем финансово-экономический фактор влияют на формирование и развитие семьи. На данный момент в рамках «Рухани жаңғыру» стоит актуальная задача по воспитанию семейных ценностей среди молодежи. В современном динамичном обществе семья как один из основных социальных институтов подвергается процессу трансформаций, которые могут нести неоднозначные для общества последствия. Поэтому привитие молодежи семейных ценностей играет важную роль в процессе духовно-нравственного воспитания и в реализации идей «Рухани жаңғыру». Так, «сохранение национальной идентичности» подразумевает собой сохранение традиционных социальных институтов, где месту семьи отводится важная роль. Создавая крепкие семейные отношения, казахстанское общество в большей степени будет застраховано от негативного влияния тех или иных социально-культурных факторов.

По данным исследования «Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи», проведенного Научно-исследовательским центром «Молодежь» в 2017 году, отвечая на вопрос: «Что

для Вас имеет наибольшую ценность в жизни?» 82,4% респондентов выбрали вариант «Семья», на вопрос «Кем бы Вы хотели стать в жизни?» 43,9% ответили «хорошим семьянином» [14, с. 142]. Таким образом, мы видим, что большая часть молодежи придерживается традиционных взглядов, где на вершине ценностной иерархии находится семья (рис. 15).

Рисунок 15. Распределение ответов на вопрос: «Что для Вас имеет наибольшую ценность в жизни?» (в %)

Несмотря на важность института семьи, в области семейных ценностей наблюдается ряд негативных тенденций: значительное число разводов, уменьшение числа браков, аборт (в том числе среди несовершеннолетних), домашнее насилие, социальное сиротство (социальное явление при котором дети являются сиротами при живых родителях).

По данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан число разводов среди молодежи 14-28 лет, по возрасту жены в 2017 году составило 17 716, по возрасту мужа 11 203.

Казахстан входит в десятку стран с высоким уровнем показателей разводов по миру. Так, за первое полугодие 2017 года поженились 59 007 пар в возрасте 14-28 лет, из них 729 пар развелись [19].

Согласно данным официальной статистики, в 2017 году на 46 420 браков среди молодых казахстанцев 14-28 лет, заключенных по возрасту мужа, пришлось 1920 разводов. Среди браков, заключенных по возрасту жены, за аналогичный период количество разводов составило 4929 [20].

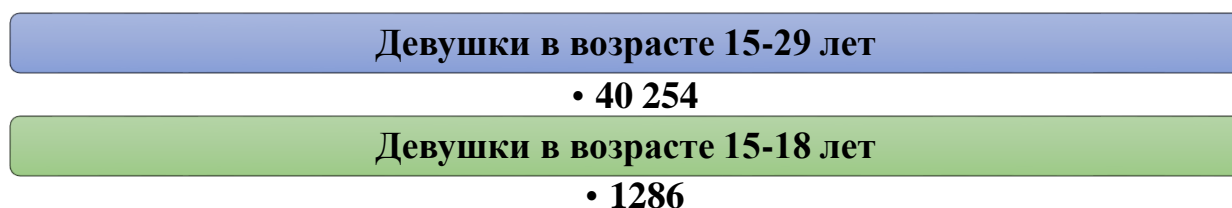
Число браков среди молодежи 14-28 лет в 2016 году по возрасту жениха составило 91 298, в 2017 году – 88 180, в 2016 году по возрасту невесты – 108 904, в 2017 году – 105 794. Таким образом, среди молодежи наблюдается уменьшение числа зарегистрированных браков (рис. 16).

Рисунок 16. Количество браков по данным Комитета по статистике МНЭ РК

Достаточно высоким является число аборт, совершаемых молодыми девушками, среди которых большое количество несовершеннолетних.

Так, по данным Комитета по статистике МНЭ РК за 2017 год, число аборт среди девушек в возрасте 15-29 лет составило 40 254 и 1286 случаев в возрасте 15-18 лет (рис. 17).

Рисунок 17. Число аборт среди молодых девушек за 2017 год, по данным Комитета по статистике МНЭ РК

Семья – является важнейшим институтом реализации Программы «Рухани жаңғыру», так как определяющая роль в формировании у подрастающего поколения духовных ценностей, конкурентоспособности, прагматизма, сохранения национальной идентичности, культа знания принадлежит ей (рис. 18).

Рисунок 18. Участие семьи в реализации 6 направлений Программной статьи "Болашакка бағдар: рухани жаңғыру"

Рисунок 18 иллюстрирует процесс участия семьи в реализации всех направлений Программой статьи «Рухани жаңғыру», а именно:

- По конкурентоспособности:
  - Необходимо улучшать жилищные условия граждан страны посредством введения в эксплуатацию большего числа объектов арендного жилья.
  - Важно, чтобы семья была ориентирована на создание благоприятной среды для сохранения и укрепления здоровья детей.
  - Семья, как первый институт социализации, должна развивать в ребенке духовные и физические качества, необходимые ему для нормального функционирования в современном социуме.

- По прагматизму:
  - Семья должна прививать ребенку бережное отношение к природным ресурсам и формировать экологическую культуру.
  - В семье ребенок должен обучаться рациональному ведению быта и планированию бюджета.
  - Родителям следует ориентировать своих детей на здоровый образ жизни и необходимость получения образования.
- По национальной идентичности:
  - Через родной язык закладывается фундамент личности, поэтому приоритет воспитания на родном языке очевиден.
  - В семейном воспитании на первый план должно выйти соблюдение своих обычаев и традиций, и уважение к собственной культуре.
  - Самоопределение и самоидентификация формируются под влиянием родителей, поэтому родители должны воспитывать в ребенке чувство принадлежности к казахской нации.
- По культуре знания:
  - Формирование интеллектуальной среды в семье обуславливает уровень умственных способностей ребенка.
  - Досуг ребенка следует акцентировать на полезную деятельность, ориентированную на развитие. В процессе досуга ребенок может реализовать свои потребности в здоровом образе жизни, занятиях спортом, в эстетических чувствах и творчестве.
  - Миссией родителей является направление детей в поиске самих себя и профессионального ориентира, важно, чтобы семья помогала ребенку раскрыть свой потенциал и развивала его.
- По эволюционному развитию:
  - Казахстан взял ориентир на улучшение демографической ситуации с акцентом на качество жизни.
  - В семье необходимо прививать чувство осознанности, что любые цели достижимы со временем, необходим акцент на долгосрочную перспективу.
  - Семья является фундаментом формирования человеческого капитала. Более того, уровень образования родителей, особенно матери, их уклад жизни способствуют дальнейшим успехам, здоровью детей.
- По открытости сознания:
  - Преодоление стигматизации по отношению к неполным семьям, детям-сиротам, детям из неблагополучных и малообеспеченных семей – важный элемент жизнедеятельности социума, направленный на преодоление

предубеждений и негативных стереотипов, во многом определяющих судьбу детей, относящихся к данным категориям.

– Планирование семьи и ответственное отношение к её созданию – это признаки современного общества, стремящегося к решению демографических проблем и думающего о будущем своих детей.

– Семья, как базовая ячейка общества, обязана оказывать помощь ребенку в принятии себя вне зависимости от возможностей здоровья ребенка.

Одной из основных проблем в области семейных ценностей является тот факт, что молодежь преследует краткосрочные отношения, демонстрирует отсутствие желания или неготовность брать на себя полноценную ответственность. Соответственно, возникает необходимость привития чувства социальной ответственности и более серьезного отношения к своим моральным правам и обязанностям.

Казахстанский социум, как восточное общество в своей духовно-нравственной субстанции, в большинстве приемлет традиционные модели семьи. В ходе перемен в социально-культурной ориентации молодежи, понимание структуры семьи изменилось: семья и репродуктивность уже не идентичны друг другу. В этой связи, формирование ценностных основ на традиционной модели духовно-нравственного воспитания играет важную роль в становлении семейно-ценностных ориентиров молодых членов казахстанского общества.

Основной проблемой современной молодежи, в особенности в переходный период, стало доминирование идей гедонизма (жизнь в удовольствии). Жизнедеятельность молодого поколения не подкреплена какой-либо действующей идеологией, которая раскрывает соответствующую модель поведения. Ценностные ориентиры при воспитании молодого поколения должны закрепить соответствующие морально-нравственные установки, где чувство социальной ответственности будет определять мышление и поведение, тем самым содействуя нормальному развитию общества и снижению индикаторов антисоциальных явлений.

1.5 Особенности современных ценностных установок молодежи в сфере здоровья и досуга

Здоровье молодежи занимает центральную роль в обеспечении здоровья нации и является одной из первоочередных целей функционирования государственных институтов по поддержанию жизнедеятельности общества. Основным лозунгом различных государственных программ является: «Здоровая молодежь – это здоровое общество». Поэтому приоритет ценности здоровья среди молодых казахстанцев – один из важных аспектов молодежной политики.

По определению Всемирной организации здравоохранения «здоровье - это состояние физического, духовного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов».

Здоровье – это одна из важнейших потребностей человека, которая определяет его способность к труду и обеспечивает гармоничное развитие личности. Оно является важнейшей предпосылкой к познанию окружающего мира, к самоутверждению и счастью человека. Активная долгая жизнь – это результат здорового образа жизни. ЗОЖ – это основанный на принципах нравственности образ жизни, проявляющийся в активной жизнедеятельности, и, в то же время, защищающий от неблагоприятных воздействий окружающей среды, позволяющий до глубокой старости сохранять нравственное, психическое и физическое здоровье.

Здоровье зависит от множества различных факторов. Считается, что на 50% оно определяется образом жизни, на 20% - экологическими условиями, на 20% биологическими факторами (наследственностью) и на 10% - медициной. Следовательно, можно сказать, что если человек ведет здоровый образ жизни, то на 50% это определяет его высокий уровень здоровья. И, наоборот, если человек ведет нездоровый, пассивный образ жизни, то он провоцирует ухудшение общего самочувствия и преждевременную старость. Исходя из этого, следует подчеркнуть, что в течение своей жизни человек должен находиться в сфере норм и правил здорового образа жизни.

Досуг, в свою очередь, является фактором обеспечения здорового образа жизни, поэтому формирование ЗОЖ посредством организации досуга - наиболее всеобъемлющая форма пропаганды, которую может провести государство.

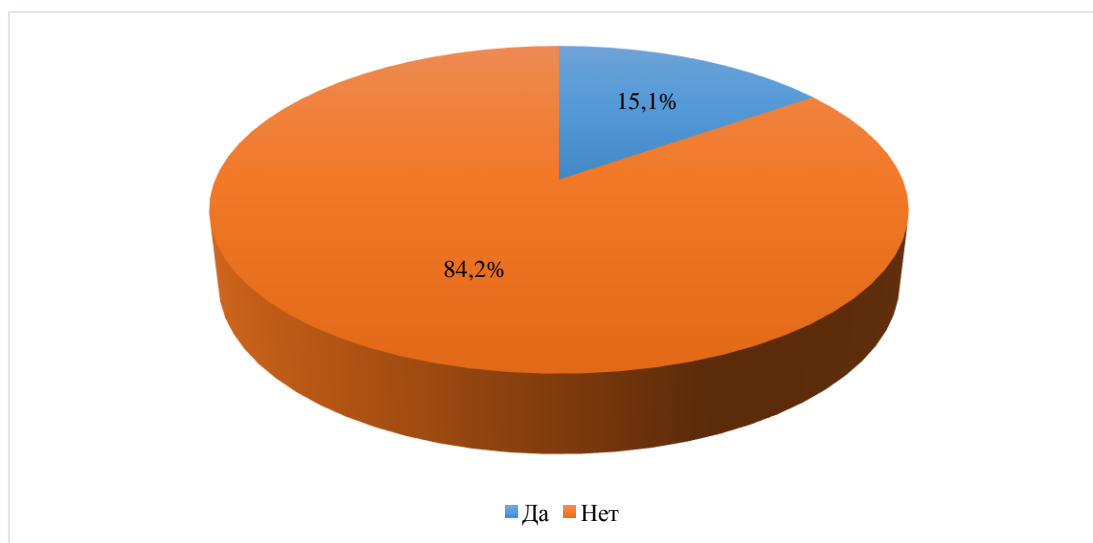
Согласно исследованию «Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи», проведенному Научно-исследовательским центром «Молодежь» в 2017 году, на вопрос: «Как часто Вы посещаете спортивный зал, стадион, бассейн и др.?» 18% занимаются спортом один раз в месяц, 16,3% – два и более раза в неделю, 14,5% три-четыре раза в месяц, 14,4% реже одного раза в год, 2,1% затрудняются ответить, 34,1% не посещают спортивные учреждения (рис.19) [14, с. 74].

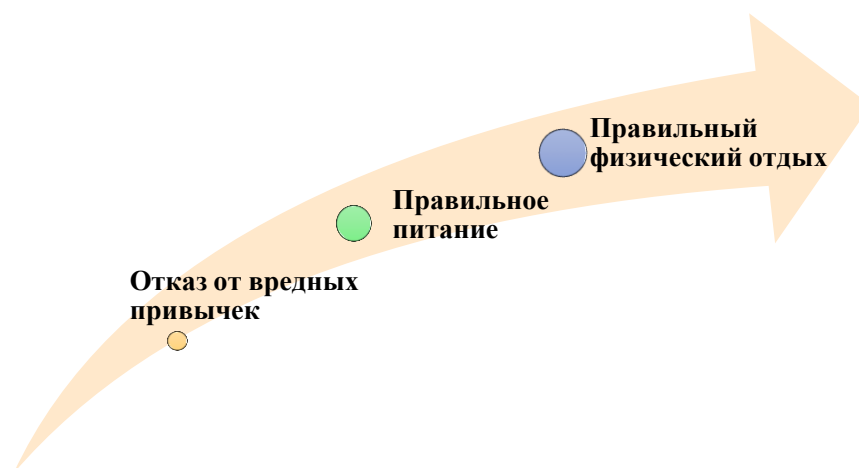
Рисунок 19. Распределение ответов на вопрос: «Как часто Вы посещаете спортивный зал, стадион, бассейн и др.?» (в%)

Также в рамках данного исследования был проведен опрос о курении современной молодежи, на вопрос «Скажите, пожалуйста, Вы курите?» 84,2% респондентов ответили отрицательно, и только 15,1% признались, что курят (рис.20) [14, с. 200].

Рисунок 20. Распределение ответов на вопрос: «Скажите, пожалуйста, Вы курите?» (в%)

Исходя из вышепредставленных данных, здоровье является второстепенной ценностью для современной молодежи. Ценностные установки молодого поколения в настоящее время связаны, в основном с достижением высокого материального благополучия и жизненного успеха, вследствие чего здоровье и здоровый образ жизни отходят на второй план (рис.21).

Рисунок 21. Три составляющих здорового образа жизни

Рисунок 21 отображает наиболее правильный подход в конструировании отдыха молодежи, где такие категории как «отказ от вредных привычек», «правильное питание» должны формировать «правильный физический отдых».

В современном обществе свободное время человека является реальной ценностью, так как оно отводится для личностного развития. Оторванность современной молодежи от активной вовлеченности в спортивную деятельность заключается в особенности современного уклада жизни, преимущественно офисной работы.

Несмотря на рост возможностей для самореализации и многообразия досуговой деятельности, значительная часть молодежи использует традиционные неактивные виды отдыха. Некоторый процент молодых людей отдает предпочтение виртуальному общению и пребыванию в сети Интернет. Особенно актуальна проблема организации досуга сельской молодежи, ввиду отсутствия культурно-развлекательных учреждений и низкого уровня развития соответствующей инфраструктуры в сельской местности.

Реализация идеи «Рухани жаңғыру» в отношении здорового образа жизни должна воплощаться следующим образом (рисунок 22).

Рисунок 22. Развитие здорового образа жизни по основным направлениям «Рухани жаңғыру»

▪ Конкурентоспособность применительно к здоровому образу жизни реализуется следующим образом:

– Государственная поддержка спорта, которая должна быть инклюзивной и включать молодежь с особыми потребностями (инвалидностью, особенностями развития) наряду со всеми остальными.

– Ориентация на конкурентоспособную медицину и качественную подготовку медицинских работников различных направлений.

– На индивидуальном уровне необходимо пропагандировать ориентацию на саморазвитие, постоянное стремление к новым достижениям и получению лучших результатов в спорте, активном досуге (дайвинг, климбинг, кэмпинг) и поддержания своего здоровья на должном уровне.

▪ Прагматизм как часть здорового образа жизни проявляется в следующем:

– Правильное питание (соблюдение режима, приоритет здоровой пище, сбалансированное питание).

– Соблюдение режима дня, тайм-менеджмент и планирование нагрузок.

– Активный досуг (дайвинг, климбинг, кэмпинг, прогулки и пробежки) занятия спортом, выезды на природу.

▪ Национальная идентичность в контексте здорового образа жизни должна воспроизводиться следующим образом:

– Популяризация национальных видов спорта (казакша күрес, конный спорт);

– Распространение национальных спортивных игр в местах досуга: наряду с тиром стрельба из лука, игра в асыки и другие национальные спортивные развлечения.

– Отказ от фастфуда в пользу домашней национальной кухни.

▪ Культ знания применительно к здоровью должен воплощаться в следующем:

– Информированность молодых казахстанцев о современных трендах в области здорового образа жизни и правильного питания.

– Системный мониторинг состояния своего здоровья как часть повседневности для молодых казахстанцев.

– Здоровый образ жизни должен стать своеобразным культом для молодежи, обращение к врачу должно осуществляться не только в случаях болезни, но и в профилактических целях.

▪ Эволюционное развитие в отношении здоровья включает в себя следующие компоненты:

– Приобщение к здоровому образу жизни всех членов семьи, формирование культуры семейного ЗОЖ.

– Дисциплина и систематичность в занятиях спортом и диетах.

– Отсутствие стремления к быстрому эффекту, отказ от стероидов и допинга.

▪ Открытость сознания в контексте здорового образа жизни включает в себя:

- Перенятие современных трендов в области физических нагрузок.
- Переход на альтернативные виды транспорта (велосипеды, гироскутеры, самокаты).
- Отказ от вредных привычек как свобода от зависимости и мода на здоровый образ жизни.

Досуг воспринимается молодежью как основная сфера жизнедеятельности, в которой реализуются многие социокультурные потребности, поэтому от его качества зависит общая удовлетворенность жизнью молодого человека. Следовательно, в настоящее время регулирование свободного времени молодых казахстанцев следует направить на формирование такого типа досугового поведения (приоритетов активного отдыха), который, с одной стороны, отвечал бы потребностям общества в организации культурного времяпровождения, содействующего развитию личности, а с другой – социокультурным потребностям самой молодежи.

Нерациональная организация досуга, асоциальная деятельность в свободное время способны привести к разрушению личности молодого человека.

1.6 Девиантное поведение молодежи в контексте системы ценностей

«Девиантным» называют поведение, которое не соответствует нормам и стандартам определенного социума. Определение девиации различается в зависимости от того или иного общества, где восприятие и развитие той или иной системы ценностей и модели поведения происходило в различных исторических, географических, социальных и культурных условиях.

Девиантность не обязательно должна обладать негативным контекстом, она имеет и положительную сторону. Положительная сторона девиации заключается в адаптации системы ценностей и моделей поведения, в ходе исторического прогресса. В данном случае, девиация выполняет положительные функции так как ставит под сомнение правильность предыдущей системы ценностей, и приводит в конечном счете к эволюции социума. Так было в ходе модернизаций восточных обществ в первой половине 20-ого столетия. Негативное воздействие девиации заключается в дезорганизации или дестабилизации социальных институтов, что сказывается на деятельности политических институтов, экономики и целостности общества. Девиация обладает своими границами, в особенности это заметно в крупных городах, где каждая своя городская черта или агломерация обладает своей социальной культурой, выстроенной на основе социальной стратификаций местной группы населения.

Девиация в более широком социально-общественном уровне выражается в том, что приоритетом при социальном взаимодействии между индивидуумами является не рационализм, основанный на принципах законности и компромисса, а приоритет силы. То есть формат социальной коммуникаций построен между индивидуумами на принципах «права сильного».

Примерами девиантного поведения являются: преступность, алкоголизм, наркомания, самоубийство, бродяжничество, проституция. Подростковое девиантное поведение формируется в социально неблагоприятных условиях, и, впоследствии, отклоняющиеся формы поведения усваиваются молодыми людьми таким образом входя в их модель поведения.

Молодежь – специфическая группа, представители которой чаще по сравнению с другими возрастными группами находятся в ситуации, когда средства для достижения целей ограничены [21, с. 181], что толкает их на совершение противоправных действий для быстрой наживы.

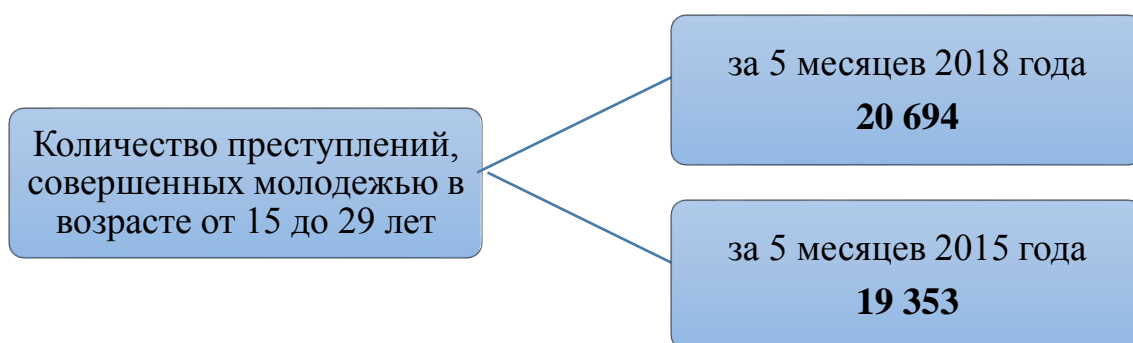
Предпосылки развития девиантного поведения у молодежи могут быть следующие: экономические и социально-ценностные. Экономические причины девиантного поведения заключаются в отсутствии необходимого объема финансово-материального достатка, когда нужда заставляет индивидуум прибегать к быстрой наживе. Как показывают экономические данные, экономическая ситуация в Казахстане способствует развитию девиантного поведения у молодежи, так как безработица является основным катализатором данных социальных проблем.

Социально-психологической особенностью формирования девиантного мышления выступает ситуация когда цель обозначена, но средства к достижению этой цели либо ограничены либо они отсутствуют. В таком случае индивидуум вынужден прибегнуть к нелегальному способу достижения цели [7, с. 151]. Социально-ценностные предпосылки развития и формирования девиантного поведения находят свое отражение в доминирующей системе ценностей, где упор на силу является приоритетным и доминирующим, и признается большинством в качестве некоей формулы морального авторитета, и наоборот законность, рационализм и честность представлены как нежелательные свойства и отвергаются большинством.

Профилактика девиантного поведения современной молодежи, заключающаяся в проведении ряда воспитательных мероприятий, направленных на предупреждение всевозможных последствий от неправомерных поступков и действий, играет немаловажную роль в ходе

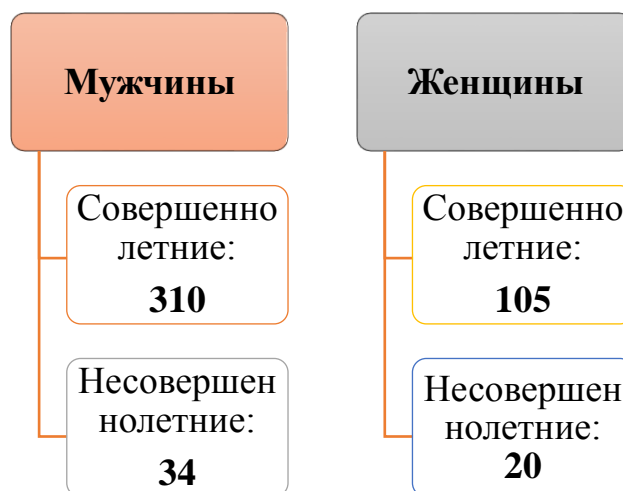
духовно-нравственного воспитания и формирования социально-культурных ориентиров личности.

Данные Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан демонстрируют рост преступности среди молодежи за последние годы. Так, общее количество преступлений, совершенных молодежью в возрасте от 15 до 29 лет за 5 месяцев 2018 года составило 20 694, что на 6,5% выше показателя 2015 года.

Рисунок 23. Количество преступлений, совершенных молодежью в возрасте от 15 до 29 лет

За 6 месяцев 2018 года среди мужчин в возрасте 15-29 лет было 310 случаев суицида, из них 34 среди несовершеннолетних, среди женщин – 105, из них 20 среди несовершеннолетних.

Рисунок 24. Количество суицидов, совершенных молодежью в возрасте от 15 до 29 лет

Девиантность молодежи остается важной социальной проблемой в контексте современного развития казахстанского общества. Необходимо рассматривать девиацию как многоплановое явление, которое обладает своими особенностями и закономерностями в силу влияния различных социальных, региональных, экономических, культурных и иных факторов.

Внедрение и реализация Программы «Рухани жаңғыру» играет немаловажную роль при профилактике девиантного поведения. Особенностью общенациональной Программы «Рухани жаңғыру» в отличие от ранее провозглашенных общенациональных идей заключается в том, что «Рухани жаңғыру» обращается к самой личности человека, гражданина. Такие ценности и идеалы как конкурентоспособность, культ знания, открытость сознания, прагматизм должны воспитывать и прививать соответствующую модель поведения и социально одобряемые ценности. Посредством воспитания культа знания, труда, образования молодежь осознает более законные пути к достижению цели.

Индивид как биосоциальный объект воспринимает внешнюю среду, которая формирует индивида в ходе его дальнейшей социализаций. Ценности играют важную роль в ходе социализаций индивида и определяют модель поведения данного индивида, поэтому создание соответствующей морально-психологической и социально-ценностной атмосферы внутри социума играет первостепенную роль при конструировании мировосприятия и миропонимания индивида.

Профилактика деструктивных проявлений в молодежной среде и формирование поведения, направленного на созидательную деятельность, должно стать первоочередной задачей, лежащей в основе деятельности всех социальных институтов: семьи, образования, религии, культуры, индустрии развлечений, средств массовой информации, государственных органов.

2 РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАЗРЕШЕНИЮ ЦЕННОСТНЫХ ПРОБЛЕМ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

2.1. Рекомендации по укреплению патриотизма и национальной идентичности

Согласно казахстанскому законодательству, молодежь – это категория населения в возрасте от 14 до 29 лет. Как показывают вышеприведенные результаты социологических исследований, проведенные Научно-исследовательским центром «Молодежь», молодое поколение Казахстана в своих общественно-политических взглядах преимущественно аполитично и социально инертно. Данное положение является следствием общей казахстанской политической культуры, свойственной транзитным обществам. Поэтому в таких условиях актуально развитие патриотических чувств современной молодежи, направленное на укрепление патриотизма и национальной идентичности. Патриотическое воспитание, преимущественно должно распространяться на школьников, в силу их более эмоционального психологического восприятия.

Мероприятия по воспитанию патриотизма необходимо разделить на три составляющие: первая – это работа в школе: организация выездов в места исторического значения в рамках определенных предметов. Вторая – это работа со студенческой молодежью страны, ориентированная на проведение различных мероприятий патриотической направленности. Третья – это информационно-пропагандистская работа по продвижению идей патриотизма и сохранения национальной идентичности, нацеленная на работающую категорию молодежи.

Патриотическое воспитание реализуется по 2-м направлениям (рис.25):

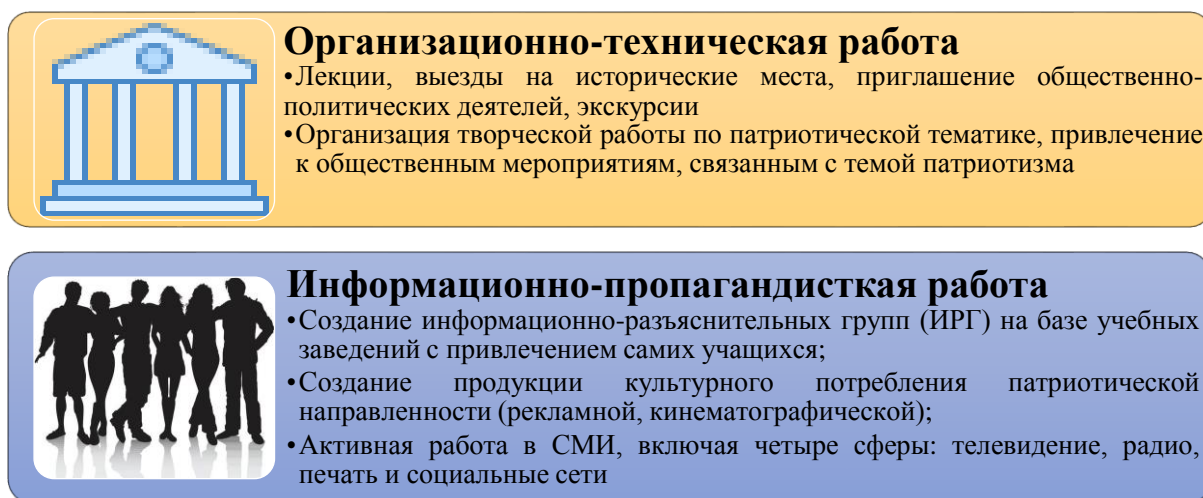

Рисунок 25. Формат патриотического воспитания молодежи

Немаловажную роль при патриотическом воспитании молодежи должно играть школьное образование, в частности такие предметы как «Самопознание» и «Обществоведение». В рамках данных школьных дисциплин на психологическом уровне должно закладываться чувство исторической связи человека с его Родиной и дух патриотизма. В ходе занятий необходимо формировать активную гражданскую позицию, что будет в дальнейшем содействовать развитию гражданско-правовой культуры.

Необходимо стимулировать и поощрять подростков, родителей, учителей и воспитателей, активно вовлеченных в патриотические мероприятия.

Информационно-пропагандистская работа – это один из основных методов внедрения и воспитания ценностей патриотизма и национальной идентичности молодых граждан Казахстана. Формирование патриотических чувств и этнической идентичности должно идти в соответствии с интересами государства и общества.

2.2. Предложения по укреплению ценности труда в сознании казахстанской молодежи

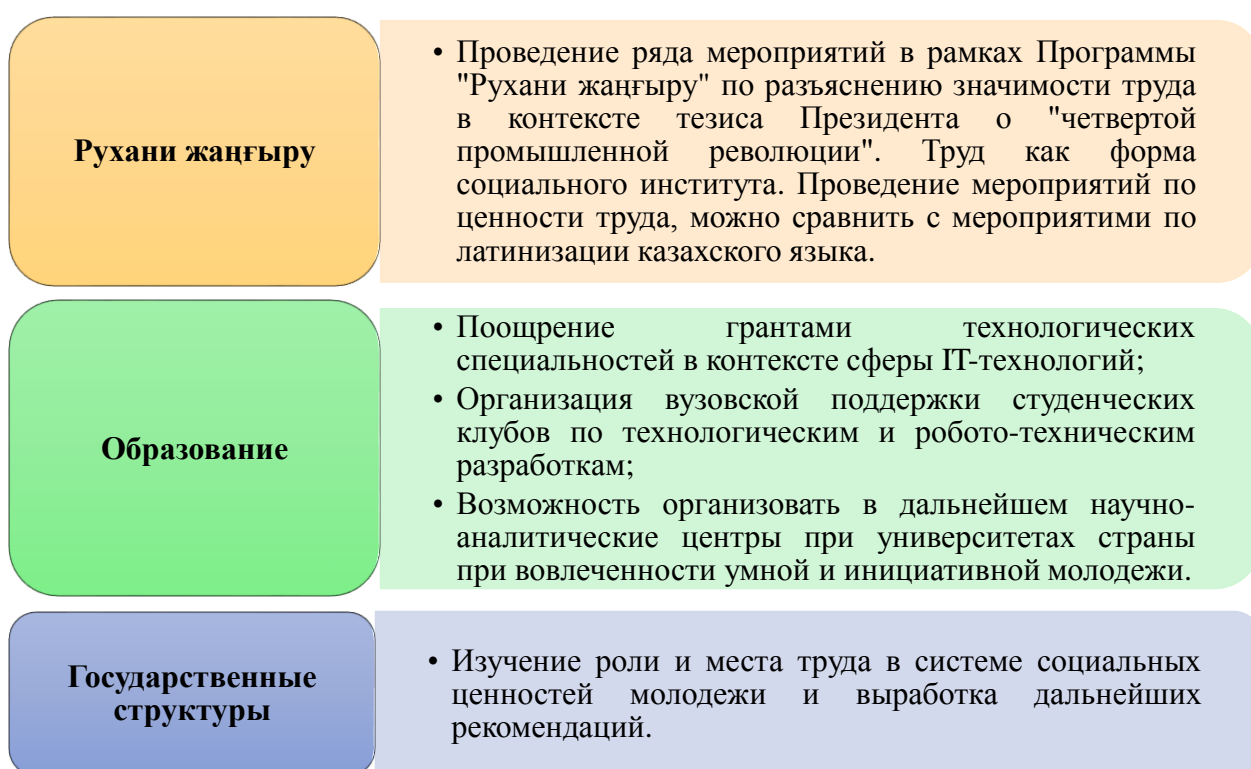
Категория труда занимает центральное положение в рамках концепции «Рухани жаңғыру». Именно труд в качестве профессиональной деятельности должен заложить основы «модернизации общественного сознания». В связи с этим, ставится задача по соответствующей организации профессионального образования молодежи. Поэтому воспитание молодого поколения страны преследует две цели: с одной стороны, это сложный социальный процесс воспитания ценности труда, который отвечает требованиям современного времени политико-экономического развития «четвертой промышленной революции», а с другой стороны – это ряд мероприятий, направленных на воспитание дисциплины труда у молодежи. Категорию «труд» можно интерпретировать по-разному: как желание молодежи соответствовать современным трендам, и как ответственное и порядочное отношение к работе.

Значимость труда в современном социуме заключается в том, что передовые знания формируют современные технологические тренды. Как отметил Глава государства – Н.А. Назарбаев в своем Послании 2018 года: «Предстоит адаптировать систему образования, коммуникации и сферу стандартизации под потребности новой индустриализации» [18]. Индустриализация как процесс технологизации производства требует соответствующего уровня знаний, поэтому категория «труд» занимает центральное положение в Программе «модернизации общественного сознания».

Понятие «труд» должно не только ограничиваться трудовой деятельностью, но и он сам должен восприниматься казахстанским обществом как необходимая основа человеческого существования.

В рамках проводимых мероприятий по духовно-нравственному воспитанию, молодежь в долгосрочной перспективе должна понять и усвоить, что образование в контексте труда представляет собой основное средство достижения целей. При том, что негативные социальные явления, такие как коррупция, nepotизм, трайбализм являются барьером для успешного развития казахстанского общества.

В целом необходимо идентифицировать три подхода по воспитанию трудовых ценностей (рис.26):

Рисунок 26. Меры по поддержанию ценностей труда среди молодежи

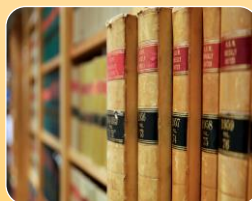
В целом рекомендации по укреплению ценности труда заключаются в разъяснительной работе по усвоению значимости трудовой деятельности среди преподавателей и студентов. И второй аспект работы – это проведение ряда реформ в сфере образования с упором на IT-технологии, которые являются движущей силой в инновационном развитии нашей страны.

2.3. Основы укрепления семейных ценностей среди казахстанской молодежи

Кризис семейных отношений является актуальной темой в современной молодежной среде. Он охватывает различные социальные аспекты, от

морально-ценностных ориентиров и до финансово-материальных проблем, с которыми сталкиваются молодые люди.

Данный кризис, как широко распространенное социальное явление, стал одной из устойчивых социальных тенденций постиндустриального общества. Причина разводов обладает многоплановой основой, так как в ходе становления постиндустриального социума изменилась социальная характеристика человека, где поведение людей и их социальные навыки формируются благодаря технологическому вмешательству. Поэтому сейчас для планирования семьи необходимо учитывать новые социальные и культурные веяния. Индивидуализация стала ведущим современным трендом в рамках социального мышления людей. Данная концепция была представлена британским социологом Зигмундом Бауманом. Основные социальные аспекты индивидуализации жизни социума заключаются в том, что люди, как индивидуумы могут осуществлять свою жизнедеятельность отдельно, индивидуально, поэтому фактор социальной независимости стал неотделимой частью жизни современного общества.

Законодательная основа

- Нормативно-правовое обеспечение семейной политики;
- Оказание соответствующей финансово-материальной поддержки семьям, нуждающимся в социальной защите;
- Пересмотр законодательства, касающегося проблем семейной политики, с учетом современных социальных и культурных тенденций.

Административная основа

- Организация комплексного исследования, касающегося изучения современных проблем семьи, как на микро- так и на макроуровнях;
- Изучение современных экономических, социальных и культурных явлений, влияющих на формирование современной семьи.

Воспитательная работа

- В рамках дисциплины "Самопознание" считается возможным раскрытие вопросов полового просвещения школьников
- Введение курса семейных отношений в рамках дисциплин социально-гуманитарного цикла для студенческой молодежи страны.

Информационно-пропагандистская работа

- Распространение и трансляция социальных роликов о значимости семейных ценностей для трудящейся молодежи страны. Съёмка фильмов о популяризации семейных отношений.

Рисунок 27. Меры по поддержанию семейных ценностей среди молодежи

Семейные ценности охватывают такие аспекты, как:

- ценности отношений, которые включают в себя комплекс морально-нравственных норм;

- влияние текущих экономических, социальных и культурных процессов;
- трансформация и эволюция семьи в рамках становления постиндустриального общества;
- понимание социальных, культурных и демографических последствий в ходе изменений института семьи.

Таким образом, меры по укреплению семейных ценностей не должны ограничиваться только стандартными мероприятиями исключительно пропагандистского характера, но и заключаться в конкретных действиях по упрочнению авторитета института семьи.

2.4. Рекомендации по популяризации здорового образа жизни и активного досуга среди молодых казахстанцев

Здоровье молодежи – это социально-демографический потенциал нации, который направлен на нормальное функционирование общества, поддержание дееспособных граждан, как в физическом, так и в морально-психологическом состоянии.

Рекомендации по популяризации здорового образа жизни подразделяются на ряд мероприятий, реализация которых должна носить систематический характер.

Поддержание ЗОЖ играет важную роль в становлении чувства ответственности за состояние собственного здоровья, что в свою очередь способствует формированию социально-зрелой личности, приверженной ценностям и идеалам гражданина и патриота. Задача государственных мероприятий состоит в том, чтобы возвести категорию «здоровья» в форму социально-значимой ценности, так как молодежь преимущественно думает, что здоровье – это часть молодости [22].

Поэтому пропаганда здорового образа жизни является одним из приоритетов реализации ГМП в ее социальной направленности.

В ходе популяризации ЗОЖ необходимо разделить работу по возрастным категориям молодежи: первая категория молодежи в возрасте от 14 до 17 лет – школьники; вторая категория в возрасте от 18 до 23 лет – студенты, третья в возрасте от 24 до 29 лет – работающая молодежь. Первые две группы молодежи, находящиеся под прямым воздействием социальных институтов, таких как школа и университет, могут быть в большей степени вовлечены в мероприятия по пропаганде здорового образа жизни.

Третья категория молодежи в меньшей степени вовлечена в систему государственных институтов в силу своей трудовой, профессиональной деятельности и плотно загруженного графика. Поэтому возрастает

необходимость вовлеченности данной категории молодых казахстанцев в спортивные мероприятия.

В ходе работы с первой и второй категориями – школьниками и студентами, пропаганда здорового образа жизни не должна ограничиваться исключительно физическими тренировками или мероприятиями, а должна нести в себе воспитательный характер [23], в то время как работа с третьей категорией молодых людей может быть преимущественно определена физической деятельностью/тренировками.

Рисунок 28. Меры по продвижению здорового образа жизни среди молодежи

Таким образом, целью пропаганды ЗОЖ среди молодых граждан Казахстана должно быть развитие чувства ответственности и понимания важности здоровья как социально-значимой ценности. Данная идея должна войти в основу мероприятий по укреплению здоровья молодежи, в особенности категорий школьников и студентов.

2.5. Рекомендации по профилактике девиантного поведения молодежи

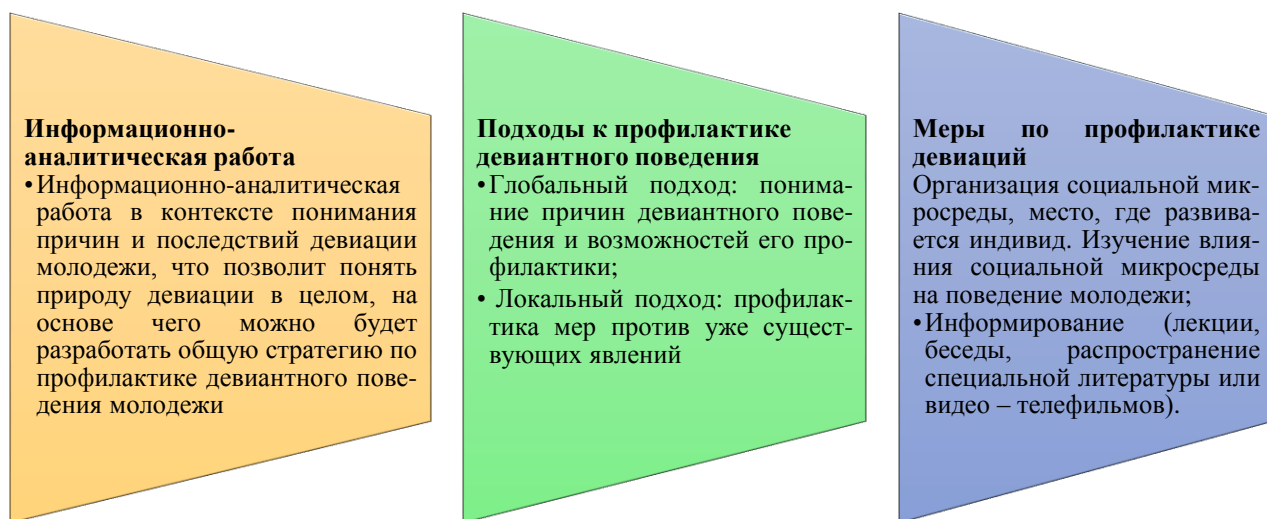
Профилактика девиантного поведения представляется одной из важных задач в рамках официальной государственной молодежной политики и общенациональной Программы «Рухани жаңғыру», так как данный тип поведения представляет собой угрозу процессу естественной социализации молодежи и освоения ею социально-приемлемых и одобряемых ценностей.

С экономической точки зрения, казахстанский социум переживает транзитный период, в ходе которого неустойчивая социально-экономическая ситуация влияет на поведение людей. Немаловажную роль также в формате ценностных ориентиров играет воздействие процесса глобализации на социокультурном уровне. Казахстанская молодежь, по уровню социологической классификации относится к префигуративным культурам, которым свойственен разрыв социально-культурных связей между поколениями. В таком случае, общество придерживается «инстинктивного» поведения, где социальные нормы отходят на второй план. Таким образом, представляется возможным идентифицировать основные причины девиантного поведения казахстанской молодежи: первое, это социально-экономические причины, и второе - это социально-культурные трансформации, имеющие место в обществе.

В целом профилактика девиантного поведения преследует следующие цели:

Первое направление – это административная работа. Её смысл заключается в проведении комплексного исследования причин и последствий отклонений в поведении современной казахстанской молодежи. Потому как девиантное поведение не возникает само по себе, а является закономерностью социальных процессов. Изучение региональных специфик данного типа поведения играет также немаловажную роль, в силу региональных различий социально-экономического развития.

Одной из административных задач по профилактике девиантного поведения, в частности суицидов, является активная социальная работа. Проблема казахстанского социума в данном отношении носит ментальный характер, так как выражение своих мыслей и чувств является чем-то недопустимым с точки зрения общепринятых психологических установок. Это в свою очередь тормозит социальную работу.

Рисунок 29. Меры по профилактике девиантного поведения

Профилактика девиантного поведения должна способствовать социализации молодежи и упрочнению значимости социальных институтов общества. Она не должна быть ограничена применением санкций, а нацелена на использование определенных мер, снижающих уровень девиаций.

Процесс усвоения молодежью социально-одобряемых ценностей осуществляется посредством духовно-нравственного воспитания в рамках различного рода мероприятий, направленных на формирование желательной модели поведения. Таким ценностным ориентиром для казахстанской молодежи может стать идея «Рухани жаңғыру».

Предлагается следующий комплекс мер по внедрению идей «Рухани жаңғыру» в молодежной среде:

- Организация в учебных заведениях информационно-разъяснительных групп, с привлечением учащихся, по истолкованию базовых программных и нормативно-правовых документов: Конституции Республики Казахстан, Программной статьи «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», Закона о государственных символах Республики Казахстан, Плана нации «100 конкретных шагов по реализации 5 институциональных реформ», «5 социальных инициатив Президента».
- Освещение в средствах массовой информации молодежных инициатив, акций, и примеров участия молодых казахстанцев в социальных, информационных и научно-образовательных проектах, направленных на укрепление казахстанской идентичности и единства, в целях популяризации гражданской активности.

- Создание продукции культурного потребления (литература, художественные фильмы, театральные постановки, видеоролики, публикации в СМИ и социальных сетях), направленной на формирование образа нового современного казахстанца. Данный образ должен отражать конкурентоспособного, прагматичного, перспективного, стремящегося к новым знаниям, но при этом сохраняющего свой национальный культурный код, человека.
- Съемка документальных и анимационных фильмов о жизни, быте, истории и культуре казахского народа, а также проведение республиканских форумов, познавательных конкурсов и фестивалей с целью пропаганды историко-культурного наследия и патриотического воспитания молодежи.
- Создание в организациях образования рабочих групп по реализации задач, указанных в Программной статье «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру». С этой целью в каждом учебном заведении должен быть подготовлен план работы на 2018-19 учебный год. Представляется возможной подготовка преподавателей по двум родственным (смежным) специальностям для удовлетворения потребности в кадрах в сельских школах. При поддержке меценатов при вузах могут быть открыты кабинеты, посвященные видным историческим личностям Казахстана.
- Молодежь поколения Y и Z (миллениалы) является категорией населения, для ценностного воспитания которой ранее установившиеся методы пропаганды и мотивации уже не работают. Исходя из этого необходимо, чтобы государственная молодежная политика, система образования, деятельность молодежных, общественных организаций были направлены на решение ключевой задачи общества – формирование устойчивой системы ценностных ориентаций молодых граждан Казахстана. Именно Программа «Рухани жаңғыру» способна стать основой прогрессивного устройства общества, дать ответы на современные вызовы.

Механизмы реализации духовно-нравственного воспитания в контексте идеи «Рухани Жаңғыру»

Комитету по делам молодежи и семьи:

- Осуществление работы со СМИ в целях ориентации последних на пропаганду духовно-нравственных ценностей. Создание специальной колонки «Гордость Казахстана» на сайте eljastary.kz, в которой будет показана активная молодежь страны, добившаяся определенных успехов в стезе своей профессиональной деятельности.
- Создание электронного информационного ресурса в виде форума на сайте eljastary.kz, посредством которого инициативная молодежь сможет коммуницировать друг с другом, делиться опытом и мнениями.
- Организация экспертных групп, с привлечением активной молодежи и лидеров мнения, для информационного сопровождения программы модернизации среди молодых казахстанцев.
- Организация 3D-туров по достопримечательностям с фокусом на неизвестные уголки Казахстана.
- Производство социальных роликов в виде инфографик, рассказывающих о реализуемых в стране проектах, программах и их сущности.

Региональным Управлениям по вопросам молодежной политики:

- Организация постоянно действующей тематической книжной выставки редких книг «Кітап – білім бұлағы», посвященной реализации идеи модернизации общественного сознания, инициированной Главой государства.
- Разработка тематической фотовыставки «История моего города/села» в неформальном формате фотосушки.
- В рамках реализации Подпрограммы «Рухани Қазына» организовывать выезды молодежи в места исторического значения (места археологических раскопок, святыни, мавзолеи) в целях возрождения интереса и уважения к традициям, истории и культуре родного края.

Акиматам областей, гг. Астаны, Алматы, Шымкента:

- В рамках классных часов проведение бесед со школьниками о социальной модернизации с привязкой к искусству, спорту, культуре (кино, творчество, эстрада).
- В рамках реализации Подпрограммы «Атамекен» проводить встречи молодежи с видными деятелями культуры, искусства, науки и бизнеса из числа выходцев данного региона.

➤ Проведение дискуссионных практикумов на тему «Основы общественного порядка» с привлечением сотрудников органов внутренних дел, юристов МРЦ, с целью ознакомления школьников с правилами, регулирующими жизнь человеческого общества; воспитания чувства ответственности за свои поступки, уважительного отношения к закону.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Духовно-нравственное воспитание молодого поколения – это одна из актуальных и значимых задач, как в рамках общенациональной Программы «Рухани жаңғыру», так и в сфере государственной молодежной политики. В настоящее время казахстанский социум находится в транзитной фазе политико-экономических и социально-культурных процессов, что, несомненно, отражается на молодежи.

Период рождения и воспитания современных молодых людей пришелся на время распада Советского Союза и становления независимого Казахстана. Данные этапы сопровождались политическими, экономическими, социальными и культурными трансформациями. Сейчас новое поколение растет в условиях глобализирующегося мира, поэтому формирование молодежи и процесс ее социализации происходит в новых социокультурных условиях. Мироззрение молодых людей отличается от мироззрения их родителей. Молодежь, как жизненная сила общества, нуждается в регулировании социальных процессов, влияющих на ее жизнь. По этой причине возрастает актуальность её духовно-нравственного воспитания на различных уровнях (семья, государство, образовательные учреждения, средства массовой информации, культурно-досуговые организации и др.).

Процесс духовно-нравственного воспитания молодого поколения носит комплексный характер. Такие аспекты как социализация, особенности патриотического воспитания и сохранение национальной идентичности, установка на трудовую деятельность, семейные ценности, здоровье, досуг и профилактика девиантного поведения взаимосвязаны друг с другом. Духовно-нравственное воспитание молодежи, с упором на новые социальные веяния, в рамках общенациональной Программы «Рухани жаңғыру» – один из важных инструментов модернизации общественного сознания.

Главной целью духовно-нравственного воспитания в рамках Программы «Рухани жаңғыру» является формирование всесторонне и гармонично развитой личности в духе казахстанского патриотизма. Духовно-нравственное развитие индивида происходит путем присвоения общественно-исторического опыта человека в процессе предметно-практической деятельности, что отражено в направлении «Сохранение национальной идентичности» статьи Главы государства.

В духовном наследии казахского народа сохраняют свое значение воззрения Ч. Валиханова, И. Алтынсарина, А. Кунанбаева, касающиеся вопросов просвещения и духовно-нравственных традиций казахского народа.

А. Кунанбаевым придавалось особое значение воспитанию, которое могло сделать человека как нравственным, так и безнравственным, в зависимости от уровня духовно-нравственной воспитанности самих воспитателей, будь то родители или учителя. Поэтому в Программе «Рухани жаңғыру» отвечая на вопрос: «В чем же её значимость?» отмечается важность подготовки кадров, адаптированных к глобальной конкуренции в сфере знания, в качестве одного из основных приоритетов современного образования.

Национальный дух, о котором говорит Президент в своей статье, может быть сформирован посредством духовно-нравственного воспитания, которое ориентировано на сохранение этнических ценностей, историко-этническое и национальное самосознание.

Духовно-нравственная потребность молодого казахстанца проявляется в том, что он получает удовлетворение как от результата общественно-полезной деятельности, так и от ее процесса, осознавая, что она направлена на благо общества; на это и нацелена Программа модернизации общественного сознания, гласящая что казахстанцы должны стать единой Нацией сильных и ответственных людей.

Нравственность напрямую связана с патриотизмом, культурой межнациональных отношений, трудолюбием, ответственностью, чувством собственного достоинства и другими высшими человеческими ценностями. Поэтому духовно-нравственная воспитанность молодежи является личностной структурой, которая представлена потребностями последних к самосовершенствованию – творчеству и свободе.

Личность, воспитанная на идее «Рухани жаңғыру» будет способна к построению собственной программы духовно-нравственного и личностного саморазвития.

Социализация – это процесс усвоения социально-одобряемых ценностей и норм поведения, поэтому задача Программы «Рухани жаңғыру» состоит в формировании соответствующих поведенческих ориентиров, которые заполнят ценностный вакуум в сознании молодых людей. В рамках духовно-нравственного воспитания, ценности должны определяться не инстинктами выживания, а воспитанием гражданско-правовой культуры.

Целью воспитания ценностей труда у современной молодежи является не только формирование ответственного отношения к трудовой и профессиональной деятельности, но и создание благоприятной социальной среды для будущих кадров, работающих в экономике «Четвертой промышленной революции». Одной из целей духовно-нравственного воспитания молодежи является формирование отношения к труду как к

полноценному социальному институту, где молодые люди будут отдавать приоритет интеллекту и уму в плане своей профессиональной деятельности. Тем самым такие социальные явления как коррупция, nepotизм (предоставление привилегий при устройстве на работу родственникам, друзьям, знакомым) отойдут на задний план и перестанут быть определяющими социальными факторами.

Воспитание семейных ценностей должно содействовать морально-нравственному становлению молодежи и осознанию молодыми людьми традиционных ценностей и чувства социальной ответственности.

Выбор правильного досуга должен заложить основы здорового общества, где молодые люди будут следить за собой и придерживаться или по крайней мере стараться придерживаться здорового образа жизни, что уменьшит риски проявления социальных болезней.

Основная проблема в ходе осуществления профилактики девиантного поведения молодежи заключается в отсутствии должной социально-аналитической работы, анализирующей причины девиации. Изучение девиации поможет в целом понять закономерности развития данной формы поведения молодых людей и позволит разработать оптимальные механизмы по его предотвращению.

Меры по патриотическому воспитанию и сохранению национальной идентичности должны содействовать укреплению у молодежи чувства любви к Родине. Конечным результатом духовно-нравственного воспитания молодого поколения должен стать социально-зрелый и ответственный гражданин, соответствующий современным стандартам, подчеркнутым Главой государства в его статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания».

Духовно-нравственное воспитание молодежи, формирование и привитие жизненно-важных навыков, должно способствовать развитию социально-ответственных граждан, обладающих высокой морально-правовой культурой и активной жизненной позицией.

Развитие Казахстана должно сопровождаться процессами политических, экономических и социальных изменений, где определяющим фактором в ходе модернизации будут не только государственные институты, но и народ. Таким образом, воспитание духовно-нравственных ценностей представляет собой важную задачу по регулированию процесса общей социализации молодежи в контексте продвижения социально-одобряемых ценностей и моделей поведения среди казахстанцев, в рамках процесса «модернизации общественного сознания».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Business Dictionary. Globalization
<http://www.businessdictionary.com/definition/globalization.html>
2. Кравченко А. И. Социология: учебник для бакалавров. – Москва: Проспект, 2018 С. – 237
3. Толковый словарь Ушакова. Духовность
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/ushakov/797322>
4. Национальная психологическая энциклопедия. Идентичность
<https://vocabulary.ru/termin/identichnost.html>
5. Философская энциклопедия. Патриотизм
https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/4658/%D0%9F%D0%90%D0%A2%D0%A0%D0%98%D0%9E%D0%A2%D0%98%D0%97%D0%9C
6. Статья Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания»
http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya
7. Социология молодежи: учебник для академического бакалавриата / под ред. Р.В. Ленькова. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – С. 414
8. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: учебник / Б.М. Генкин. – 8-е изд., пересмотр, и доп. – М.: Норма, 2015. С.22-23
9. Подпункт 3 Статьи 1 Закона Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» от 9 февраля 2015 года №285-V.
10. Семейные ценности: понятие, классификация
http://studbooks.net/706958/sotsiologiya/semeynye_tsennosti_ponyatie_klassifikatsiya
11. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. — СПб.: Речь. — 2004 – С. 244
12. Essential Concepts in Sociology. Anthony Giddens, Philip W. Sutton. – Cambridge: Polity Press, 2014 – P.132
13. Этапы социализации личности
<http://gopsy.ru/psihologija/chto-takoe-socializacija.html>
14. Изучение казахстанских ценностей в сфере духовно-нравственного воспитания молодежи / О.В. Калдыбаева, А.С. Кайдарова, Р.Р. Аюпова, З.Т. Алинова – Астана: НИЦ «Молодежь», 2017. С. 216
15. Изучение готовности молодежи к трудовой и учебной миграции / А.Г. Киалбекова, Р.Р. Аюпова – Астана: НИЦ «Молодежь», 2017. С. 94
16. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года №319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 03.12.2015 г. Статья 8-1. Минимальные социальные стандарты в сфере образования.
17. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 31 января 2017 г.
http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-31-yanvary-2017-g

18. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г.
http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie_prezidenta-respubliki-kazahstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvary-2018-g
19. В чем причина разводов в Казахстане? Статистика и мнения экспертов
<https://informburo.kz/stati/v-chyom-prichina-razvodov-v-kazahstane-statistika-i-mneniya-ekspertov-.html>
20. Комитет по статистике МНЭ РК
http://stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/publicationsPage
21. «Қазақстан жастары – 2017» ұлттық баяндамасы. Национальный доклад «Молодежь Казахстана – 2017». National report «Youth of Kazakhstan – 2017». Қалиев Т.Б., Қайдарова Ә.С., Әшімханова Д.Ә., Аюпова Р.Р., Асылбекова Л.У., Скиба М.А., Сыдықназарова М.Қ., Жүсіпова А.С., Ермаханова С.А., Жалмұхамедова А.Қ., Қалдыбаева О.В., Родионов А.Н., Мусатаева Ф.М., Маулитов А.Е. – Астана, 2017. – С. 381
22. Пропаганда здорового образа жизни среди молодежи
<https://novainfo.ru/article/14352>
23. Формирование здорового образа жизни у молодежи 16-25 лет
<https://moluch.ru/archive/70/12035/>

Рисунок 30. Основные направления реализации Программы «Рухани жаңғыру»

Рисунок 31. Четыре направления Программы «Туған жер»